

શ્રીમંત સરકાર મહારાજ સાહેબ સયાલરાય
ગાયકવાડ સેનાખાસબેલ રામશેર
બહાદુર ગેમના ઉદાર
આશ્રયથી.

પ્રાચીનકાવ્યમાલ

ગ્રંથં ૨૬

ધીરામત્કૃત

પ્રશોત્તરમાલિકા.

સંશોધન કરી ટીકા સહિત પ્રસિદ્ધ કરનાર
હરગોવિંદ દ્વારકાદાસ કાંટાવાળા
અને

ત્રિનાથાચંદ્ર પૂજારાંકર શાસ્ત્રી.

વડોદરા.

સંવત ૧૯૪૭-૪૮ સન ૧૯૯૧-૯૨.

(સર્વ હક રવાંધીન રાખ્યા છે).

અમદાવાદ “આર્યોદય”

તથા

વડોદરા “વીરક્ષેત્રમુદ્રાલય” માં છાપ્યું.

Under the liberal patronage of
His Highness Maharaja
SAYAJI RAO GAEKWAR
Sena Khaskhel Samsher Bahadur
Baroda.

PRACHIN KAVYA MALA,
or
Old Gujarati Poetical Series,
VOL XXV

DHIRABHAKTA'S
PRASHNOTTAR MALIKA.
Published with annotations

By
Hargovind Dwarkadas Kántávalá
and
Nathashankar Pujashankar Shastri

A. D. 1891-92.

યથાર્થ રાજ્યધર્મ જાણનાર વિવેકી રાજ્યકર્તા પોતાની પ્રજાનું અનેક પ્રકારે કલ્યાણ કરવું એજ ઈશ્વરકૃપાથી પોતાને પ્રાપ્ત થયેલા સર્વોપરિ પદનું સાર્થક થવું માને છે તે કલ્યાણ કરવાના વિનિધ પ્રગર છે વસુધરા(પૃથિવી)નો જે પ્રદેશ પોતાનો છે તેમા અન્નદળાદિ ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ છે તેનો, તથા તેમા ધારણ થયેલ વસ્તુ(ખનિજ ધન રત્નાદિ)ને બહિર્ ક્ષેત્રી તેનો, પોતાની પ્રજાની સુખવૃદ્ધિને અર્થે, ઉપયોગ કરે છે, પ્રજાની સુખશાન્તિ મા ભગ ન પતા તેનો વધારો થવા અનેક પ્રકારની યોજના કરે છે, નિર્મળ જળાશય, સુગમ માર્ગ, ઔષધાલય આદિથી શરીરની સુખાકારીનાં સાધન નિર્માણ કરે છે તથા નિવાલય, પુસ્તકાલય, ગ્રંથવૃદ્ધિ આદિ મનની સુખ શાન્તિના સાધન આપે છે ન્યાયથી, નીતિથી, પ્રીતિથી, સમભાવથી, ઉદારતા થી, પ્રજાને સ્વપ્રજા તુલ્ય ગણી પિતાત્વ સર્વનું પાલન તથા હિત કરવું એજ ધર્મ તથા સ્વાર્થ માની અન્વર્થ જે રાજા પ્રજાનું રજન કરવા પ્રવૃત્ત છે, તેની પ્રજા સુખી થાય છે, તથા તેના મનોરથ સફળ થઇ, તે અદાય કીર્તિને પામે છે એ આદિ અનુભવસિદ્ધ થયેલા પ્રમાણિક સિદ્ધાન્તો છે

શ્રીમદ્દોદરા રાજ્યના વિદ્વાન શક્તિમાન અને પરમ પવિત્ર મહારાજા ધિરાજ શ્રીમન્ત સયાજીરાવ ગાયકવાડ સેનાપ્તાસપેન સમશેર બહાદુર એમના પૂર્વોક્ત ઉદાર વિચારો અને સિદ્ધાન્તો પર મહુ ભાવ, તથા તેવા ઉત્તમ વિચારો ને આચારમા આણી પ્રજાનું કલ્યાણ કરવાનો તેમનો મહાન પ્રયાસ, એ સાપ્રતકાળમાં સર્વ સ્થળે પ્રશસનીય ગણાતા દટાતરૂપ થઇ પડ્યા છે

શ્રીમત મહારાજાધિરાજના એ ઉદાર બાવથી ઉત્તેજાઇ તા ૮ મે સન ૧૮૮૮ ની એક સ્મરણી તેઓ નામદારની સેવામા રજી કરવામા આવી હતી તેનો આશય એ હતો કે વડોદરા રાજ્યમા થઇ ગયેલા ગુર્જર કવિઓ ના અપ્રસિદ્ધ ગ્રંથો પ્રસિદ્ધિમા આવે તેવી યોજના રાજ્યઆશ્રયથી થાય તેોસારૂ

પ્રાચીનકાવ્યસંગ્રહ એ નામનાં ગુજરાતી કવિતાનાં પુસ્તક વડોદરા રાજ્યના ડાઇરેક્ટર ઓફ વર્નાક્યુલર ઇન્સ્ટ્રક્શન રાવસાહેબ હમ્મોવિ દાગ દારકાદાસ તથા વડોદરા નિવાસી શાહી નામગંકર પૂનરાકર એમની તરફથી પ્રસિદ્ધ થવાનો આરબ થઇ ચૂકેલો હતો, અને તે સારૂ ઘણા ગુણિ-
યાત્ર પ્રયત્નથી હરલિખિત થયેલો સારો સંગ્રહ તેમણે કર્યો હતો. વડોદરા રાજ્યનું દેશી કેળવણીખાતું મારી દેખરેખ નીચે મુજબત થયા મછી આ સંગ્રહ બાબતમાં મેં તપાસ કરી તે ઉપરથી જોવામાં આવ્યું કે રત્ન દિ-
ધનના બહાર દટાઈ રહ્યા હોય છે તેમ અનેક વિષયો પર રચેલી કવિતાના બહાર દટાઈ પડી રહ્યા હતા, અને તે બહારને પ્રખ્યાત ઉપયોગસાર બાજુ-
લાવી તે હારા સહવિચારને પ્રુદિત પાવી એ લ બહારક થશે એમ લાગ્યું. આ કવિઓમાં પ્રેમાનંદ, રત્નેશ્વર, વલ્લભ, ભાવણ, દયારામ, હરિમદ, બોલોમક્ત, ધીરોમક્ત, ગિરિધર આ દિ બહુ પ્રસિદ્ધ અને લેખપ્રિય કવિઓ આવી જાય છે. સદાશ્યાઈ તથા દીવાળીશ્યાઈ નામની બે સ્ત્રી કવિઓની કવિતા પણ મળી આવી છે અને બાપુસાહેબ ગાયકવાડ એ નામના પ્રસિદ્ધ થયેલા ઈશ્વરભક્ત-
ની કવિતાનો પણ સારો સંગ્રહ છે આ સર્વ કવિતા શોધી અને ટીકા સાથે છપાવતા નણુ વર્ષ લાગશે એમ અનુમાયશ થઈ છે. એ કામ પૂર્ણ કરવા શ્રીમંત સરકાર મહારાજ સખાશ્રી ગાયકવાડ એમણે રૂ. ૧૨૦૦૦૭ બાર હજારની રકમ મંજૂર કરી કીમતી આશ્રય આપ્યો છે અને તેથીજ આ પુસ્તકો પ્રસિદ્ધિમાં આવી શકશે આ ઉપર અનુગ્રાહી ગુર્જર પ્રજા અને સર્વ ગુર્જરવાસી ઉપર ઉપકાર થયો છે. એમ સર્વ સગળુ વતોને લાગ્યા વિના રહેશે નહિ.

કવિતા વિષે એક ઈંગ્લેન્ડ કવિ લખે છે કે.—

Poetry is itself a thing of God;
He made his prophets poets, and the more
We feel of poesy do we become
Like God in love and power.

કવિતા રચતાઃ ઈશ્વરની એક વસ્તુ છે. ઈશ્વરે કવિઓનેજ પોતાના બદિષ્યદ્વારી કર્યા છે. અને કવિતાને જેમ આપણે અધિક અનુભવીએ છીએ તેમ આપણે રંગમાં અને સંક્રિતમાં ઈશ્વર પેઠે યર્ષએ છીએ.

કવિ વિષે વર્ણન્યર્થ કહે છે કે:—

Blessings be with them, and eternal praise,
Who gave us nobler loves, and noble cares,
The poets, who on earth have made us heirs,
Of truth and pure delight by heavenly lays.

WORDSWORTH.

જેઓએ આપણને શ્રેષ્ઠતર પ્રેમ તથા શ્રેષ્ઠતર ઉત્કંઠા આપ્યાં છે તે કવિઓ ઉપર આશિર્વાદ તથા આનંદ પ્રશંસા હો; જેમણે દિવ્ય કાવ્યવડે આ જગત્ ઉપર આપણને સત્યના અને સ્વચ્છ આનંદના ઉત્તરાધિકારી કર્યા છે.

આપણા દેશમાં તેા કવિને સ્વિ સમ ગણી તેની બહુ પ્રકારે પ્રશંસા કરવામાં આવે છે.

સ્વદેશમાંના કોટ, રાજમહાલય, ધર્મશાળાઓ, દેવાલય, જળાશય, વિશ્રામસ્થાન, આદિ કીર્તિસ્તંભ પૂર્વના રાજા કે ધર્માત્મા ગૃહસ્થો કરાવી ગયા હોય છે તેનો છલ્લોદ્ધાર કરવો એ મહાપુણ્યનું કાર્ય છે, એમ ધર્મશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે, અને સારા રાજાઓ તેમ કરાવે છે પણ ખરા. અને તેથી સર્વ પ્રજાના સુખભોગમાં વૃદ્ધિ થઈ તેમનો આશિર્વાદ મેળવે છે.

કવિના દ્રવ્યતા અન્તઃકરણમાં હાવન થઈ સહૃદયજનોનાં અંતઃકરણમાં પ્રવેશી ત્યાં વસી સુખાનંદ દેનાર કવિતા તેનો છલ્લોદ્ધાર પણ પ્રશંસનીય અને પુણ્યપ્રદ છે. બાળકથી વૃદ્ધ-રંકથી શ્રીમાન્ સુધી સર્વને દુઃખમાં વિશ્રામસ્થાન અને સુખને અધિક કરનાર કવિતા એ પણ સાધન છે. એવા એક સુખપ્રદ

આશા છે કે આ પ્રાચીન ગુર્જર કવિઓની સુંદર તથા બોધક કવિતા થી વાચનારનું જ્ઞાન તથા સદ્ગુણ, રસયતા, રૂચિ, રસિકતા, સહૃદયતાદિ ઉચ્ચ પ્રકારનાં થઇ વૃદ્ધિ પામશે, અને ગુર્જરવાસી અન્ય સમર્થ કવિઓની કવિતાની પણ તીવ્ર યાચના થઇ પ્રકટ થશે.

આ પ્રાચીન કાવ્યમાળાને કચ્છ, કઠિયાવાડ અને ગૂજરાતના રાજ્યકર્તાઓ તરફથી તથા ખીન્ના ધણી સદ્ગૃહસ્થો તરફથી ઉદાર આશ્રય મળ્યો છે, તેમાટે તેમનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે.

વડોદરા

સંવત ૧૯૪૬ ના વૈશાખ
સુદી ૧, તા. ૨૦ એપ્રિલ સન
૧૯૪૦, રવિવાર.

}

મણિભાઈ જશભાઈ.

ગ્રંથવિવેચન.

ધીરાભક્તનો આ ત્રીજો અથ છે પૂર્વે થયેલા જ્ઞાની કવિઓએ એકના એક વિષયને જૂદા જૂદા પ્રકારે કથન કર્યો છે તેનું આ એક ઉત્તમ દૃષ્ટાંત છે. ધીરાએ વેદાંત શિવાય બીજું કાંઈ કંઈ નથી એમ કહીશું તો પણ આલશે પાછલા અંધેમા યોગ વગેરેનું તેણે કેટલુંક કથન કર્યું છે પણ તે ઉપરછલું દેખાય છે. યોગવિષે ધીરાને અત્યુત્તમ આસ્થા નહોતી અને તેમ આખ્યા ન હોવાનું કારણ ધીરાના આ અથમાંથી આપણને જડી આવે છે. આ અથની બારમી કાફીમાં તે પ્રશ્ન કરે છે કે, “યોગાભ્યાસથી પણ મોક્ષ મળે છે ત્યારે આત્મજ્ઞાન મેં પાવન કરવાને શુરૂ મેંવવાની શી જરૂર છે ?” “પછીની કાફીમાં ઉત્તર આવે છે કે” યોગાભ્યાસથી દેહાભિમાન ટળવું નથી અને આત્મજ્ઞાનથી તે ટળે છે, માટે આત્મજ્ઞાન મેળવવાની જરૂર છે. કેવો સારો ઉત્તર છે ! આવી રીતે ધીરાનો આત્મજ્ઞાન પ્રતિ પક્ષપાત હોવાથી તેણે બહુધા આત્મજ્ઞાન વિષે કવિતા કરી છે. કોઈ એમ કહેશે કે શ્રીમદ્-ભગવદ્ગીતામાં *યોગ અને સાંખ્યને સમાન ગણ્યા છે તથા તે બન્નેથી મુક્તિ મળે છે એમ કહ્યું છે તેમ છતાં શામાટે ધીરાભક્તે યોગ કરતાં આત્મજ્ઞાનને અધિયાત્મ માન્યું હશે ? તેનો ખુલાસો આ પ્રમાણે છે.

યોગ એ ક્રિયાયોગ છે. ઉપાસના, ભક્તિ, અને સમાધિ વગેરેનો સમાવેશ યોગમાં થાય છે. એ સધળામાં ઘણી સુદૃઢ સુધી દૈતભાસ થવાથી અદૈત આત્માનો બોધ થતો નથી. વળી યોગના યોગથી ભાવિક કામનાઓને વૃત્ત કરવાની ઇચ્છા થઈ આવે છે અને તેથી વાસના રૂપ સક્ષમશરીરનો

* “સામ્ય યોગો વૃથક્ વાલા. પ્રાદન્તિ ન પંડિતાઃ
 એકમપ્યાસ્વિત. સમ્યગુભયો વિદન્તે ફલમ્ ॥”

અર્થ—“સામ્ય અને યોગ એ બેને આજ્ઞાની પુરૂષો જૂદા કહે છે, પંડિતો જૂદા માનતા નથી; કેમકે સામ્ય અથવા યોગ એ બેમાંથી એક પણ સારી રીતે સંપાદન કરાય તો તે બન્નેનું ફળ મળે છે.”

નાશ થતો નથી આત્મજ્ઞાન થવાથી સપ્રજા જગતનો બાધ થઇને એક બ્રહ્મ રૂપનો સર્વત્ર બાસ થાય છે તેવડે બોગાદિની ઈચ્છાઓ સ્વતઃ વિરાગ પામે છે, અને તેથી સૂક્ષ્મશરીરનો નાશ થાય છે આ કારણથી આત્મજ્ઞાનને ધીરાએ ઉત્તમ ગણ્યુ છે. વળી ગીતામા સાખ્ય અને યોગના પરિણામની એકતા વર્ણવી છે, પણ વેદાતમા અને સાખ્યમા ફેર છે. ધીરો સાખ્યવાદી નહોતો પણ વેદાતવાદી હતો. પરંતુ આપણે એ ગહન નિપયમા ઉત્તરવા કરતા આ ત્રયમા ધીરાએ કેવા કેવા પ્રશ્ન ઉઠાવ્યા છે તથા તેના મનમાનતા ઉત્તર આપ્યા છે કે કેમ ? તે જોઇએ. એક કાશી મગળાચરણની લખ્યા પછી તે પ્રશ્ન કરે છે કે “ મોક્ષતુ સાધન જ્ઞાન ? કર્મ ? કે બન્ને ? ” “ બન્ને ” એવો તેનો ઉત્તર મળે છે અને તે શાસ્ત્ર, યુક્તિ અને અનુભવથી સિદ્ધ થયેલો ઉત્તર છે જેમ ગીતામા કહે છે કે—

“ ન કર્મણામનારંભાઘૈષ્કર્મ્યં પુરુષોશ્રુતે ॥

ન ચ સંન્યસનાદેવ સિદ્ધિ સમધિગચ્છતિ ॥”

“ કર્મણૈવ હિ સમિદ્ધિમાસ્થિતા જનસાદય ”

“ મુરુ કર્મૈવ તસ્માત્વ પૂર્વે પૂર્વતર વૃત્તમ્, ”

અને—

“ યસ્ય સર્વે સમારભા કામસંકલ્પવર્જિતાઃ

જ્ઞાનાગ્નિદગ્ધકર્માણ તમાહુ પદ્ધિત વૃધા. ॥”

વેદમા પણ—

“ તમેવ વિદિત્વાતિમૃત્યુમેતિ નાન્યઃ પંથા વિચિતેઽયનાય.”

પ્રશ્ન છે " દશમી કાશીમાં— " જ્ઞાની અને અજ્ઞાનીના કાર્ય સરખાં છે ત્યારે જ્ઞાનીને બ્રહ્મરૂપ શાગાટે કહેવો ? એવો પ્રશ્ન છે. " ચોવીશમી કાશીમાં— " આત્મા અનંત છે તો તે દેહાન્ધિકથી પરિચિન્ન કેમ થયો છે ? " ચોવીશમી કાશીમાં " જો સૌ કોઈ આત્મસ્વરૂપ અને મુક્ત હોય તો ગુરૂ તથા શાસ્ત્રની શી-
જર છે ? " એતાલીશમી કાશીમાં— " બ્રહ્મવેત્તામાં સુખદુઃખનો સંબંધ કેમ જોવામાં આવે છે ? " અને એજ પ્રમાણે એવાને એનાજ અનેક પ્રશ્નો કર્યા છે. એ પ્રશ્નોના ખુલાસા કેવા સરસ રીતે કર્યા છે તે અંધમાં જોવાથી જણાશે; પિટ્થેપણુ થવાના કારણથી અમે અહીં આપતા નથી.

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે આ અંધમાં એકસોઆઠ પ્રશ્ન તથા તેટલાજ ઉત્તર છે. તે ઉપરથી એનું નામ પ્રશ્નોત્તરમાલિકા ધીરાએ રાખ્યું છે. માળાના મણકા પણ બહુધા એકસો આઠ રાખવાનો સપ્રદાય છે. એ ઉપરથી એમ સમજવું કે માળાનો જપ કર્યાથી જેમ ઇચ્છિત ફળ પ્રાપ્ત થાય છે તેમ આ માળાનો જપ કર્યાથી પણ બ્રહ્મજ્ઞાન અત્તરણમાં રૂઢ થઈ સ્થિર થાય છે, એમાં કાંઈ સંદેહ નથી.

વેદાંત એ એક સર્વથી મોટી વિદ્યા છે વ્યામ શ્રીમદ્ભગવદ્ગી-
તામાં કહે છે કે— " અધ્યાત્મવિદ્યા વિદ્યાના " એટલે. અધી વિદ્યાઓ-
માં આધ્યાત્મવિદ્યા શ્રેષ્ઠ છે. વિદ્યાના મુખ્ય બે પ્રકાર હોઈ શકે. અર્થ-
વિદ્યા અને પરમાર્થવિદ્યા. પરમાર્થવિદ્યાનો અધ્યાત્મમાં સમાવેશ થાય
છે. આત્માસંબધી તત્ત્વજ્ઞાનને અધ્યાત્મવિદ્યા કહે છે બીજી વિદ્યાઓ
કરતાં શાગાટે અધ્યાત્મવિદ્યાને મોટી કહેવી ? એ પ્રશ્નનો ખુલાસો નહિ
આપિયે તોપણુ સમજશે કે અર્થવિદ્યાઓ નાશવંત, ક્ષણિક અને અનિ-
શ્ચિત અર્થને સિદ્ધ કરનારી છે, ત્યારે અધ્યાત્મવિદ્યા અવિનાશી, નિત્ય
અને નિશ્ચિત અર્થને સિદ્ધ કરનારી છે. વળી યોગાદિક જે અધ્યાત્મવિદ્યાના
પેટામાં સમાવિષ્ટ થઈ જાય છે તેથી અણુમાદિક સિદ્ધિઓદ્ધાન અર્થવિદ્યા
પણુ સિદ્ધ થાય છે. અધ્યાત્મવિદ્યાનું જ્ઞાન ધવાને પૂર્વે વ્યાસમહા-
ત્માએ બ્રહ્મસૂત્ર લખ્યાં છે તથા તે ઉપર શ્રીમદ્ધકરાચાર્યે બાષ્ય
કર્યું છે. એ બાષ્ય ઉપર વિદ્વાનોએ ટીકાઓ પણ લખી છે. એમ
હતાં અલૌકિક તત્ત્વજ્ઞાન સામાન્યબુદ્ધિના મનુષ્યો ગ્રહણ નહિ કરી
શકે એમ ધારીને બીજા કેટલાક મહાત્માઓએ પંચદશી વગેરે પ્રક્રિયા-
અથો લખ્યા છે. વ્યામાદિક મુનિઓએ તેને પુરાણાદિકમાં નાના પ્રકારની
કથાઓમાં સંકલિત કરીને ઘોડે ઘોડે કહ્યું છે. પ્રાકૃત મનુષ્યો માટે પ્રાકૃત

બાપામા પણ તેવા તેવા મહાત્માઓએ કોઇ ઠેકાણે વાર્તા રૂપે, કોઇ ઠેકાણે કથા કે આખ્યાન રૂપે, કોઇ ઠેકાણે નાટક રૂપે, કોઇ ઠેકાણે ગદ્ય રૂપે, કોઈ ઠેકાણે પદ્ય રૂપે અને કોઈ ઠેકાણે ગુરુશિષ્યના સવાદ રૂપે એ વિષયના અથો લખ્યા છે કહણુ વિદ્યાના અથો બાપણુ રૂપે સમજાવવા કરતા પ્રશ્નોત્તર રૂપે સમજાવવા ઠીક પડેછે. વિદ્યાના આવા અથોમા પ્રથમ ક્રમવાર પ્રશ્નોત્તર હોયછે, અને પછી છેવટે ક્રમરહિત પરીક્ષાના પ્રશ્નો જોવા પ્રશ્નો હોયછે. જો આ વિદ્યાના ક્રમવાર પ્રશ્નોત્તર જોવા હોય તો વિચારસાગર વગેરે અથોમા જોવા આ માલિકાઅથમા ક્રમ વગરના છૂટા છૂટા પ્રશ્નોત્તર છે. સામાન્યતઃ વેદાત નિયમ જાણ્યા પછી તેમા થતી રાક્ષાઓ દૂર કરના માટે આવા પ્રશ્નોત્તર ઉપયોગી થશે એમ જાણીને ધીરાએ આ પ્રશ્નોત્તર લખ્યા હોય એમ લાગે છે વળી તેના શિષ્યોને ખીજા લોકો માયાકૃતિયા પ્રશ્ન પૂછે, તેનુ નિગ્રહ રણુ કરવાને ઠીક પડે તે માટે અથવા મયા શિષ્યાને આનુ મનન કરવાથી નિ શકે જ્ઞાનપ્રાપ્ત થવાને પણ આ પ્રશ્નોત્તર તેણે ઉપયોગી ધાર્યા હશે.

કોઇ પણ અથનો વિષય જો જો તે જાણ્યા પછી તેનો અધિકારી કોણુ છે તે જાણવુ જોઈએ જ મનુષ્યોને ઉદ્દેશીને તે અથ લખાયો હોય અથવા જો મનુષ્યોએ એ અથમા કહેલુ જ્ઞાન મેળવવાને લાયકાત મેળવી હોય તેનેજ અધિકારી નામ આપવામા આવે છે જ્ઞાનવિદ્યા મેળવવાના અધિકારી થવા માટે વિવેક, વૈરાગ્ય, શમાદિ વદ્ સપત્તિ, અને મુમુક્ષુતા, આ ચાર સાધનવાળો મનુષ્ય જોઈએ એવા મનુષ્યોએ સાધનસ પન્ન થઇને આ જ્ઞાન કેવળ પુત્રક ઉપરથી નહિ, પણ તે વિદ્યા જાણનાર ગુરુ પાસેથી મેળવવુ. ગુરુની જરૂર વિષે ગીતામા પણ કહે છે કે—

પામેથી તેનું સ્પષ્ટીકરણ કે શકના સમાધાન મેળવવામાં ન આવે તો મનુષ્ય નારિતકતાની સીમા ઉપર જતો રહે છે. આમ ન થાય માટે દરેક વખતે દરેક જાણના પોતાના શિખો માટે સંવિધ રહે છે અને તે સંબંધી પોતાની ભાષામાં અથવા ખરૂં કહિયે તો શિષ્યની ભાષામાં જાણના સંબંધી શંકાઓનું નિરાકરણ કરે છે. મોટાં શાસ્ત્રોને જાણનારા પડિતો સદૈવ પૂરા ખુલાસે થોડા અક્ષરમાં આપવાનો યત્ન કરે છે; પણ તે ખુલાસો સમજવાને માટે તેમના નેટલીજ પડિતતા મેળવવાની આવશ્યકતા રહે છે. પણ જેઓ પડિત ન છતાં એવા ખુલાસા મેળવવાને ઇચ્છે છે તેમને માટે ધીરા સરખા યાનીઓએ કરેલા (આ અથમાં વર્ણુલા) ખુલાસા એજ સર્વોત્તમ છે. હિંદુસ્તાની ભાષામાં પ્રશ્નોત્તરરૂપ કેટલાક વેદાંતના અર્થો છે. પણ તેમાં આ ધીરાની પ્રશ્નોત્તરમાલિકા જેવું સારરમ્ય નથી. સંસ્કૃતમાં મણિરત્નમાળા કરીને એક પ્રશ્નોત્તરનો અર્થ છે પણ તેમાં અધ્યાત્મવિદ્યાના ખુલાસા કવચિત્તજ છે. શ્રીમદ્વેદાન્યાયે એક પ્રશ્નોત્તરરત્નમાલિકાની આર્થાઓ લખી છે, તેમાં પણ સામાન્ય નીતિનો ઉપદેશ છે. વેદાંતના કુણુ પ્રશ્નોના ખુલાસા જેવા આ ધીરાની પ્રશ્નોત્તરમાલિકામાંથી થઈ શકે છે તેવો અર્થ ગૂંજરાતીમાં તો ખીજો જાણવામાં નથી.

આ કવિતાની ભાષા ઘણી સરળ છે, અને રાગ એકલો કાફી છે તે પણ ઘણો મધુર છે. વિશેષ ખૂબી એમાં પ્રશ્ન સમજાવવામાં રહીછે; એકજ પ્રશ્નો નેટલો થાય તેટલો વિસ્તાર જુદે જુદે રૂપે કર્યો છે. એમ થવાથી એક પ્રશ્ન એવો સ્વચ્છ અને નિ.શંક બને છે કે અરધો ઉત્તર તો જાણુ એ પ્રશ્નથીજ સમજાઈ જતો હોય એમ કોઈ કોઈ ઠેકાણે બાસેછે. ઉત્તર આપવામાં પણ એવીજ રચના કરી છે. આ અર્થ ઉપરથી ધીરામક્તના સ્વચ્છ અને દૃઢ જ્ઞાન વિષે આપણો બહુ ઉચ્ચ મત ખંધાય છે.

શ્રીજગદીશ્વરાયનમઃ
ધીરાભક્તકૃત
પ્રશ્નોત્તરમાલિકા.

કાશી ૧ લી.

નમન ગુરુદેવને રે, કર હુ તો ભાવે,
સમજ્યો જેમ ગુરુને રે, તેમ નચુ હુ હાવે. ટેક ૧
આત્મસ્વરૂપકેરું જ્ઞાન થયુ જેને, કે તે ઘડીએ તોણી પાર,
હાલ દા ચાલ દા ને મન્યક્ષભાસી, સહુ મારો માની બેઠા સંસાર,
તેને માન્યો કેવો રે, કેવો ગુરુ મન હાવે? નમન૦ ૨
સ્વપ્નની પેઠે મિથ્યા માન્યો ગુરુ, જે સસાર અસાર,
ધન્ય જાગી જોયુ ગુરુ ભારે, જેના ન પમાય કોઈથી પાર,
જોઈ મ થવાથી શુ થાતુ રે, તે ભણુતુ મારે ભાવે નમન૦ ૩
મિથ્યા સસાર માણ્યો તેણે કરી, જ્ઞાની ધ્યાની પામ્યા શાંતિ પૂર,
સ કટપ વિકટપ વગરના થયા જે, સાચેસાચા મહાશૂર,
ધન્ય ગુરુ ધન્યતા રે, હૂખ્યા ઘણા જન દાવે. નમન૦ ૪

૨ હાલ દા ઇ—હાનનાગ, ચાનનારા અને પ્રત્યક્ષ ભાસનારા
સહુ કોઈ જે સસારને મારો માની બેઠા છે, તેને ગુરુએ કેવો માન્યો
છે? ૪ હૂખ્યા ઇ—સસાર ઉપર સત્યતાનો દાવો કરવાથી ઘણા જન
મા છે

આત્મસુખ જોણી રીતે પામ્યા, સ્વયં પ્રકાશ થયા મહાદેવ;
તેમને નમન કરી હું ભાવે, મત્ર પૂછું છું તત્ત્વેવ,
ધીરો કરવા હીરો રે, ઉત્તરૂપ ગુરુ કા'વે. નમન૦ ૫

કાશી ૨ જી.

પ્રશ્ન.

અમારી અરજ સુણીએ રે, ગરવા ગુરુ પ્રલજ્ઞાની;
સંશય સર્વ ટાળો રે, ગુરુજી આતમધ્યાની. દેક. ૧
દીન બાળ હરિ ! શરણુ તમારે, કોને કહે ગુરુ મારા;
મત્ર પૂછી કોને પાગે પડે એ, સચરાચર અવિધારા,
ભ્રમણા હરિ ભાગો રે, જ્ઞાની માની અજ્ઞાની. અમારી૦ ૨
હરિહર સરખા ગુરુજી ગરવા, ધરવા જઇએ કિતું ધ્યાન;
નૃત્યગુરુ જેણે નારદ કીધા, તે પૂછે શું અન્યને માન,
તાન તાલ વિચારે રે, મહંત ગુરુ માની માની. અમારી૦ ૩
મોક્ષનું સાધન કર્મ હશે કે, જ્ઞાન હશે મહારાજ ?
કે જ્ઞાન કર્મ મળી બે હશે ? એ સશય નિવારો રાજ,
ભ્રમિત થઇ ભટકું રે, મિથ્યા હું માણી માણી. અમારી૦ ૪
નિશ્ચે કરી તમે નાથ નિરંજન, બોલો બોલો બિરદાજ;
ત્રણ પક્ષમાં કહો અક્ષ મીચી હરિ, કિયો હશે રસાળ ?
ધીર ધરે ધારણુ રે, જોગદેવ જાણી જાણી. અમારી૦ ૫

૫ સ્વયં પ્રકાશ—પોતે પોતાના સ્વરૂપને જાણનારા ૨ જ્ઞાની ૪૦—
હું જ્ઞાની હોઉં તો પણ મને અજ્ઞાની માનીને ૩ કિતું—કોનું. માન—
તાલમાન. ૪ પ્રશ્ન કરે છે: મોક્ષનું ૪૦—મોક્ષનું સાધન કર્મ ? કે જ્ઞાન ?
કે બન્ને ? ૫ અક્ષ મીચી—ધ્યાન ધરીને—નિશ્ચય કરીને. જોગદેવ—
યોગી પ્ર.

કાશી ૩ ૭.

ઉત્તર.

સુણ્ય શિષ્ય શાળા રે, તારી ભાંજી બ્રમણમતિ;
 બુદ્ધિને અનુસારે રે, ગાળને કહું જેવી ગતિ. ટેક. ૧
 જેમ ફેરીથી આંખો થયો, ન આંખોથી થઈ ફેરી;
 મે'રીએ તો મર્દન ઘડિયો, મરદ ઘડી ભાઈ મે'રી,
 ન લે'રી જળ જૂદાં રે, એકમેક વતી વતી. સુણ્ય૦ ૨
 નભચરકેરી ગતિ ન થાયે, વિના બંને પાંખ;
 ત્રય લોક ક્યમ દરશે સંતને, હોય ન જ્ઞાનની આંખ,
 પક્ષ એક ખોટો રે, જૂઠ નહિ રતિ રતિ. સુણ્ય૦ ૩
 જ્ઞાન કર્મવડે મોક્ષોપાસન, નહિ એકે નિરધાર;
 કર્મ મૂકી એક જ્ઞાન ગ્રહે તેણું, ઉતરે નહિ ભવ પાર,
 પાર પાર કહિયે રે, અમે તો સત્ય મથી મથી. સુણ્ય૦ ૪
 જેમ જળનિધિ જળધર રૂપે, જળધરરૂપે જળરાજ;
 ઉભય મળ્યા વિણ વૃષ્ટિ ન દરશે, થાય ન સૃષ્ટિનું કાજ,
 ધીર વીર ધારો રે, એકે શ્રેય નથી નથી. સુણ્ય૦ ૫

૩ પક્ષ ૪૦—કેવળ કર્મ કે કેવળ જ્ઞાનનો પક્ષ પકડવો તે ખોટો છે.
 ૫ જળનિધિ—સમુદ્ર જળધર—મેવ. જળરાજ—સમુદ્ર. ઉત્તર કહેછે:
 એકે ૪૦—જ્ઞાન કે કર્મ એમાંથી એકવડે શ્રેય (કલ્યાણ) નથી. પણ બન્નેથી
 કલ્યાણ છે એમાનદે પણ આજ્ઞાપકમાં આવેજ પ્રજા કરાવીને ખુશાસો પણ
 આવેજ આપ્યો છે. જેમ —

વસંતતિલકા.

પ્રશ્ન—“જે નેત્ર એક રૂપથી બલી બાત બાજે,
 જે પાંખ એક થઇને નભ પાર માલે;

કાફી ૪ થી.

પ્રશ્ન.

સિદ્ધાંત કહો સાંધ રે, જેની મન માંહી આંટી;
 ઘુંટાય ઘટ ભીતર રે, ઘણા તે દિનકેરી ઘાંટી. ટેક. ૧

પ્રહ્મને કહો પ્રાક્ષણુ જાણુ, જાણુ પંડિત પુરાણી;
 ન્યાયી વ્યાકરણી વેદાંતી જાણુ, કે જાણુ સાંધ કરાની,
 પુરાણીવધનો રે, જાણુ કહો અમી છાંટી. સિદ્ધાંત૦ ૨

વેદી જ્ઞેયજ્ઞે કે ભેદી જ્ઞેયજ્ઞે, જ્ઞેયજ્ઞે જ્ઞાની કે અજ્ઞાની;
 રાય જ્ઞેયજ્ઞે કે રંક જ્ઞેયજ્ઞે, કહો જ્ઞેયજ્ઞે માની કે અમાની ?
 ધ્યાની ધણીકેરો રે, કે જ્ઞેયજ્ઞે જીવંતીના માંટી. સિદ્ધાંત૦ ૩

વ્યાજ્ઞોર નિરજે હક્ષાલજોર નિરજે, નિરજે રાણી કે મહારાણી;
 પટેલ નિરજે કે કોઇ મહેતાજી નિરજે, નિરજે કહે જે બહુ કા'ણી ?
 જાણીને ઝીણું જ્ઞેતા રે, નિરજે જેની ચાલ રાંટી. સિદ્ધાંત૦ ૪

ઘણા દીનો ઘુંચાડં ઘટમાં, સંશય નિવારો નાથ;
 જ્ઞે સંશય મિટે તહિ મારો, હરિ ! લાજે મૂક્યો હાથ,

જેથી બને નવ બને વદિયે મરાજો,

છે દુઃખ નીર નિરજો “મતિહંસ ગા'સો.”

પાર્ણવાધેયરી વૃત્ત.

ઉત્તર—“ મળે નેત્ર બે જ્ઞાન ને કર્મ બ્યારે, થઇ એક રૂપે જીએ પ્રહ્મને,
 કળે જ્ઞાન ને કર્મ બે માંખ બ્યારે, થઇ પક્ષી બેઠે ધુએ ધર્મને;
 વળે નાજ એકે મરાજો વદે છે, દધિ દુઃખ હંસો ન લે કર્મને,
 બળે દંદિરાનો પતિ દંદિરાયી, કહે વેગજો ના લહે શર્મને.”

૨ પુરાણીવધનો—જૂની ઉમરનો—ધરડો.

સાથ સારો શોધ્યો રે, ધીરે બહુ ખાંટી ખાંટી. સિદ્ધાંત ૫

કાશી ૫ મી.

ઉત્તર.

સુણ્ય એલા ચાર રે, ભ્રમણાને પરી કરી;
બ્રહ્મને ભેટે કેવા રે, તેવાને કહું ધ્યાને ધરી. ટેક. ૧

સંસારબંધે બંધાયો જાણે, જાણે મુક્તિ જ્ઞાનવડે;
સમદષ્ટિ ને તૃષ્ણા ત્યાગી, વળી વિષયાદિકથી લડે,
અડે જઈ એવા રે, હરે ન કોઈના હરબ્યા જરી. સુણ્ય ૨

દૃષ્ટાંતવડે સિદ્ધાંત કહું, સુણે સુણે શિષ્ય મારા;
જાંબુવાન ક્યાં મનુષ્ય હતો, રીંછ હતો અપિધારા,
ધારા નવ જોઈએ રે, કહું તને હરી કરી. સુણ્ય ૩

હનુમાનજી વાનર રૂપે, વાલ્મિક વાલ્મિક ઋષિ;
અસુર રૂપે વિભીષણ રાજા, શુક્રીએ જાણ્યા મોટા શુક,
મુખ જેનું જોતા રે, જ્ઞાની વડા જાણી હરિ. સુણ્ય ૪

તાર્કયાં પિંજરાં જ્ઞાની ગણાયાં, માને જેને પ્રહારાજ;
અંત્યજ આદિ પૂજાઈ ગયા ત્યાં, કો' શું વાડાનું કાજ,
રાજ ધીર રીઝેરે, નવ જુએ કીડી કરિ. સુણ્ય ૫

૫ હરિ ૪૦—હે હરિ ! તમે માથે જે તાય મૂક્યો તે લાજે ? ખાંટી
—ખાંટી. પ્રશ્ન—બ્રહ્મને જાણવાનો અધિકાર કોને છે ? ૩ ધારા—જાતિ
આદિકના નિયમ (બ્રહ્મજ્ઞાનને માટે).

૪ વાલ્મિક—કોળી. રૂપ—રૂપિ. ૫ તાર્કયાં પીંજરાં—કૃત્રીર વિગેરે.
અંત્યજ—રોહીદાસ ચમાર વગેરે વાડાનું—જ્ઞાતિજનનું. કરિ—હાથી.
ઉત્તર—પોતાને બંધ જાયતો હોય અને જ્ઞાનથી મુક્તિ મળશે એમ જોની
અધ્યા હોય, અર્થાત્ જરામુ તથા આર્ન હોય, સામાનદષ્ટિવાળો તૃપ્યારહત

કાશી ૬ કૃતી.

પ્રશ્ન.

- ગુરુ જ્ઞાન કરતાં રે, આપ કહો એવું મુખે;
તેથી મનહું મારું રે, ભ્રમણાની આબુ ભુખે. ટેક. ૧
- આપે કહ્યું કે આત્મા જે કા'વે, તે તો નિત્યપ્રાપ્ત વદાય;
ત્યારે તો મુને શકા થઈ મોટી, એમ તે કેઈ પેર થાય,
જેમ શંકા જાય મારી રે, તેવું ગુરુ કરો મુખે. ગુરુ. ૨
- જે નિત્યપ્રાપ્ત આત્માને માનુ હું, તો તેમાં શંકા થાય સાર;
નિત્યપ્રાપ્ત આત્મા હોયે તો, શે કરવો શાસ્ત્રાભ્યાસ વિચાર,
કૂટવાં શોણે પોયાં રે, આણવો દહ શોણે દુઃખે. ગુરુ. ૩
- વળી આત્મા નિત્યપ્રાપ્ત જે હોયે, તો સદ્ગુરુકેરી શી ગર્જ ?
પછે સાંધની સેવા શોણે કરવી, ઉપદેશની છે કાંઈ ફર્જ ?
કર્જ નથી કાઢ્યું રે, દહ થયું એવું કુખે. ગુરુ. ૪
- એ શંકા તો મુને સાધ્યા કરે છે, તેની નિવૃત્તિ કરો નાથ;
હવે તો દાસને તારવો ત્રિકમ, પાર ઉતારી લેવો સાથ,
ધીર ધરે ધારણ રે, આત્મારામ માને રૂખે. ગુરુ. ૫

કાશી ૭ મી.

ઉત્તર.

સદ્ગુરુ ભાખ્યા રે, પરી કરું ભ્રમણા તારી;

અને વિષયાદિકથી અપરાજિત તે પ્રાપ્તને જાણી શકે છે. મતલબ કે રિવેકાદિ સાધનચતુષ્ટય સંપન્ન હોય તે જ્ઞાની ધવાને યોગ્ય છે.

૨ નિત્યપ્રાપ્ત—સદૈવ મળેલો ૪ કુખે—મનમાં. પ્રશ્ન—આત્મા નિત્ય પ્રાપ્ત હોય તો શાસ્ત્રાભ્યાસાદિ સાધનની શી જરૂર છે ?

- અનન્યભક્તિ ધારી રે, બ્યારે તેં તો મારી. ટેક. ૧
- મોહકેરું આવરણુ છે ભાઈ, કેવળ અજ્ઞાન રૂપિયુ જાણુ,
તેણે કરી આત્માસમ સ્વરૂપું, નથી થતું પ્રકાશનુ પ્રમાણુ,
માટે જોઈએ ઉભય રે, જોને ધ્યાનમાં તું ધારી. સદ્ગુરુ ૨
- શાસ્ત્ર ને સદ્ગુરુકેરા ઉપદેશે, મોહ ટળી તારો જય,
સ્વરૂપનિશ્ચય વૃજને તો તર્કે, ગુરુ ઉપદેશે થાય,
જોહું જાય નાશી રે, રૂઝાય ઘા પડ્યા કારી „ ૩
- શાસ્ત્રને સમજેલો સદ્ગુરુ તે, શોભે જગતમા સારે રૂપ;
કાજે તેના દીડામા નવ આવે, આવરણુ રૂપી અવનિકૂપ,
અનુપ છે એ તો રે, જવું તેનાપર વારી. „ ૪
- ધીરજ ધરી કગી શકા પરી જો, છે સત્ય કેવું મારું નિર્વાણુ;
જે જને જાણુ તે જન જીવ્યા, છીજત મૌઢા રહ્યા પાપાણુ,
ધીર જો વિચારી રે, શીખામણુ આ સારી. „ ૫

કાશી ૮ મી.

પ્રશ્ન.

- સાભળ્યું જ્ઞાનીમુખે રે, ગુરુદેવ ઘણી વારે;
તેણે શકા ઉપની રે, તે પૃછી લેવું મારે ટેક. ૧

૧ અનન્યભક્તિ—એકને તણને બીજાની ભક્તિ નહિ કરવા રૂપ દૃઢતા
૨ સ્વરૂપનિશ્ચય—આત્મસ્વરૂપની દૃઢતા ૮ત્તર—આત્મા નિત્યપ્રાપ્ત છતા
મોહરૂપી આવરણુને લીધે જોવામા આવતો નથી પણ શાસ્ત્રાદિવડે તે
મોહ ટળી જવાથી આત્માનુ સ્વરૂપ જાણે છે માટે શાસ્ત્રાદિની જરૂર છે

૧ પ્રશ્ન—જ્ઞાની પુરૂષ તો નિર્વાસનિક હોય છે, જે નિર્વાસનિક હોય
તેને કોઈ પ્રકારની ઈચ્છા થતી નથી, જેને ઈચ્છા પતી નથી તે શરીરાદિકની
જોઈ કોઈ પ્રકારના કર્મ કરી શકે નહિ એ આપથી જ્ઞાનીઓએ કોઈ કર્મ

જ્ઞાનીને તો વાસના નવ જોઈએ, વાસનાએ વગોવાય તેહ;
 પેરે પેરે એ તો મુને ખીડે છે, થાય મનમાં ઘણા સંદેહ,
 તેને તો નિવારો રે, ધીર ધીરજ ધારે. સાંભળ્યું ૦ ૨

જો જ્ઞાનીને વામના નવ હોયે, તો તે હાલે ચાલે કંઈ પેર;
 જડ જેવો પડી રહેવાનો નિશ્ચે, બેઠા ઘેર તો બેસે ઘેર,
 પણ નથી તેણે રે, મે તો જોયું ગુરુ કયારે. સાંભળ્યું ૦ ૩

ક્રૂરતા હરતા તો ગુરુજી જણાયે, કે જ્ઞાની મોટા નિર્વાણ;
 વસિષ્ઠ વિશ્વામિત્રે જીવ્યો કીધાં, રાજકાજ થઈ સુજાણ,
 બને કેમ એ તો રે, વાસના વિના જ્યારે. સાંભળ્યું ૦ ૪

એવાં એવાં અનેક સુણ્યાં છે, આપે મારા ગુરુદેવ;
 મારા કે'વાથી વધારે નથી કાંઈ, થોડે ઘણી માનો શિષ્યની સેવ,
 ધીરને દો ધારણ રે, અર્થ જોણી પેર સરે. સાંભળ્યું ૦ ૫

કાફી ૯ મી.

ઉત્તર.

વારૂ મગ્ન પૂછ્યો રે, વા'લ ધરી ઉત્તર દઉં;
 સમજી ઝટ જાણે રે, વાહોલિયાં હું ન વહું. ટેક. ૧

જ્ઞાનીને વાસના નવ હોયે, તેનું સમજાવું કારણ આજ;
 કોઈનો આધાર કરવો નવ તેને, તેણે ટળી જાય વાસનાકાજ,
 સ્વાધીનતા સ્વીકારી રે, તેણે કાર્ય સર્થ સહુ. વારૂ ૦ ૨

વળી રાગદેવની નહિ રાઢયજ તેને, તેયકી તેનું શું થાય ?
 જેવું કરમ આવી પડે તેને, કરે તેવી એટાઓ કાય,

વગેરે એટાઓ ન કરવી જોઈએ, તેમ છતાં તે એટાઓ કરે છે, એ તો
 પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે. તેનું કારણ શું ?

નવ કાંઈ એને રે, લેવા દેવા હું તો કહું. વારં ૩

એનું દૃષ્ટાંત કહું એક તુજને, જેવડે સમજાય સિદ્ધાંત;

અર્કનું તૂર અવનિમાં પડિયું, વાસનાવિદોણુ શાંત,

નવ કાંઈ મન એને રે, વાસના તો વળગી લહું. વારં ૪

તો પણ વાયુ જે દિશા વાયે, તેમ તે ઉડી જાય;

જ્ઞાની કરમથી ભોગ ચોષ્ટાઓ, એ પ્રભાણુ કરતા જાણાય,

ધીર ધરય ધારણુ રે, જ્ઞાનદાન હું તો દઉં. વારં ૫

કાફી ૧૦ મી.

પ્રશ્ન.

સંશય સમજવો રે, ગરવા ગુરૂ મહાજ્ઞાની;

સંસારનાં કારણ રે, માણુ જ્ઞાની અજ્ઞાની ટેક. ૧

ખાવાનું જે અજ્ઞાનીને હોયે, તે ખાતા જ્ઞાની સાર;

જોડવાનું તે જોડે અંગે, કરે શુભાશુભના વિચાર,

ભડું ભૂડું જ્ઞેતા રે, જ્ઞાની રહે થઈ દાની. સંશય ૨

*તરિયા હોય તો તેને સીઝાવે, સુતને સમજાવે સાર;

વેપાર ને રોજગાર કરે સહુ, ભારે હલકા વહે ભાર,

તેને પ્રજ્ઞજ્ઞાની રે, કયમ કહુ નથી માની. સંશય ૩

એવાં સંસારકારણ સર્વ સાધે, પછે પ્રજ્ઞરૂપ કહેવાય તે કેમ?

૩ ઉત્તર આપે છે જ્ઞાનીની સઘળી ચોષ્ટાઓ અજ્ઞાનીના જેવીજ દેખાય છે પણ તેમાં ફેર એટલો છે કે અજ્ઞાની અહ બુદ્ધિપૂર્વક રાગદ્વેષ રાખીને તે તે કર્મ કરે છે અને જ્ઞાની અહ બુદ્ધિ તથા રાગદ્વેષ તજીને દૈવવશથી પ્રાપ્ત થયેલા કર્મ કરે છે માટે જેમ વેડની ગાસડી ઉપાડનારને ગાસડીની વાસના બાધ કરતી નથી તેમ જ્ઞાનીને તે તે કર્મની વાસનાઓ વળગતી નથી. *તરિયા—સ્રી

સાંધ મુને સમજતું નથી કંઈ, વિધ વિધ પડતો વેંમ,
 રેંમ કરી રૂડી રે, કહો વાત હોય છાની. સંશય૦ ૪
 બ્રહ્મરૂપ થઈને કરે સહુ, સંસારકેશ કામ;
 તેને બ્રહ્મરૂપ ક્યમ કરી ભાણું, રાઠ્ય તજવો મનથી રામ !
 ધીર નમે પાચે રે, સુણાવો તારક બાની. સંશય૦ ૫

કાણી ૧૧ મી.

કિતર.

સાંધ કહે સાચી રે, રાકા પૂછી તેં આજે;
 સમજતું સત્ય વાતથી રે, ભણું કરવા કાજે. ટક. ૧
 જે જનના અંતરમાં એવું, હોય અભિમાન બાણ;
 જે સઘળાં કારજ હુંજ કરે છું, મારા વિના ન થાય પ્રમાણ,
 હાણ એમાં મોટી રે, હું હું કહેતાં નવ લાજે. સાંધ૦ ૨
 એવી રીતે હું પદ ધરીને, જે કરે સર્વે કામ;
 તે જન કામ ન કરે કદી તો, કર્તવ્ય અભિમાને બધાય તમામ,
 જૂએ પછે ભટકે રે, વગોવાઈ આવે વાજે. સાંધ૦ ૩
 જે નરને હું પાણાકેશ નથી, અભિમાન તો તલભાર;
 તે નર સર્વ કારજ કરે તોયે, લેપાય નવ લગાર,
 દહક્રિયા કરવી રે, છતવાળાને છાજે. સાંધ૦ ૪
 એમ હું પદમાં નવ બધાયે, તે બ્રહ્મરૂપ કહેવાયે ભાણ;
 ફર જાણાવી મેં તુજને દીધો, બ્રહ્મરૂપ વાણી એ ગાણ,

૫ તારક—હે તારનારા ! અથવા તારનારી વાણી. પ્રશ્ન—જાની અજાનીનાં સરખા કાર્ય જણાય છે ત્યારે જાનીને બ્રહ્મરૂપ શી રીતે કહેવો ?
 ૩ કર્તવ્ય અભિમાને—આ મારું કર્તવ્ય છે એવા અભિમાનથી.

ધીર ધરય ધારણ રે, અનહદ નાદ તો વાને. સાંધ૦ ૫

કાશી ૧૨ મી.

પ્રશ્ન.

યોગશાસ્ત્ર જ્ઞેયું રે, તપસ મેં તપાસી;
તેની ક્રિયાઓ નિહાળી રે, ખાંપણવની છે ખાસી. ટેક. ૧
અષ્ટાંગયોગને જે નર સાધે, તેનું કારણ સહુ થઈ જાય;
આત્મજ્ઞાન સહજ મળી આવે, યોગની યુક્તિમાં સમાય,
કમાય તે કમાઈ રે, આત્મજ્ઞાનના રાશિ. યોગ૦ ૨
એમ યોગાભ્યાસ કર્યાથકી સાંધ, અજ્ઞાની તરી જો જાય;
તો સદ્ગુરુકેરી ગરજ શી કા'વે, એ શંકા નિવારે મહાકાય !
ધુંબાય ઘટભીતર રે, વધે વધતાં વાશી. યોગ૦ ૩
આત્મજ્ઞાનકેરાં જેહ શાસો, તે શીખ્યાનું પછે શું કાજ;
યોગાભ્યાસથી કારજ થાયે, આત્મજ્ઞાનનો સાંપડે સાજ,
પછે કોણ કાજે રે, થવુ ગુરુ ! દાસ દાસી. યોગ૦ ૪
એ શંકાનું નિવારણ કીજે, સાંધ શુદ્ધ સ્વરૂપી છો શામ;
શંકા નિવારે નહિ મારીં જો, તો મુને ગભરાટ ને થાય ધામ !
ધીર તજે ધીરજ રે, હલકાજન કરે હાંશી ! યોગ૦ ૫

૫ ઉત્તર—જ્ઞાનીને હુ પણાતો અભિમાન નથી માટે તેને કર્મ બંધન કરતાં નથી માટે તે બ્રહ્મરૂપ છે અને અજ્ઞાનીને અભિમાન છે માટે તે કર્મથી બંધાય છે.

૨ આત્મજ્ઞાન ઈ૦—યોગની યુક્તિમાં આત્મજ્ઞાનનો સમાવેશ થાયછે.
૩ વાશી—વાની પેઠે (મારી શંકા ફેલાયછે). પ્રશ્ન—યોગાભ્યાસથી
પણ મોક્ષ મળેછે ત્યારે આત્મજ્ઞાન મેળવવાને ગુરુસેવવાની શી જરૂર છે ?

કાશી ૧૩ મી.

ઉત્તર.

સુણ્ય શિષ્ય સાચું રે, સમજવી દઉં પળમાં;
 સાચાગુરુ વિના ભાઈ રે, બૂડી જાય ભવજળમાં. ટેક. ૧
 સાચાગુરુના શરણુ વિના નવ, દેહાભિમાન ટળી કદી જાય;
 દેહાભિમાન ટળે નહિ ત્યાં સુધી, જગતમાં આસક્ત જન થાય,
 અદૃશ્ય અજ્ઞાની રે, સમજે નહિ કંઈ કળમાં. સુણ્ય૦ ૨
 એમ જગત વિષે આસક્ત રહે ત્યારે, આત્મસ્વરૂપ ન જાણે તેહ;
 યોગાભ્યાસથી ઉન્નત થાયે, સિદ્ધ સાચો કહેવાયે એહ.
 વરદાન પછે આપે રે, આવી સિદ્ધિના ખળમાં. સુણ્ય૦ ૩
 એમ થતામાં તે અતિ દૂટાયે, ભ્રષ્ટ થાયે નિરવાણુ;
 આત્મસ્વરૂપ તો શુદ્ધ છે સાચું, ન ચૈતન્ય રૂપતાણું વખાણુ,
 આનંદરૂપી એ તો રે, પરિપૂર્ણ નહિ મળમાં. સુણ્ય૦ ૪
 એવું રૂપ તો કેવીપેર રહેતું, યોગાભ્યાસીકેરે ઉર;
 સદગુરુ ખોધ ન શાસ જાણ્યાં જોણે, તે પામી જાયે તેવું પૂર,
 ધીરવીર થાય સાચો રે, હંકેલાય નવ હળમાં. સુણ્ય૦ ૫

કાશી ૧૪ મી.

પ્રશ્ન.

પંચ ભૂત કહે છે રે, ગણાવે છે જન ઘણા;
 તે સાંભળ્યું છે સાચે રે, જોયામાં ન રાખી માણા. ટેક. ૧

૪ નહિ મળમાં—અર્થાત્ નિમેશ ૫ હ કેલાય—હ કાય. હજે જોડીતે
 હંકાય નહિ. ઉત્તર—યોગાભ્યાસથી દેહાભિમાન ટળતું નથી અને આત્મ-
 જ્ઞાનથી તે ટળેછે, માટે આત્મજ્ઞાનની જરૂર છે.

પોહોળામાં પોહોળી તો પૃથ્વી દીકી છે, ઉંડામાં ઉંડું જોયું આકાશ;
 જ્યાંહી ત્યાંહી તો જળ ગુરૂ નિરખ્યું, જોયો તેજનો પૂર્ણ પ્રકાશ,
 વાયુ તો વાય નિત્યે રે, ઉપકાર ઘણા તેહનાણા. પચભૂત૦ ૨

એ મોઠામાં મોઠી વસ્તુઓ પાંચે, જગતજાહેર જાણાય;
 એના વિના રજ ચાલે ન દોઢને, એના વિના જ્ઞાની અજ્ઞાની હણાય,
 ભણાય ભારે રૂપમાં રે, મહાભૂત જેને ગણ્યા. " ૩

એને કોણ ઉપજવણહારો, જે પંચ મહાભૂત કહેવાય;
 તે સમજવું નથી મુને સાધ, મનતણો નિશ્ચય નવ થાય,
 વિચાર નવ પહોંચે રે, ભૂલે એમાં ઘણા ભણ્યા. " ૪

એ પાંચનો ઉપજવનારો જે, તે કહી દેખાડો આજ;
 સંશય સર્વ નિવારી મારા, સદ્ગુરૂ કરી દો કાજ,
 રાજ ! ધીર રીઝે રે, સંશયચારિ જાણું હણ્યા. " ૫

કાફી ૧૪ મી.

ઉત્તર.

દૃષ્ટાંત આપી તુજને રે, સિધ્ધાંત સમજવું હવે;
 સમજશ તું સાચે રે, આવ્યો કંઈક અનુભવે. ટેક. ૧

પાંચ ઋતુની વાત મૂકી પરી, વસત ઋતુનો કરચ વિચાર;
 એ કાળના બળથી કશું થાયે, ધ્યાનમાં તે સહુ ધાર,
 કહી વળી દાખું રે, જો તું પૂછે શુદ્ધ રવે. દૃષ્ટાંત૦ ૨

સર્વ ઝાડના અંકુર તો ઉપજે, વળી બીજા અવયવો તમામ;

૫ રાજ—હે મહારાજ ! પ્રશ્ન—પચભૂતનો ઉપજવનારો કોણ છે ?

૧ વસત ઋતુના દૃષ્ટાંતથી ઉત્તર કરે છે દૃષ્ટાંત ૧૦ ૨ પાંચ ઋતુની—
 ગ્રીષ્મ, વર્ષા, શરદ, હેમત, શિશિર, એ પાંચ ઋતુઓની એ કાળના
 બળથી—વસંત કાળના બળથી. ૨વે—શબ્દે.

માંઘા મૂલતું મનન કરજે તું, તો સમજશે સર્વ વાત;
બાકી પ્રશ્ન પૂછી પરો થાતામાં, થઇ જશે આંધારી રાત,
ધીર ધરે ધીરજ રે, છે સાચો જેને માથે ધણી. શાણાં ૫

કાફી ૧૮ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરૂજી વિચારો રે, પ્રશ્ન એક પૂછું અમે;
ઉત્તર તેના આપો રે, કૃપાળુ થઇ આજ તમે. ટેક. ૧
દુઃખકેરું તો મૂળ કોઇને, પૂછી જોઇએ જોણી વાર;
ત્યારે તે તો વિચાર કરી કહે, દુઃખમૂળ તો વ્યવહાર,
વાત કરે એવી રે, જ્ઞાનીને તે કેમ ગમે? ગુરૂજી ૨
તે વ્યવહાર કરે જ્ઞાની જન, આનંદ પામી અનુદિન;
વ્યવહાર કરતાં તો નવ જણાયે, મનથી કદા તે દીન,
છે હીન વ્યવહારજ રે, દાનાને જે ઘણો દમે. ગુરૂજી ૩
તોયે જ્ઞાનીને જોઇ નવ થાયે, વ્યવહારવટોળિયાની માંય;
તેનું કારણ હશે અવનવું કાંઇ, સાંઇ સમજવો સાહી બાંય,
ન કાંઇનું કાંઇ કહેવું રે, સદ્ગુરૂ મારે હૃદય રમે. ગુરૂજી ૪
ધીરે તો ધ્યાન આપનું ધાર્યું, બીજેથી થઇએઠા નિરાશ;
માયાપાશ કાપી પ્રભુ મારા, કરો ઝળહળતો પ્રકાશ,
દાસ ધીરો કહેછે રે, બોળાજન હોય તે ભમે. ગુરૂજી ૫

૨ દુઃખમૂળ—દુઃખનું મૂળ. વ્યવહાર—જગતનો પ્રપંચ.

૩ દીન—દામણા છે ઇ—એમ છતાં પણ વ્યવહાર એવો હીન છે કે જે દાનાને ઘણો દમે છે. પ્રશ્ન—જે વ્યવહાર બીજાઓને દુઃખ ઉપજાવે છે તે જ્ઞાનીને કેમ દુઃખકર લાગતો નથી?

કાશી ૧૯ મી.

ઉત્તર.

સુણ્ય સમજવું રે, શાણા શિષ્ય તું મારું;
અજ્ઞાનતિમિરમાં અથડાચે રે, તેણે વા'લથી વારું. ટેક. ૧
જેમ લોક કરે છે તેમ તો કરતા, જ્ઞાનીજન વ્યવહાર;
પણ તેને હૃદ દુઃખ કાંઈ ન થાચે, તેનો કરાવું તું ને વિચાર,
સાર સમજી જાણે રે, ધ્યાને તારવો ધાર. સુણ્ય ૦ ૨
જ્ઞાનીકેરો સ્વભાવ જે ભાઈ, તે આનંદી અપરમપાર;
તેથી તેને કાંઈ નવ થાચે, પીડા અપીડા લગાર,
છે વાત એ ખરેખરી રે, ચતુર જાણે જે ચાર. સુણ્ય ૦ ૩
દૃષ્ટાંતવડે સિદ્ધાંત સમજવું, લે માનસરોવર મન મોઝાર;
ક્રીડા સુર પેશી કરે જળમાં, વળી રમે હસ્તી તે ઠાર,
પણ જળ જેવું ને તેવું રે, નિર્મળ ન રહે ન્યાર. સુણ્ય ૦ ૪
એમ જ્ઞાનીકેરો મન માંહે, કયેશ ન થાચે લગાર;
તેણે તેને સુખ દુઃખ ન કાંઈ, ગયો ન વાંઠી તેણે વ્યવહાર,
સમજ ધીર સાચું રે, લગાડ્ય સુખ દુઃખ ખાર. સુણ્ય ૦ ૫

કાશી ૨૦ મી.

પ્રશ્ન.

શંકા નિવારવા બેઠા રે, ત્યારે તો ચોખો ચટ થાઉં;

૩ ચાર—સુદર—મારી ઉત્તર—જ્ઞાનીઓ સમાનદર્શી હોય છે માટે વ્યવહાર તેને દુઃખ ઉપજવી શકતો નથી. મિથિલા નગરી બળતી જોઈને એક વાર જનકે કૃત્ય હતું કે “મિથિલામાં પ્રદગ્ધાવાં ન મે રક્ષાતિ કિંચન ।”—

- પૂછી પામું પારને રે, સદ્ગુરુચરણ સા'ઉં. ટેક. ૧
- શંકાઓ સર્વ નિવારણ થાશે, એવી આશા વશી મારે ઉર;
સંત શિરોમણિ તારો મુજને, આપ છે મહાશાની ભરપૂર,
સાચેસાચું ભાખું રે, વાહોલિયાં નવ વા'ઉં. શંકા ૨
- સર્વે જ્ઞાનીજન મેં જોયા ગુરુ, કરતા ક્રિયાઓ અનેક;
ભાવનાના ભોગી થઈએસે, કંઈ સર્વ ક્રિયાના એથી વિવેક,
વતરેક નથી કોઈ રે, હવે બૂઝ નવ પાઉં. શંકા ૩
- એમ ભાવનાએ કરી ક્રિયા કરે તોય, કેમ તે દ્વૈતશુદ્ધિ નવ થાય;
એટલું તો મુને સમજવો સાંધ, મે તો માન્યા ગુરુ મહાકાય,
સા'ય સાઈકેરી રે, શ્રદ્ધી રાખ્ય કહેવાઈ. શંકા ૪
- દ્વૈતમતિ કેમ ન થાય તેની, ભાવનાનો કર્યા છતાં ભોગ;
મારા મનનું સમાધાન કરો તો, જાણે રગરગકેરો રોગ,
ધીર થરે ધારણ રે, મૂકે ધ્યાનને ધાવું. શંકા ૫

“નિથિલા નગરી બને છે તેમાં મારૂ કાંઈ બળતું નથી.” અર્થાત્ જનક સમદર્શી હતો માટે નિથિલા બળવારૂપ વ્યવહાર તેને દુઃખકર થયો નહિ.

૩ વતરેક—બાકી—રહિત ૪ દ્વૈતશુદ્ધિ—બેપણાની શુદ્ધિવાળા. (બહુશ્રદ્ધિ). પ્રશ્ન—જ્ઞાનીઓ ભાવનાવડે (કોઈની કે પોતાની ઇચ્છાને આધીન થઈને) સધળી ક્રિયાઓ કરે છે ત્યારે તેમને દ્વૈતશુદ્ધિ કેમ ન થાય? અર્થાત્ અસત્ પદાર્થને વિષે તો કોઈ સામાન્ય મનુષ્યની પણ ભાવના થાય નહિ; અને સસારી પદાર્થોને અદ્વૈત જ્ઞાનીઓ અસત્ જાણે છે, તથાપિ તેમની તેવા અસત્ પદાર્થોમાં ભાવના થતી જોવામાં આવે છે માટે એ ઉપરથી એવું અનુમાન શામાટે ન થાય કે જે પદાર્થોમાં જ્ઞાનીઓ ભાવના કરે છે તેમને તેઓ સત્ માને છે? અને જો એમ પદાર્થોને વિષે તેમને સત્ શુદ્ધિ થાય તો બ્રહ્મ સત્ અને પદાર્થ સત્ એમ થવાથી તેઓ દ્વૈતશુદ્ધિ-વાળા કેમ ન કહેવાય?

૫ મૂકે ઇ—ધ્યાનને ધાવાનું છોડીદે અર્થાત્ યોગશાસ્ત્રની 'અશાન-કૃત તથા

કાશી ૨૧ મી.

ઉત્તર.

ઘણી સેહેલી વાત છે રે, જે તે પૂછી ભાઈ;
 સમજ સમજવું રે, કરી લે શુદ્ધ કમાઈ ટેક. ૧
 મહાશાનીજન જેહ કહાવે, તે નિષ્કામી હોયે નિર્વાણ,
 નિષ્કામી થતા તેની રીતિભાતિ, તે કેવી ધરે પ્રમાણ,
 કહી તુંને દાખુ રે, ન જવું તારે વવાઈ. ઘણી૦ ૨
 બાળકને તું જોજે ભાઈ, ચેષ્ટાઓ કરતો અનેક;
 તેવી ચેષ્ટાઓ માનજે તું તો, જાનીતણી કરાને વિવક,
 એટલે જઈશ સમજ રે, ગોવિંદ ગુણ રહીશ ગાઈ. ઘણી૦ ૩
 એવું છે છતાં તેહ કરે છે, ભાવનાસ યુક્ત સર્વ ક્રિયાય,
 પણ તેમાં તે લેવાનો નથી રજ, તારે થવું નવ શિયાવિયાય,
 સિદ્ધાંત સમજવુ રે, તું ગુરુપ્રસાદ લે પાઈ ઘણી૦ ૪
 સાચા સિદ્ધાંત સમજશે જ્યારે, ત્યારે ભવજળના થશે નિસ્તાર;
 ભારેમાં ભારે તુંને તો ભાસશે, હલકામા હલકો અતિ ભાર,
 ધીર સુખસાગર રે, ધ્યાનમાં તું જો ધાઈ. ઘણી૦ ૫

કાશી ૨૨ મી.

પ્રશ્ન.

દૃષ્ટાંત એક સુણિયું રે, તેમા શકા પડી મને,

૨ નિષ્કામી—ભોગાદિની ઇચ્છા વિનાના ૪ શિયાવિયાય—હગળગ-
 ગભરાયલા પાઈ લે—ખાઈને—મેળવીને ઉત્તર—અહાશાનીની ક્રિયાઓ
 ભાવના સહિત દેખાય છે ખરી પણ તેઓ નિષ્કામી હોવાથી વસ્તુતઃ તેમની
 ચેષ્ટાઓ બાળકની ચેષ્ટાઓની પેઠે ભાવના રહિત છે માટે તેમને દૈતશુદ્ધિ-
 કહેવાય નહિ.

તે સાંઈ સમજવો રે, આજ વરણે જો હું કને. ટેક. ૧
 શંકા સમાધાન કરી નહિ લેક, તો શુ કારણ કરીશ હું જાણ;
 પ્રતીતિ પૂર્ણ કરી લેઈ પળમાં, મહાગુરુજી તમે છો મુજાણ,
 પ્રમાણ પૂરું આપો રે, વા'લા વરણે જને વને. દૃષ્ટાંત ૨
 સમુદ્રકેરી છીપ જોઈને, જ્ઞાની વિચારે આમ;
 ઘોળી જોઈ દૃષ્ટાંત આપેછે, વળી જુએ ચળકતી તમામ,
 છે રૂપા જેવી એ તો રે, વાર કો'ન એમ બને. " ૩
 એમ રૂપાનું દૃષ્ટાંત દીધું જ્યારે, ત્યારે અવળ ભાર્યું આત્માની માંય;
 ખડપણુ આવી જાયે ખલકમાં, થઈ જાય ક્યાંયનું ક્યાંય,
 એ નથી સમજતું રે, વિચારી જોયું જઈ મેં વને. " "
 આજ મુને સમજાવી ઘો સાંઈ, નિર્મળ કરો નરનાથ;
 પલકમાં પાર ઉતરવું છે મારે, સદ્ગુરુનો થઈ ગયો સાથ,
 દાસ ધીરકેરો રે, સા'ચો હાથ શુભ દને. " ૫

કાણી ૨૩ મી.

ઉત્તર.

દૃઢ ધ્યાન ધારીને રે, સાંભળ્ય વાત તું મારી;
 પલકમાં કરી નાખું રે, શંકા પરી તો તારી. ટેક. ૧

૧ પ્રશ્ન—“ જેમ છીપ ઘોળી અને ચળકતી હોવાથી તેને વિષે રૂપા-
 નો ભ્રમ થાય છે તેમ બ્રહ્મને વિષે જગત્સભા બ્રમ થાય છે ” એવા દૃષ્ટાંત-
 માં જેમ છીપ એક દેશી છે તેમ બ્રહ્મ પણ એક દેશી છે, એવું સમજવામાં
 આવવાથી બ્રહ્મના અખંડપણને બાધ લાગે છે. જે અખંડ હોય તે
 સર્વત્ર જગ્યાનું જોઈએ, પણ જેમ છીપ છીપ પ્રતિ જૂઠું જૂઠું રૂપાનો ભ્રમ
 થાય છે તેથી તે છીપ અખંડ એકરસ મનાતી નથી તેમ બ્રહ્મ પણ અ-
 ખંડ નથી કે શું ?

- પંચભૂતકેરી માહે, હું વસું કેવે રૂપ;
 સત્તા સ્વરૂપે હું તો રહ્યો છું, જે છુ જાત ભાતે અનુપ,
 એમ સત્તા માની સાચી રે, તેને જાણું જોઈએ વારી. ૬૬૦ ૨
- સર્વ ભૂતમાં સત્તા રૂપ રહ્યો હું, તેણે સર્વ ભૂત મારે વિષે જાણુ;
 વાસ કરીને વશી રહ્યાં નિશ્ચે, જેનું પ્રાદુ ન જોઈએ પ્રમાણુ,
 ખરેખરું કહેવું રે, વાદવૃત્તિને વારી. ૬૬૧ ૩
- હું સર્વકેરો અધિષ્ઠાન નિશ્ચે, એમ થયું જેણી વાર;
 ત્યારે તો ત્યાગગ્રહણ નવ સૂઝે, કે લય સંભવે નહિ લગાર,
 સમજ તું સાચું રે, છે સમજણ આ સાચી. ૬૬૨ ૪
- ખુલાસો ન થાય જે તારા મનનો, તો ના કહેજે નિરધાર;
 અન્ય રીતે માયાફાડ કરીને, તુને સમજવીશ આ વાર,
 ધીર ધરે ધારણ રે, ગુરુ શકા મારી પરવારી. ૬૬૩ ૫

કાશી ૨૪ મી.

પ્રશ્ન.

- સાંધ સમજવો રે, શંકાથી શુદ્ધ મુને કરી;
 યયો હર્ષ ઘણો મુજને રે, બેઠયા શુદ્ધસ્વરૂપી હરિ. ટેક. ૧

૨ સત્તા સ્વરૂપે—અસ્તિત્વ રૂપે. ૪ અધિષ્ઠાન—સ્થાન ઉત્તર—પંચ
 ભૂતમાં હું સત્તારૂપે છું માટે સર્વ પદાર્થમાં જે સત્તનો ભાસ થાયછે તે આત્મા
 (બ્રહ્મ) છે સર્વત્ર સત્ત વિના કાંઈ છે નહિ માટે સત્ત અખંડ છે. તેથી
 સત્તને વિષે બધા પદાર્થો ભાસે છે, માટે સત્તરૂપ આત્મા સદા અખંડ છે.
 છીપનું દશાત ઘટાવિયે તો તે પણ ઘટી શકેછે એક છીપમા રહેલું છીપ-
 પણ ખીજી છીપના છીપપણથી ત્નુદું નથી માટે રૂપાનો ભામ જ્યાં જ્યાં
 થાય છે ત્યાં ત્યાં છીપપણ છે માટે રૂપાના ભાસની અપેક્ષાએ છીપપણું
 અખંડ છે, તેમ જગત્ના ભાસની અપેક્ષાએ બ્રહ્મસત્તા અખંડ છે.

ને ને શકા કાઢુ છું હું વેગે, તેનું નિવારણ કરો તમે નાથ;
 એ મારા મનમાં આનંદ અતિશે, પ્રભુ વાર દીસે ઘણી પાત,
 ધન્ય ગુરુ ધન્યજ રે, નવ રહેતું રજ દિલ ડરી. સાંધ૦ ૨
 અનંત રૂપે આત્મા મ્હો આપે, વળી મેં મુણ્યું જ્ઞાનીને મુખ;
 એમ અનંતરૂપ જો આત્મા માનું તો, તેમાં થાય છે મુજને દુઃખ,
 ભૂખ નવ લાગે રે, તેણે વિચારું છું ફરી. સાંધ૦ ૩
 જો અનંત રૂપ આત્માને માનું તો, દેહાદિકેરી મોઝાર;
 નિવાસ કરી તે કેઈ પેર રહેશે, તેના કંઈ રાત દિવસ વિચાર,
 સાર નવ શોધ્યો રે, તૃષ્ણા કરી ઘણી પરી સાંધ૦ ૪
 આખર ધ્યાને ગુરુજીને પૂછવા, દેહ થયું નિર્વાણ;
 આજ શકાતું સમાધાન થાશે, થાશે મારા કૃતારય પ્રાણ,
 ધીરને આવી ધીરજ રે, ઝીંઘો સાચી સુધાસરી. સાંધ૦ ૫

કાફી ૨૫ મી.

ઉત્તર.

શંકા સાચી તારી રે, તે સમજવી દેઉં સાચે;
 મન મધ્ય સમજજે રે, વંડી જઈશ નવ વાચે. ટેક. ૧
 આત્મા અનંતરૂપ એ નિશ્ચે, પણ તેના કરી જો વિચાર;

૫ સુધાસરી—અમૃતરૂપી નદી પ્રશ્ન—આત્મા અનંત છે ત્યારે તે અનંત આત્મા એક દેહમાં અથવા ઘણા દેહોમાં શી રીતે માર્દ શકે ?

૧ ઉત્તર—આત્મા એ દેહની પેઠે અનંત વ્યક્તિ નથી પણ આકાશની પેઠે અત (હેડા) વગરનો છે—જેમ અનંત આકાશમાં ઘટાકાશ, મક્કા કાશ હોય તેમાં અકાશ છતાં પણ તે આકાશ અનંત છે, તેમ દેહાદિકમાં આત્મા છતાં પણ આત્મા અનંત છે. વસ્તુતઃ જોઈએ તો દેહમાં આત્મા નથી, પણ આત્મામાં દેહ છે—જેમ આકાશમાં ઘટાકાશ છે તેમ.

ધીરાએ તો ધીરજ ધરીછે, ગુરૂકેરા વેણુની માંય;
મારા ગુરૂ કહે સૌંવેં તે સાચું, નથી શંકા મુજને ક્યાંય,
તોય પડી આઠી ઉકેલુ રે, દાતાર કને નવ કો માગે ? એકં ૫

કાફી ૨૭ મી.

ઉત્તર.

ગુરૂ કહે ગરવા રે, વાત જ્ઞેને વિચારી;
સટ સેઇ સમજવું રે, ગ્રહે તું ધ્યાનમા ધારી. ટેક. ૧
જ્ઞાનીજન માને આ જગતને, સ્વયં આત્મા સ્વરૂપ;
ભિન્નભાવ નથી રજ તેને, એવો જ્ઞાનીજન કહેવાયે અનુપ,
વળી કહું આગે રે, તૃષ્ણા સમજ્યો તારી. ગુરૂં ૨
એમ જગત આત્મરૂપે જાણ્યું, ત્યારે તેની ગતિ તો આવી થાય;
મારજ્ઞ પ્રમાણે માને જન મોઢા, વેદશાસ્ત્ર પુરાણ એમ ગાય,
ન રોધે માટે તેને રે, કોઇ શકે નવ વારી. ગુરૂં ૩
વેદ કે શાસ્ત્રકેરાં વચન જે, તે તેને કર્યું કરાવે ન જાણ;
કે કર્યું તજવી શકે નહિ તે, સમજી જા મેમથકી પ્રમાણ,
તરી જઇશ તર્તજ રે, ગર્જ તારી મેં સારી. ગુરૂં ૪
વેદ શું કરેછે તે હું ગણાવું, આત્મજ્ઞાનીની સ્તુતિ કરે જાણ;
એવો આત્મજ્ઞાની મહામોઢો, જ્ઞેને પુણ્ય પાપથી થાય ન હાણ,
દાસધીર સમજની રે, ગુટિકા છે આ જારી. ગુરૂં ૫

૫ માગે—ગુરૂ જ્ઞાનદાન કરનારા હો માટે તમારી પાસે માગવા આવ્યો છું, એ તાત્પર્યે પ્રશ્ન—જ્ઞાનીઓ સસારના કર્મ કરે છે તથાપિ તેમને પુણ્યપાપ કેમ લાગતા નથી !

૩ રોધે—અટકાવે—અધનમા નાખે ૫ ગુટિકા—ગોળી (જ્ઞાનજનની). ઉત્તર — જ્ઞાનીજન જગતને આત્માસ્વરૂપ માનીને અધા

કાફી ૨૮ મી.

પ્રશ્ન.

- સમજવો ગુરુ મુજને રે, શંકા પરી કરી મારી;
શુદ્ધ સ્વરૂપને જાણે રે, અચળ થકું અવિધારી. દેક. ૧
- તમે મુજને સમજાવ્યું ગુરુજી, કહ્યું સર્વ પ્રપંચ મિથ્યા જાણુ;
મેં પણુ તે દેહ કરી માન્યું છે, તેમાં શકા થઈ આવી નિરવાણુ,
હવે હું પૂછું છું રે, જ્ઞાનની ગ્રહી બારી. સમજવો૦ ૨
- સહુ પ્રપંચ મિથ્યા છે જ્યારે, ત્યારે દ્વિજાદિક જાતિ જેહ;
સર્વ મનુષ્યાદિક જાતિગણોને, મિથ્યા થાય છે નિ.મંદેહ,
વિચારોને વાતમાં રે, ધ્યાન મનમાં ધારી. સમજવો૦ ૩
- શરીર પણુ મિથ્યા થઈ જાયે, જ્ઞે પ્રપંચ મિથ્યા ગણાય;
તે શરીરના ધર્મ પણુ મિથ્યા, પાપપુણ્યાદિ જેહ ભણાય,
સ્વરગ નરકજરે, મિથ્યા માનવાં ભારી. સમજવો૦ ૪
- સ્વર્ગ વિષે અનુરાગ કરવો તે, અને નરકનો ભય નિર્ધાણુ;
એ સર્વે તો મિથ્યા મનાયે, જાણો ગુરુજી મારા મુજાણુ,
ધીરકેરી શંકા રે, નિવારો ધ્યાન ધારી. સમજવો૦ ૫

વ્યવહાર કરે છે તથા પ્રારબ્ધ પ્રમાણે આવી પડેલા સુખદુઃખના ભોગ
ભોગવવામાં તેમને હઠામહ કે હઠથી ત્યાગવૃત્તિ છે નહિ, માટે શાસ્ત્રોએ
વિધિનિષેધ ઠગાવેલા તેમને લાગુ પડતા નથી; અને તેથી પુણ્યપાપ
પણુ તેમને લાગતુ નથી.

૨ પ્રપંચ—સ સાર. પ્રશ્ન—જ્યારે જ્ઞાનીઓ આ જગતને મિથ્યા
જાણે છે ત્યારે જાતિ, દેહ, દેહના ધર્મ, પાપપુણ્ય, સ્વર્ગનરક, વગેરે સહુ કાઈ
મિથ્યા માનવું પડે છે. એ ખરું હશે ?

કાશી ૨૯ મી.

ઉત્તર.

- શિષ્ય કહ્યું સાચું રે, શંકા તેં તો કરી ખરી;
 નિવારણ તેનું ભાખું રે, ભજ તું આત્મારામ હરિ. ટેક ૧
- તારી શકામાં તે જેહ જાણાવ્યું, તેહ પ્રમાણે છે સર્વ;
 મિથ્યા સર્વ માનુંં અમો જાતે, કરી વાતનો ન ધરું ગર્વ,
 તેના બેદ ભણાવું રે, વિચારી જ્ઞેને જરી. શિષ્ય૦ ૨
- શરીરાદિક સહુ પદારથ, કલ્પના માત્ર છે નિર્વાણ;
 તેની સાથે નથી કારજ કાંઈ, એવું જાણે તેહ મુજાણ,
 ન જાણે તે ભટકે રે, તે જાય જમડાથી ડરી. શિષ્ય૦ ૩
- કાર્યકરણ એ સહુકરો, ભાર અજ્ઞાનીને શિર સાર;
 જ્ઞાનીને નથી કાંઈ લેવા દેવા, તું સત્ય સમજજે નિરધાર,
 મિથ્યા તે તો મિથ્યા રે, એવી તૃણા કરને પરી. શિષ્ય૦ ૪
- જ્ઞાનીજન ગોતી કાઢે છે, અજ્ઞાની જાણે ન લગાર;
 માફ માફ કરી કૂટે તેણે તે, નથી સ્વર્ગ નર્ક માર નિરધાર,
 સમજ ધીર શાણા રે. ધ્યાનમાં તું જ્ઞેને ધરી. શિષ્ય૦ ૫

કાશી ૩૦ મી.

પ્રશ્ન.

પ્રશ્ન એક પૂછું રે, ગુરૂં ઉત્તર ભાખો;

૪ કાર્યકરણ—માયારૂપી કારણથી પ્રધાનરૂપ કાર્ય, તેથી મહત્ત્વ
 રૂપ કાર્ય, તેથી ત્રિગુણાત્મક અહકારરૂપ કાર્ય, તેથી પચ જૂતાદિક કાર્ય,
 તેથી દેહાદિક કાર્ય, એમ કારણથી કાર્ય ઉપજે છે, એ સહુ અજ્ઞાની માને છે.
 ઉત્તર—સર્વ પ્રપચ જ્ઞાનીને મિથ્યા છે; અજ્ઞાનીને સત્ય છે.

- સંશયને નિવારે રે, બાકી કાંઈ નવ રાખો. ટેક. ૧
- પૂર્વે મુને તમે એમ કહ્યું છે, અધિષ્ઠાન વિષે નિરધાર;
સાચું તો એને માનવું તારે, તેનો કેવો કરૂં હું વિચાર,
જો અધિષ્ઠાન સાચું રે, તો ચોટચ હું ચાખું. પ્રશ્ન ૦ ૨
- અધિષ્ઠાનને સાચું કહું ત્યારે, મુક્ત પુરૂષ વિષે મનાય પ્રપંચ,
જ્યાં સુધી દોરડી ત્યાં સુધી સર્પની, કલ્પનાનો થાય સંચ,
છે સાચી વાત મહારી રે, કહી ગયા બીજા લાખું. " ૩
- જો અધિષ્ઠાન બ્રહ્મ મનાયે, તો દ્વૈતકલ્પના થાય ગુરુદેવ;
અદ્વૈતની વાત આગે અટકતી, શિષ્ય જન સાધે કંઈ સેવ,
તત્ત્વેવ તે ભાખો રે, ન કહેશો આખું પાખું. " ૪
- એના નિર્ણય નરનાય કરો તો, મારો ભાગે મનબ્રમ;
સાંઈ જોવો શુદ્ધ થઈ પડું હું, મુને પીડે ન કડાં કર્મ,
ધીર ધરે ધારણુ રે, સમજવા સહુ આખું. " ૫

કાફી ૩૧ મી.

ઉત્તર.

- ગુરુદેવ ભાખ્યા રે, સાંભળ્ય શિષ્ય તું આજે;
સંશય સર્વ ટાળું રે, હું તારા ભક્ષા કાજે. ટેક. ૧

૧ રજગુ સર્પના દૃષ્ટાંત પર શકા કહેઠે: પ્રશ્ન ૬૦ ૪ આખુ—પાખુ—ભાખ્યુ તૂટયું—જેવુ તેવું. પ્રશ્ન—જેમ દોરડીને વિષે મર્ષનો બ્રમ થાય છે, માટે જ્યાં સુધી એ દોરડીરૂપ અધિષ્ઠાન રહે ત્યાં સુધી તેમા સાપના બ્રમરૂપી અધ્યાસ પણ રહે; તેમ બ્રહ્મ અધિષ્ઠાન રહે ત્યાં સુધી તેને વિષે દ્વૈત રૂપ સંસારનો અધ્યાસ પણ કાયગજ રહેવાનો. એવી રીતે યવાથી દ્વૈતનો કદી નાશ થવાનો નહિ, ત્યારે અદ્વૈત સી રીતે સમજાય ?

૧ ઉત્તર—જેમ દીવો લાગવાથી દોરડી છતાં પણ તે મર્ષ રૂપે બાસતી

આ દેહ સહિત સહુ દુનિયા જાણાયે, તે સત્ય નથી નિરવાણુ;
 તેમ અસત્ય નથી કહેવાતું, પડિત કરતા પ્રમાણુ,
 પ્રત્યક્ષ સહુ ભાસે રે, લક્ષણવતા કંઈ લાજે. ગુરુદેવ ૨
 હુ આત્મા તેને તો જાણે, શુદ્ધસ્વરૂપી નિર્વાણુ;
 મળ માયાનો કાંઈ નવ તેને, કે નહિ માયાનુ મહાણુ,
 એમ કરે નિર્ણય રે, વગોવાઈ ન આવે વાજે. ગુરુદેવ ૩
 એમ અજ્ઞાન મટી જાય જ્યારે, ત્યારે વિશ્વકલ્પના નવ કરાય;
 ન કરતાં મિથ્યા તે જાણાયે, એટલે પ્રત્યક્ષ થઈ સુખી થાય,
 એ વાતો છે એવી રે, પ્રાદી પ્રણયની પાજે. ગુરુદેવ ૪
 ધીર ધિંગડમલ ધણી મળે જો, તો સમજાવી દે સહુ અર્થ;
 ધારણા ધ્યાનની ગરજ નહિ કંઈ, મન ગમતો મળે ગર્થ,
 વ્યર્થ આવે ન વાજે રે, ધીર ફૂળે નવ ઝાંઝે ? ગુરુદેવ ૫

કાશી ૩૨ મી.

પ્રશ્ન.

મુક્તિ વિષે મુજને રે, શંકા એક થઈ આવી;
 તે શંકા નિવારો રે, ભૂકુ ટળવા ભાપિ. ટેક. ૧
 શુદ્ધ વિચાર જેના હોય સાંઈ, તેને મુક્તિ મળે નિર્વાણુ;
 વળી શુદ્ધ વિચારે મુક્તિ થાયે તે, મુક્તિ નાશ થાયે સુજાણુ,
 તેનું કહુ કારણ રે, શાતપણે સમજાવી. મુક્તિ ૨
 જ્યારે વિચારનો નાશ થાયે ત્યારે, મુક્તિનો થાયે નાશ;
 એ તો ગમજાય એવું છે સહેલું, પૂર્ણ રૂપથી જુઓ પ્રકાશ,

નથી તેમ (અજ્ઞાન મટવાથી) જ્ઞાન પ્રકટ થવાથી પ્રલ્લ આધિષ્ઠાનમા દ્વૈત-
 રૂપ જગત્ ભાસતુ નથી, અને આદ્વૈત અલ્પરૂપ સમજાય છે.

વાત નથી વસમી રે, શકા થઇ આવી આવી. મુક્તિ ૦ ૩
 વિચાર વિના જે મુક્તિ થાયે તો, મદ્ગુરૂની ગરજ નહિ સાર;
 ત્યારે સર્વેને તો મળવી નેહએ, મુક્તિ પાર ઉતારણકાર,
 ભાષુ શિર નમાવી રે, વાત ન કરો ક્ષાવી. મુક્તિ ૦ ૪
 એ શકાનું નિવાગણ કરો ગુરૂ, થઇ શિષ્ય ઉપર કૃપાળુ;
 ધીરે તો ધારણ ધારી ગુરૂની, બૂકતા બચાવ્યો છે દયાળ,
 શકાઓ સમજાવો રે, કહો શું દઉ લાવી ? મુક્તિ ૦ ૫

કાફી ૩૩ મી.

ઉત્તર.

મુણ્ય એલા ચારૂ રે, સમજાવી દઉ પળમાં;
 તારો સશય નિવારૂ રે, નાષુ ન કદી મળમા. ટેક. ૧
 શુદ્ધ વિચારથી જન જે કોઇ, જુએ વિચારી વાત;
 તો તેને સર્વે સમજાયે, પ્રભુ પૂરણપદ પ્રખ્યાત,
 વાત નથી વસમી રે, છાજુ નથી છળમા. મુણ્ય ૦ ૨
 શુદ્ધ વિચારે જોયાથી તે જાણે, મારે બધ નથી તલભાર;
 કે મોક્ષ નથી મારે મહીનળમા, કે નથી નભ વિષે નિરધાર,

૫ ગુરૂ પ્રતિ પોતાનું આશાન્વિતપણું બતાવે છે, કહો શું આણી
 આપુ ? પ્રશ્ન—મુક્તિ શાથી મળે છે ? વિચારથી મુક્તિ મળે છે એમ કહે-
 મો તો નિવાડપંથિતિમા વિચારનો નાશ થવાથી મુક્તિનો નાશ થશે જે
 વિચાર વગર મુક્તિ મળે છે એમ કહેશે તો સદુ એમને તે મળવી નેહએ,
 પણ તેવું જોનામા આવતું નથી એ શમ મટાડો.

૧ ઉત્તર—બધ અને મોક્ષ એ બન્નેય જગદૃષ છે માટે જોને શુદ્ધ
 વિચારથી એક વાર દૃઢપણે એમ સમજાય કે હું તો મત્ત ચિત્ત આનંદરૂપ
 આત્મા છું—મારે તો બધ કે મોક્ષ કાંઈ નથી, તેને મુક્તિપ્રાપ્તિ કે મુક્તિ-
 નાશ કાંઈ છેજ નહિ

સમજ એવું જાયે રે, વિચારતાં આવે વળમાં. સુણ્ય ૦ ૩
હું તો અવિનાશી નિત્યે કહેવાઈ, ચિદ્રૂપ ને શુદ્ધ સ્વરૂપ;
બંધન મોક્ષ તેને હોય ક્યાંથી, હું તો પ્રજ્ઞાકરો છું ભૂપ,
અનુપમ એવું રે, સમજ જાય ગુરુ કળમાં. સુણ્ય ૦ ૪
ત્યાર પછી તેને નવ કાંઈ, ટળવાનું કે મળવાનું જાણ;
કોઈ વાતનું પછી તેને ન રહેતું, પ્રતીતિ કે પૂરું પ્રમાણ,
ધીરા થાય હીરા રે, કશું કહેવું નિર્બળમાં. સુણ્ય ૦ ૫

કાશી ૩૪ મી.

પ્રશ્ન.

સાંભળ્યું ગુરુદેવા રે, તમોએ જે કહ્યું હમાણું;
એમાં તો ભટકાએ રે, નરનારી ઘણાં જાણાં. ટેક. ૧
તેવો ગુરુજી હું ભરમાઈ, આપના ઉત્તર વિષે જાણ;
નિર્મળ મન થાયે નહિ મારું, સર્વ સમજે ગુરુ સુજાણ,
હાણ માગી લેવી રે, હાણ્યાં જન નિરખ્યાં ઘણાં. સાંભળ્યું ૦ ૨
જે ગુરુજી હું નિત્યમુક્ત હોઈ, તો મારે સદ્ગુરુનું શું કામ?
સારાં સારાં શાસ્ત્રકેરી ગરજ શી, ન લેવું મારે કોનું નામ,
પણ તેવું નથી થાતું રે, ગુરુ ન આપ યોગે માણા. સાંભળ્યું ૦ ૩
એ શકાને નિવારો ગુરુજી, તો તો થાયે મારું કાજ;
શંકાવાળો ગુરુ શિષ્ય રહે તો, તેમાં આપને લાગે લાજ,
વાજ વ્યર્થ આવું રે, લક્ષણ નહિ ગુરુતાણાં. સાંભળ્યું ૦ ૪
તમારા વિના મને કોઈ નહિ તારે, કે ઉતારે શંકાની પાર;

૧ પ્રશ્ન— હે ગુરુ ! તમે કહ્યું કે તું તો આત્મસ્વરૂપ છે માટે સદૈવ મુક્તજ છે જો એમ હોય તો પછી મારે ગુરુ અને શાસ્ત્રની શી જરૂર છે ?

ધિંગડમલ ધીંગે દુહી કાઢ્યા, શુદ્ધ સાગમાંના ગુરૂ સાર,
ધીર ધરે ધીરજ રે, ગભરાએ છે ઘણાં ઘણા. સાંભળુ'ં ૫

કાફી ૩૫ મી.

ઉત્તર.

ગુરૂ ત્યારે ખોલ્યા રે, શંકા કરે ખરી તારી;
સમજાણ તારી સાચી રે, આનંદી સુણી મતિમારી ટેક. ૧
સદગુરૂસેવા ને શાસ્ત્ર વિચારથી, શુભ કારજ થાયે જાણ,
દૈતલાવની પ્રાતિ ટળે ભાઈ, એ શુ ઓછું કૃણ નિર્વાણ,
નથી નથી ઓછુ રે, વા'લા જો તુ વિચારી ગુરૂં ૨
વળી અવનવુ એક ભાસે તુજને, શુ દુનિયા મારામા છે સર્વ,
અને ખરું જોતા તે તો નથી કાઈ. એવો તજીવ તું તો ગર્વ,
વિચાર કરે એવો રે, પાપભાથી પરવારી ગુરૂં ૩
મદા સર્પદાની મટે તારી પ્રાતિ, કાતિ કાયાની વધે ભાઈ,
તારૂં આનદરૂપ તુ ને સમજાયે, ન જરૂરથી જાણે તુ જૂદાઈ,
કેવો ખેલ અજયબ રે, જુઓ ધ્યાનમા ધારો. ગુરૂં ૪
એવો એનો જવાબ છે ભાઈ, સમજ સલક્ષણા તુ ય,
વારે વારે વર્ણવવુ મારે, તુ તો સમજે શુયતુ શુય,
ધીર શંકા કરે આઝી રે, દૂભાણ પહેલી સહુ સારી. ગુરૂં ૫

૫ ધીર ૬૦--પાછળથી વાઘો પડે તે કરતા પહેલી ફમણ સારી
અર્થાત્ સહુ અગાની સહુ તેથી ગુરૂને પાછળથી બઢનામી લગાડુ તે કરતા
ગુરૂને દમણા પરિશ્રમ આપવો તે ઠીક છે, એમ ધારીને ધીરે આઝી શંકાઓ
કરેછે ઉત્તર--તુ આત્મસ્વરૂપ તો છે તથાપિ અનાદિકાળના અવિદ્યાના
આવરણથી તને દૈતની પ્રાતિ યદ્ય છે તે ગુરૂસેવા અને શાસ્ત્રવિચારથી
મટી જશે. અને ત્યારે તને તારૂં ખરૂં સ્વરૂપ ઓળખાશે, માટે ગુરૂ અને
શાસ્ત્રની અગત્ય ને.

કાફી ૩૬ મી.

પ્રશ્ન.

ભ્રમણા ગુરુ ભાગો રે, શંકા ઊભી રહી દેવા!
 તે તો ટાળી નાખો રે, સાચી સાધુ' હું સેવા. ટેક. ૧
 બ્રાંતિ બ્રાંતિ કહે છે જેને તે, ભરમાવી મારે સહુ જગત;
 ભણા ભણાને તો એણે બૂઝાવ્યા, પડ્યા બૂઝા મોઢેરા ભક્ત.
 તે બ્રાંતિ શું નિર્મળ રે, વિચાર જેવા જેવા. ભ્રમણા ૦ ૨
 બ્રાંતિવાળા ભણા ભણા મેં ભાળ્યા, જેની બ્રાંતિ ન ટળતી જાણ;
 મદ્ગુરુ સમજાવી કહે તોય, માને ન દે જો પ્રમાણ,
 બ્રાંતિ એવી ભારે રે, લક્ષણ એનાં શાં લહેવાં. ,, ૩
 એવી મહાબ્રાંતિ જે ભારે, તે વિચારથી વેગળી થાય;
 તે પણ સત્વરપણે સાધ, એ તો મારાથી નવ મનાય,
 ખરેખરું ભાખું રે, ખોટાની નથો હેવા. ,, ૪
 એ બ્રાંતિકરો જ્ય વિચારે કીધો, તે સમજવો ગુરુદેવ;
 તો તો શંકા નિવારણ થાય, નિર્મળ ચિત્ત થાય તતખેવ,
 ધીર ધરે ધારણ રે, ન ગુરુને લેવા દેવા. ,, ૦

કાફી ૩૭ મી.

ઉત્તર.

ગુરુ કહે સાચું રે, તારું કહેવું ભાઈ ભારે;
 બ્રાંતિ મહામોઢી રે, મોઢા મુનિજનને મારે. ટેક. ૧

૧ પ્રશ્ન—જે બ્રાંતિથી મોટા મોટા ભરમાય છે તે બ્રાંતિ વિચારથી મટે છે એવું શું કારણ છે ?

૧ ઉત્તર—જેમ અધકારનો નાશ સ્વીપથ ઉપચાર કરવાથી, મનુર રાખીને તેને જાહેર ઉલેચી કટાવવાથી કે ગમે તેવા મહાભારત પ્રયત્નથી

કોઇને ઉગારે નહિ એ તો આવી, મહાબલિષ્ઠમા બલિષ્ઠ જાણ;
એને ટાળવાને ચત્ર અનેક કરતા, યોગી મુનિ મળી મુજાણ,
સ્મશાનમા ભટકે રે, અરધી રાત્રે અધારે. ગુરુ ૨

તોયે પ્રાતિ ભાગી નવ જાયે, તે હારી જાયે કેઈ પેર,
તેનું બળ તો સહુ દઉં બતાવી, ચાવી આવે જ્ઞાનીને ઘેર,
પગે પડે શિરનામી રે, સાચુ કહીશ તું ક્યારે ગુરુ ૩

અજ્ઞાનરૂપ પ્રાંતિ હૃતી માટે, વિચારને વશ થઈ મુજાણ,
એને છતતા વાર કંઈ નવ લાગી, પૂછી જુઓ પંડિતને પ્રમાણ,
અજ્ઞાન છતાયે રે, જાણુ જ્યારે ત્યારે ગુરુ ૪

સદ્ગુરુ સાચો મળી આવે તો, ઓળખાવી દે પ્રાતિતાણુ સ્વરૂપ
જોતજોતામા થઈ જાય તે પછે, ભારે ભવનનો ભ્રમ,
ધીરજ ધરે સાચી રે, ત્યારે પ્રાતિને ડારે. ગુરુ ૫

કાફી ૩૮ મી.

મંત્ર.

શિષ્ય કહે સાંઈ રે, વાત એક વિચાર ;

સમજાયુ નથી મુજને રે, તે આજ પૂછવા ધાર ટેક. ૧

સંબધ વિનાનું કહો તમે ગુરુ, પ્રભ પ્રભ ધરી ભલતાઈ,

તે કેઈ પેરે મનાયે મારાથી, હું તો મરૂ છું ઘણા ધુઆઈ.

પૂછી જોઉં પાધરું રે, ચતુરને સહુ ચાર. શિષ્ય ૨

યતો નથી, પણ એક નાના સરખા દીવાથીજ થાય છે, તેમ અજ્ઞાનરૂપી
પ્રાતિનો નારા જપ, યજ્ઞ, હોમ, દાનાદિ કરવાથી, તીર્થાટન કરવાથી કે બીજા
કર્મ કરવાથી યતો નથી, પણ વિચાર કરવાથી જો જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે તે
વડેજ થાય છે ૨ જાણાર્થ—ભલપણ

જગત્ ને જગત્ના જન જોઇએ, તે સબંધ વિના શી પેર ધરાય
 એ શકા તો મુજને છે મોટી, નિવૃત્તિ મળતી નથી જરાય,
 તે ટાળી નાંખો ત્રિકમ રે, વિઠવ પર સહુ વાઈ. શિષ્ય૦ ૩
 મહુલી એક મૃલ્યવાળી બાધેલી, જોઇ જોગીને કાજ,
 ભીંત ઉપર એનું છાપર છાજે. ભીંત ધરનાર છે ગુરુરાજ,
 પાણુ કાઢાદિક બીજા રે, રાખિયા સબંધ સારું શિષ્ય૦ ૪
 એમ સબંધ વિના નવ રહેતુ, વિચારી જુઓ આ જગત;
 સબંધ વિના નથી રહેવાના, સર્વ સબંધમા સમાસકૃત,
 કીર વીર થઇને રે, ખરેખર હું ઉચ્ચાર. શિષ્ય૦ ૫

કાશી ૩૯ મી.

ઉત્તર.

વિચારી જો વાડ ને, સબંધ સમજાવુ તને,
 જાળવીને જોજે રે, માની બેઠો તુ તો મને ટેક. ૧
 તુ વિચાર કરીને જોઇશ જ્યારે, ત્યારે સબંધ નહિ જણાય;
 નિર્ણય કીને જોઇશ જ્યારે, ત્યારે ભિન્ન તો નહિ જણાય,
 વગર વિચારે ભાળાશ રે, ત્યારે તો તુ કેવો બને. વિચારો ૨

૩ વાઈ—ઓવાઈ પ સમાસકૃત—આસકૃત—વળગેલા પ્રશ્ન—તમે
 બ્રહ્મ બ્રહ્મ એમ કહે છે પણ તે બ્રહ્મનો સબંધ બતાવતા નથી કે બ્રહ્મ
 શુ ? એના આધારથી રહ્યું છે ? ક્યા રહ્યું છે ? વગેરે કેમકે સબંધ વિના
 કાંઈ જોવામા આવતું નથી

૧ ઉત્તર—જો દૂત નથી તો અદ્વૈત બ્રહ્મને વિષે કોઇનો સબંધ
 દેખાતો નથી પણ માયા સદમદ્વિલક્ષણ હોવાથી અનિર્ણયનીય છે માટે
 કનકકેડળવત્ સબંધ ઘટે પણ ખરો માગે સબંધ છે પણ ખરો, અને
 નથી પણ ખરો

મારું મન જે જે માને ને, મારી વાણી વદ જે સવ;
તે તો મારું સંબંધી છે સાચું, એવો ગુણહીણો વધશે ગર્વ,
પણ સંબંધ એ જૂઠો રે, વગોળી એ નાખે વને. વિચારીં ૩
તારે તારા મનથકી જાણવી, સુવર્ણકુંડલ જેવી સગાઈ;
બીજા સંબંધને માનવો મિથ્યા, ભુંગળ વિનાની છે એ ભવાઈ,
કારણ તેનું કહેવું રે, તું આવ્યો જ્યારે મારી કને. વિચારીં ૪
સર્વમાં સંબંધ છે છે ને નથી, નથી નથી ને છે નિર્વાણ;
એથી અવનવ છે બીજી કાંઈ, સમજી જ યચોછું સુજાણ,
ધીર ધરય ધારણ રે, સંબંધ નથી જને ધને વિચારીં ૫

કાફી ૪૦ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુદેવ ગરવા રે, અવળું આવ્યું એ માંહી;
સાચુ સમજવો રે, શુદ્ધ સ્વરૂપી સાંઈ. ટેક. ૧
ત્રિપુટી રૂપી જેહ જગત છે, તે તો ભાસે સાચું ગુરુ ભાણ;
ત્યાર પછે તમે જુઓ વિચારી, વદા અઘટતી શે વાણ,
ન કારજ થાય મારું રે, અફળાઈ મુઝો આંહી. ગુરુદેવ ૨
જગત્ આત્માકેરો સંબંધ જે, ક્યમ કરી જૂઠો કહેવાય;
માનવામાં નવ આવે એ મુજને, તેણે બોલ્યા પિતા ન રહેવાય,
ખરેખરું પૂછવું રે, સદગુરુ મળ્યા જ્યાહી. ગુરુદેવ ૩

૧ એ માંહી—પાછળ જે ઉત્તર આપ્યો તેમા. ૨ ત્રિપુટી રૂપી—દષ્ટા, દષ્ટિ અને દસ્ય રૂપી, અથવા જ્ઞાતા, જ્ઞેય અને જ્ઞાન રૂપી, અથવા કર્તા, કરણ અને કાર્ય રૂપી, એમ ત્રણ ત્રણના સમુદાય રૂપી

૩ જગત્ આત્માનો સંબંધ—જગત્ દસ્ય અને આત્મા દષ્ટા, અથવા જગત્ કાર્ય અને આત્મા કરણ, એનો સંબંધ.

આજ શંકા પરી નહિ થાયે તો, ક્યારે પરી થાયે પ્રમાણ;
 માટે નમન કરી પૂઠી લેઉં હું, મુને સમજવી ઘો સુખાણ,
 નહિ વાર લગાડું રે, હવે જાઉં હું કયાંહી ગુરુદેવ ૪
 ધીરે ધિ ગડમલ ગુરુવર વરિયો, હરિયો સંસારસંબંધ;
 વાહ ! વાહ ! કહીને મારો ગુરુએ, યાબોઠ્યો જામણો સ્કંધ,
 ધીરો ક્યો હીરો રે, બાકી શું રહ્યું ત્યાંહી. ગુરુદેવ ૫

કાશી ૪૧ મી.

ઉત્તર.

સમજ સમજવું રે, ત્રિપુટી તુંને ભાઈ;
 નથી ખરી એ તો રે, ત્રિપુટીતાણી કમાઈ. ટેક. ૧
 જ્ઞાતા જ્ઞાન અને જ્ઞેય જાણો, એ ત્રણનું મિલન પ્રમાણ;
 તેનું નામ તો ત્રિપુટી કહેવાયે, સમજે મક્કળ સુખાણ,
 વાતો ઘણી એવી રે, સાચી જૂઠી તો સાઈ સમજ ૨
 અજ્ઞાનવડે કલ્પ્યો છે તારામાં, તે તો મિથ્યા સંબંધ;
 ખર્જ જોતાં કાંઈ નથી એ માહે, બાધવાનો એ છે બંધ,
 સનજ સમજવું રે, અસત્ય વડું નવ રાઈ. સમજ ૩

૫ સ્કંધ—ખમ્બો. પ્રશ્ન—જગત અને આત્માનો કાર્ય કાગળુ રૂપ સંબંધ સાચો જોવામા આવે છે તેમ છતાં તમે તેને ખોટો કેમ કહો છો ? તથા ત્રિપુટીના સંબંધવાળા જગતને ખોટું કેમ કહો છો ?

૨ જ્ઞાતા—જાણનાર. જ્ઞાન—જ્ઞેય અને જ્ઞાતા વચ્ચેનો સંબંધ. જ્ઞેય—જાણવાનો પદાર્થ મિલન પ્રમાણ—મળવાનું પ્રમાણ.

૩ ઉત્તર—ત્રિપુટી રૂપ સંબંધ પણ રહેજીમા સર્પની પેટે આત્મા

ખરેખરો હું તો છું નિરંજન, સર્વ પ્રપંચથી પરો બાણ;
મારે વિષે મુને કાંઈ નથી ભાઈ, હરખ શોક કે કાંઈ હાણ,
સાચેસાચું કહેવું રે, સદ્ગુરુ ગુણ ગાઈ. સમજ ૦ ૪
સંબંધ વિષેની શંકા જે તારી, તે તો પૂરી થઈ પ્રમાણ;
બાણ હશે તે બાણુશે સર્વે, એમાં સમજે નહિ અબાણ,
ધિંગડમલ ધીરા રે, બેટો ગુરૂને ધાઈ. સમજ ૦ ૫

કાફી ૪૨ મી.

પ્રશ્ન.

શંકા ઉપની મુજને રે, સમજવોને સિધ્ધાંત;
જેમ નિર્મળ મન થાયે રે, તેવાં ઘોને દર્ષાંત. ટેક. ૧
તમે કહ્યું કે નિરંજન હું છું, એ તો મુજને ભાસે વિપરીત;
મુખ થતું જોડે શાંતપણે હું, નિરંજન મુખની કરતા પ્રીત,
મુખી થવું સાડું રે, એવું સમજે મહાંત. શંકા ૦ ૨
દુઃખ તો ડુંગર સમું લાગે, શ્વાસ નિઃશ્વાસ મૂકાવે મુખ;
દુઃખથી રહેવા દૂર ધારે, દુનિયા તજી વાંચવા મુખ,
એવું કેઈ પેરે રે, થાય કહો સાંઈ શાંત. શંકા ૦ ૩
નિરંજન હોયે તેને નવ હોયે, મુખ દુઃખતણા સંબંધ;
નિરંજન તો ત્યારે કહેવાયે, બંધાયે નહિ એવા બંધ,
નીકર નવ માતું રે, ભરમાઈ ન હું જાંત. શંકા ૦ ૪

અધિજ્ઞાનમાં અજ્ઞાનવડે મિથ્યા કલ્પેસો છે: માટે જ્ઞાતા, જ્ઞાન અને જ્ઞેય એવી ત્રિપુટી મિથ્યા છે ત્યારે તેનો સંબંધ પણ મિથ્યા છે.

૨ નિરંજન—મનોવિકાર રહિત. અથવા અજ્ઞાન રૂપી અધિકાર રહિત. પ્રશ્ન—અજ્ઞવેતા અજ્ઞ રૂપ (નિરંજન) થાય છે ત્યારે તેને વિષે મુખદુઃખનો સંબંધ કેમ જોવામાં આવે છે?

એ શંકાનું સમાધાન કરો સાંધ, તો તો થાયે મારું કાજ;
 બીજી રીતે બહુ બોલી શું કરવું, લાગે પૂછતાં ઘણી લાજ !
 ધીરને સમજવો રે, સાચો ગણીને શાંત. શંકા ૦ ૫

કાશી ૪૩ મી.

ઉત્તર.

ગુરૂ કહે વાર રે, પૂછ્યું તેં તો આજે;
 સમજવું હું તુજને રે, ધ્યાન ધરી તું ધાજે. ટેક. ૧
 શ્રાંતિ તો ભમાડે છે જગને, તે શ્રાંતિતાણું છે આ કાજ;
 કેઇ પેરે તે હું તુંને સમજવું, બનાવી દઉં યોગીરાજ,
 સમજી જીતું સારું રે, કહું જ્ઞાન સાન સાજે. ગુરૂ ૦ ૨
 છે શ્રાંતિ માત્ર સુખદુઃખ ભાઇ, પણ તે નથી ખરું નિરવાણુ;
 વિચારી જોતાં એ તો જાણાશે, સમજી ધઈને સુજાણુ,
 બોટું તારું લાગશે રે, વ્યર્થ નહિ આવું વાજે. ગુરૂ ૦ ૩
 નિરંજન જેહુ આત્મા તારો, તેને દૈત્યમયી સમજાય એમ;
 આ તો સુખ ને આ દુઃખ બોટું, પણ એ તો સર્વે એના વેમ,
 શાણો થઇ સમજે રે, ન સમજું કેતાં લાજે. ગુરૂ ૦ ૪
 મારો સંગ કર્યો આટલા દિન, તો આવી શંકા કરે શામાદ;
 શંકા સમાધાન કરવું મારે, પણ વધશે એથી તને ઉચ્ચાદ,
 ધીર ધરય ધારણુ રે, લેણો સાચો છે બાજે. ગુરૂ ૦ ૫

૫ લેણો છ—લેવાને જેમ બાજે સાદાણે (પકડણે) તેમ તેમ નાસ
 અજ્ઞાનરૂપી લેવાને જ્ઞાનરૂપી બાજે પકડણે છે મારે તું ધીરજ ગણ્ય.
 ઉત્તર—સુખ જે તને દેખાય છે એ પણ તારો જામ છે. સુખદુઃખ એજ

કાશી ૪૪ મી.

પ્રશ્ન.

નવા નવા થાયે રે, જમ મને ગુરૂ રાધ,
 શકા નિનારો મારી રે, ભેટુ પછે હુ ધાધ ટેક. ૧

શકાવાણુ મન મારૂ ન મટતુ, મે પૂજ્ય નથી કોઈ દિન,
 મોન ધરી હુ રહ્યો સાધ પાસે, જેમ જળે લપાઈ રહે મીન,
 પૂછવાનુ કરતો રે, તવ ભય રાખતો માહી. નવાં ૨

હવે તમે મુને એમ કહ્યુ કે, તુ ને શકા હોય તો પૂછજે તુય,
 ત્યારે મારા મન ગમતુ હું પૃષ્ઠ, બોલી જવાશે શુયનુ શુય,
 સાધ ક્ષમા કરજો રે, ગુણ ન જાણુ ગાધ. નવાં ૩

દૈતજમ કહ્યો તમે મોટો, જે જમ ફલાવે જૂનળ માય,
 જેના જેવો કોઈ બીજો નથી ગુરૂ, એની ન જલાય કોઈથી બાય,
 કશુ નવ કહેવાયે રે, ગભરાવે કરી ઘાધ. નવાં ૪

એ દૈતજમને નાશ તો કરવા, કઈઉપાય છે ગુરૂદય ?
 શાતપથે મુજને સમજાવો, જો મે સાધી હોયે કંઈ સેવ,
 ધીરો કરો હીરો રે, ભેટુ ધ્યાનયકી ધાધ. નવાં ૫

કાશી ૪૫ મી.

ઉત્તર.

સાધ કહે સમજાવુ રે, માયાકૂટ બીજ મેરો,

જો વરતુત મિથ્યા છે તો પડી તેનો સબધ અમુકને યાય છે એમ તો
 કહેવાનુ જ ક્યા છે ?

૧ પ્રશ્ન—દૈતજમ(એક જાણને વિષે બીજી માયા અને તેના પ્રપચ
 બાસવા ૨૫)નો નાશ શી રીતે યાય ?

- કરો સમજવાનો નિશ્ચે રે, જોળખવો આત્મા પેલો. ટેક. ૧
- હું જે છું તે આત્મા છું નિશ્ચે, તે કેવો છું નિરવાણુ;
મળ રહિત છું પૂરેપૂરો હું, પુરાણ પુસ્તકે જેનું પ્રમાણુ,
સમજે નવ જેહજ રે, તેને જાણવો ઘેરો. સાંધો ૨
- માયા અને વળી તેનું જે કારણ, જગત કહેવાયે સાર;
તેયકી તો હું છું જૂદા અતિશે, ચિન્માત્રારૂપ નિરધાર,
એક રૂપ છું સર્વો રે, વીંટાયો બાંને વેલો. સાંધો ૩
- આ જગ જે મુજને જાણાયે, તે છે જડ ને મિથ્યા જાણુ;
શમાણુમાંહે તે સાચુ નથી કદી, વદે થયમાં એવું પ્રમાણુ,
માટે માનવો તેને રે, અખંડિત જળરેલો. સાંધો ૪
- એવો બોધ થશે જ્યારે ભાઈ, ત્યારે દૈત જ્રમ ટળશે નિરધાર;
બીજા ઉપાયે કદી નવ ભાગે, દૈતજ્રમકેરો ભારે ભાર,
ધીરવીર થઈને રે, વિચાર કરચને છેલ્લો. સાંધો ૫

કાફી ૪૬ મી.

પ્રશ્ન.

- સુણો ગુરુદેવા રે, તૈયાર પૂજવા હું થયો;
સાચેસાચું જાણો રે, ગુરુ ગુણુ નથી મારો ગયો. ટેક. ૧
- સાચી વાતે સમાધાન તો યાશે, જૂડીએ જીવ નહિ જોડાય;
આપનું માની હું મગ્ન રહું સદા, દેહ દુઃખસુખ મેં જોડાય,
પણ ખુદાસો યાયે રે, ત્યારે તો જાણું જીવતો રહ્યો ! સુણો ૦ ૨

૨ ચિન્માત્રારૂપ—ચિત્ (માન) સત્તારૂપ. ઉત્તર—આત્માને ચિન્માત્રારૂપ જાણવો અને જગતને જડ અને મિથ્યા જાણવું. એવા બોધથી દૈતનો જ્રમ ટળેછે.

દ્વૈત પ્રપંચ તો જોહ કહેવાયે, તેના અધ્યાસ થાય કેઇ પેર;
એ તો મુજને સમજવો સાંધ, મોટામાં મોટી કરીને મે'ર,
સેર જ્ઞાનવારિની રે, વાજો ત્યારે મુખે વહ્યો. મુણાં ૩
એ અધ્યાસ તો મૂળથકી ગુરુ, સાચો હશે કે કેમ !
અથવા કલ્પિત એહ હશે ગુરુ, એ વિષેના ટાળો મારો વે'મ,
સિધ્ધ કરો સાંધ રે, આપ જોયા કો ના લલ્યો. મુણાં ૪
ઝટ લેઇ સમજવી દેજો, શક્તિવાન છો શક્તિધાર;
મારો કહ્યો તેને પાળો મલુ આજ, ઉતારી દો ઝટ પાર,
દાસ ધીરો કહેછે રે, મુને જોઇએ હાથે ગ્રહ્યો. મુણાં ૫

કાશી ૪૭ મી.

ઉત્તર.

હું બોધરૂપ ચૈતન્ય રે, સ્વરૂપ છું સાચું;
નિશ્ચે એ છે વાતમાં રે, તોયે થાયે તે કાચુ. ટેક. ૧
પોતાની મેળે પોતેજ જાણો, અજ્ઞાનવડે નિરધાર;
દ્વૈત ઉપાધિને ધારી બેઠો છે, તેણે થાય કેવો તે દાખું આ વાર,
સમજો સિધ્ધાંતજ રે, વૃંદુલું નવ હું જાચું. હું ૨
એમ થવાથી થયું મન એવું, હું નથી અખંડાનંદ પ્રહરૂપ;
પણ દુર્બળ દેહરૂપ છું હું તો, આ દેહ છે સર્વ ભવનનો ભૂપ,
એવું માને જ્યારે રે, ત્યારે તો કહું સાચું. હું ૩
સત્યવડે વિચાર કરો જોઇ, પ્રહરૂપ પોતે પોતાને માને;
નિર્વિકલ્પ પ્રહરને તેહ તો પામે, બૂડે નહી બૂરે તે જા'ન,

૩ અધ્યાસ—સત્યને વિષે અસત્યનો ભ્રમ. પ્રશ્ન—દ્વૈત પ્રપંચનો અધ્યાસ શી રીતે થાય છે ? એ અધ્યાસ કલ્પિત હશે કે અનાદિ કળનો સત્ય હશે ?

તરીજાય વેગે રે, વેદ આજે વાંચું.

હું ૦ ૪

આમ સમાધાન શિષ્યનું કરતા, મારા મોટા ગુરુદેવ;
મીઠામાં મીઠા મેવા મેં તો માન્યા, આચર્યો વિધ વિધ પેરે સેવ,
થઈ ગયું કારણ રે, ધીર માને સહુ સાચું.

હું ૦ ૫

કાશી ૪૮ મી.

પ્રશ્ન.

સાંધ સમજાવો રે, નિવારો એક શંકા પડી;

પૂછવું છે તમને રે, બીજાનું ન આશ અડી. ટેક. ૧

એક નિષ્ઠા છે તમારા ઉપર, તમે સંશય નિવારણ નાથ;

તારણો મુજને ત્રણ લોકેથી, જો સાચો છે મારો હાથ,

નિર્મળ કરો મનકું રે, આવી પહોંચી હવે ઘડી. સાંધ ૦ ૨

આત્માડે તો સંગ છે નિશ્ચે, દહની સાથે જાણ;

ત્યારે ગુરુ એને ક્યમ કરી ભાખું, અસંગ જાણી પ્રમાણ,

જો અસંગ કહેવાયે રે, છે સંગ રૂપ દહદહી. સાંધ ૦ ૩

એ તો વિપરીત વાત ભાસે મુને, ન નિર્ણય થાય તલભાર;

ચોખું ચટ ચિત્ત થાય જો પેરે, તેમ ગુરુ કરો તમે અવિધાર,

ત્યારે તો હું તરિયો રે, જુક્તિ જ્ઞાનકેરી જડી. સાંધ ૦ ૪

જડી જુદી સુંઘાડો ઘો મુજને, જેથી શંકા રહે નવ કાંઈ;

૪ નિર્વિદ્ય—કપના સ્થિત. ઉત્તર — જીવને અજ્ઞાનવડે દૈત ઉપાધિ વળગી છે, તેથી તેને બ્રમ થાય છે કે હું આત્મા નથી પણ દેહાદિ છું. એ રીતે અજ્ઞાનથી દૈત પ્રપંચ રૂપ અધ્યાસ થાય છે. એ અધ્યાસ અજ્ઞાનથી થાય છે માટે ક્ષિપ્ત છે.

૩ ત્યારે ધૃ—હે ગુરુ એને સંગવાળો છે એમ પ્રમાણ જાણીને પછી અસંગ શી રીતે ભાખું?

નિર્મળ મનહું થઈ જાય મારું, એવું સમજવી યો કાંઈ સાંધ,
ધીરો દબ કરવો રે, કાઢે જ્ઞાનમાર્ગે હડી. સાંધું ૫

કાફી ૪૯ મી.

ઉત્તર.

ગુરુ કહે અવનવું રે, આજ તેં તો પૂજ્યું મને;
સમજવી રહું સટ લેઈ રે, જેમ પડે સમજાણ તને. ટક. ૧
અવનવું એક તો એવું છે ભાઈ, ન મારા જેવો કો જાણનાહાર;
તેમ આતુર ચતુર નથી કોઈ, કેવા કેવા કરું હું વિચાર,
અઘટને ઘટાવું રે, વા'લાં મૂકું જઈ વને. ગુરુ ૨
એતું સિદ્ધાંત તું સમજી જાજે, હું વસુ શરીરમાં સદાકાજ;
તોય શરીરને સ્પર્શ કરું નવ, શરીરકાર્ય ચલાવું છું ભાજ્ય,
અવનવું એ તો રે, જોયું જુગ ઝાઝે જને. ગુરુ ૩
માખાણકેરો ગોળો કર્યો હોયે, તે મૂક્યો વાસણ મોઝાર;
પછે અગ્નિપર તેને ચઢાવ્યો, ત્યાં કેવો તમારો થાય તે વાર,
વિચાર કરો તેનો રે, આવી જઈ શુભ દને. ગુરુ ૪
અગ્નિ તો માખાણને નવ અડકે, તોય ગાંજીગાંજી ટાંકે ગાર;
શુદ્ધ રસરૂપ તો બતાવે તેને, તેણે મારું તું ધ્યાનમાં ધાર,
થાને ધીર વીર તું રે, ધ્યાન ત્યાગી બેસ ધને. ગુરુ ૫

૫ જડી ખુદી સુંઘાડી યો—ચમત્કારિક રીતે તમારા પ્રભાવથી જ્ઞાન આપી યો. પ્રશ્ન—આત્મા અને દેહનો સંગ પ્રત્યક્ષ જણાતાં હતા આત્માને અસંગ શામાટે કહેવો?

૧ ઉત્તર—આત્મા દેહના સંગવાળો જણાય છે છતાં અસંગ છે એ માયાની અપદિત ઘટનાથી જણાય છે માખાણ અને અગ્નિના ઉદાહરણથી એ વાત જણનામા આવે છે કે અસંગ છતાં સગી જોવું કંઈ બની શકે છે

કાફી ૫૦ મી.

પ્રશ્ન.

- શિષ્ય કહે સાંઈ રે, વળગો મારી વાતે;
 શંકાને શમાવો રે, જોડો આપની જાતે. ટેક. ૧
- વિધ વિધ શંકાઓ થાય છે મુજને, તે તમે નિવારો નાથ;
 સાચો સાચો કહી સા'ચો છો મારો, જૂઠો જાણોછો તોયે હાથ
 ત્યારે તો હું પૂછું રે, ટણું અંધારી રાતે. શિષ્ય૦ ૨
- સુખ દુઃખ રૂપી દહ સંયુક્તે, આત્મા જેહ કહેવાય;
 અનેક રૂપ તો માને છે તેને, કુંછે આવે ન તે જાય,
 એવું અમે સુણિયું રે, ગુરુસુખથા શાતે. શિષ્ય૦ ૩
- જો એવું છે ખરું ગુરુ મારા, તો સ્થિર ધર્મે નહિ આત્મારામ;
 ત્યારે તેનાથી કશું તો થાયે, મુને અસ્થિર દર્શો તમામ,
 ભગ થયો ભારે રે, ઘુંઆઇ પડ્યો ગાતે. શિષ્ય૦ ૪
- એ સંશયથી સાંઈ તારો, ઉગારો ચેલો અતુર;
 પરમારથપાણું આપ ધારો તો, મુને રાખશો નવ આતુર,
 ધીર છે આપનો રે, તજ્યો તાતે માતે. શિષ્ય૦ ૫

કાફી ૫૧ મી.

ઉત્તર.

હું મારા રૂપને વખાણું રે, તેમાં સમજી તું જાને;

૪ ગાતે—ગાત્રમાં (શરીરમાં) અથવા ગાતાં ગાતાં. પ્રશ્ન—અનેક દેહમાં રહેલા આત્મા પણ અનેક છે અને તે કર્મને આધીન થઇને એક દેહમાંથી બીજા દેહમાં જાય છે, એવું પુરાણાદિકમાં કહ્યું છે. જો એ ખરું હોય તો આત્મા સ્થિર ધર્મવાળો (અચળ) નથી. ત્યારે તમે એને અચળ કેમ કહો છો ?

- અવનવું છે એ તો રે, સાચું હોય તે સા'ને. ટેક. ૧
- જૂદા જૂદા દહમાંહી વશી હું, જૂદાં જૂદાં ભોગવું સુખદુઃખ;
હું તો છુ એકરૂપી અવિનાશી, સર્વે મુખ્યકેરો હું પ્રમુખ,
સાચી વાત સર્વે રે, કહું તારે કાને. હું મારાં ૨
- દૃષ્ટાંતવડે સિદ્ધાંત સમજવું, સમજને તુ સાર;
સાત પાત્ર જળે ભરી મૂક્યાં, જૂદાં જૂદાં નિરધાર,
તેમા પડ્યાં સૂર્યનાં રે, પ્રતિબિંબ તે રાને. હું મારાં ૩
- સાત સૂર્ય તો એમાં જાણાએ, પણ મૂળમાં સૂરજ એક;
ઠાઠા ઉનાપણું જળનું ન કાંઈ, છે સૂરજ તેથી વતરેક,
ટેક એ તો કેવો રે, જળપાત્ર રે' ભાને. હું મારાં ૪
- તે પેરે હુ વ્યાપી રહ્યા જગમાં, ઉપાધિ વિનાનો મુજાણ;
જાણનહારા તો જાણેછે મુજને, ન જાઉં આવું હું તો નિરવાણ,
ધીર ધરચ ધીરજ રે, અનહદનાદ તો વાને. હુ મારાં ૫

કાફી પર મી.

મશ્નો.

- ગુરુ સમજવો રે, કૃપા કરી મુજ પરે;
પૂછું પાર પામવા રે, નમન એમ કહી કરે. ટેક. ૧
- સાગરતીરે હું તો ગયો ગુરુ, ત્યાં ઊભો રહી જતો જાણ;
તો ત્યાં અનંત તરંગ થાય છે જાય છે, તેનું ન જાણો શકાય પ્રમાણ,
અજાયબ લાગ્યું રે, જીવે અને કોક મરે. ગુરુજી ૨
- ત્યારે ત્યાં મુને એક શકા થઈ, જે રાખી ગુરુને પૂછવા કાજ;

૪ જળપાત્ર ધન—જળપાત્ર રહે (આપુ રહે) કે ભાને (ભાગી નય) તથાપિ સૂર્યને તેમાંનું કાંઈ નથી. ઉત્તર—નિબપ્રતિબિંબન્યાયથી આત્મા અનેક ભાસતા છતાં એક ગમનાગમન વિનાનો સ્થિર છે.

તે તો નિવારો નાથ નિરંજન, હું કરું નમન ગુરુમહારાજ,
 આજ કરો કારજ રે, જાણે દીધો વર હરે. ગુરુજી ૩
 એ સાગરતરંગની પેરે, જેની મધ્યે અનંત ખજાંડ;
 લય થાય છે જાય છે જાંહે શું, ઉપની શંકા એવી માંડ માંડ,
 એવું અસંખ્ય સંખ્યાવાળું રે, છે કિયું એક આણુ ખરે. ગુરુજી ૪
 એવું આણુ મુને સમજવો, જેથી ચિત્તવૃત્તિ થાય શાંત;
 સદ્ગુરુએ શિષ્ય તાર્યો માતું હું, ધન્ય પ્રભુપદ ધર્યું મહાન,
 ધીરને દીધી ધારણુ રે, દૃઢ ધ્યાન તેણે ધરે. ગુરુજી ૫

કાફી ૫૩ મી.

ઉત્તર.

સમજ સમજવું રે, દૃષ્ટાંત દેઈ તુજને;
 કારજ તારું થાશે રે, સમજ સંભારીશ મુજને. ટેક. . ૧
 તારા પૂછ્યાની પેર છે પાધરી, સમજ ગયો હું સાર;
 ઉત્તર આપવા થયો હું તત્પર, કરજે શ્રવાણ કરી તું વિચાર,
 શંકા પાર પામીશ રે, પૂછ્યું તેં તો શુભ દને. સમજ ૨
 એક બીજ કર માંહે લઈ જો, પછે કરય તેને વિષે વિચાર;
 વિચારતાં તુંને એમ જણાશે, આતી મધ્યે છે આડની સત્તા સાર,
 વળી જણાશે બીજું રે, સમજવું તું આવ્ય કને. સમજ ૩

૩ જાણે છું—મારી શંકા મટાડશે એટલે જાણે મને હરે (શંકરે)
 વર (વરદાન) આપ્યો હોય તેમ હરખાઈશ. પ્રશ્ન—જેમાંથી અનેક ખજાંડ
 ઉપજે છે અને નાશ થાય છે એવું તત્ત્વ કયું છે ?

૧ બીજ વૃક્ષના દૃષ્ટાંતથી ઉત્તર આપેછે: ઉત્તર—આડના એક બીજમાં
 જેમ અનંત વૃક્ષો રહ્યા છે તેમ પરમચૈતન્ય રૂપી અણુમાં અનંત સદસદૃશ,
 બી ખજાંડ રહ્યાંછે.

વળી તેનાં તે બીજામાં ને તું વિચારી, રહ્યાં દુઃખ ધ્યાન અનેક પ્રકાર;
તેમ પરમચૈતન્ય રૂપી આણુ માંહે, રહ્યાં સત્ અસત્ બ્રહ્માંડ અપાર,
પાર કોણુ પામે રે, સૂરાઈ મરે ભણે વને. સમજ૦ ૪

છે એ પેરે તારા પ્રશ્નનો ઉત્તર, સમજ થઈ તું શાંત;
વળી પૂછ્ય કાંઈ શકા રહી હોયે, ટાળું તારી તો બૂંડી ભાંત,
ધીરો કરવો છે હીરો રે, મારો શિષ્ય જાણ્યો જને. સમજ૦ ૫

કાશી ૫૪ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુજી એક પૂછું રે, કૃપા કરી ઉત્તર આપો;
મન માંહે મુઝાડું રે, તે કષ્ટ તમે કાપો. ટેક. ૧

અષ્ટાંગયોગ હું સાધી જાણું કદી, તો મુને સ્વસ્વરૂપ જોળખાય;
સાંખ્ય શાસ્ત્ર શીખીવળું સર્વે, ત્યારે મુને આત્મારામ પેખાય,
મીમાંસા હું જાણું રે, જડું હું અજપા જાપે. ગુરુજી ૨

દાન કરું દાનેશ્વરી થઈને, કર્ણુ જેવો કહેવાઈ;
સ્નાન કરવા હું તો કદી નવ ચુકું, મીન જેવો તેમાં તો થાઈ,
કહો જાણું જીવ શિવને રે, એવાં અન્ય કર્મ માપે. ગુરુજી ૩

બાવો બાવો વિશ્વમાંહી કહેવાઈ, અન્ન જળ ન લેઈ જરાય;
રામ રામ મુખ રટાણું કરું હું, મુને જોવા જન ઘણા ભરાય.
ત્યારે મળવી જોઈએ રે, જે વસ્તુ વિશ્વે વ્યાપે ગુરુજી ૪
એવાં એવાં અનેક કરું હું, સ્વરૂપ શોધવા કાજે કર્મ;

૧ પ્રશ્ન—યોગાદિએ ઉપદેશથી ઉપાસના, મીમાંસાદિએ ઉપદેશોનાં કર્મ, અને સાંખ્યાદિએ ઉપદેશોનો તત્ત્વવિવેક, એ વગેરેથી આત્મમ્હાન શાય કે બીજા કરાની જરૂર છે?

કહો તેવડે ઝુને શિવ મળે ગુરૂ, જે મહાનંદ કહેવાયે પર્મ,
એ ધીરાદાસની શંકા રે, નિવારવી જોઈએ આપે. ગુરૂ ૦ ૫

કાફી ૫૫ મી.

ઉત્તર.

ગુરૂ કહે સમજાવું રે, મન કીક પૂછ્યો મન;
શંકા છે તારી સાચી રે, ભણું છે ભાગ્ય શુભ દને. ટેક. ૧
તે જે જે મુને સર્વ ગણાવ્યું, સ્વસ્વરૂપ જાણવા કાજ;
એ તો કશું તારે કામ ન આવે, ઉલટી લાગે તેનાથકી લાજ,
તુ વાજ આવે વેગે રે, વગોવાય સર્વે જને. ગુરૂ ૦ ૨
એકે શાસ્ત્ર કે જપ તપ તારે, ન કામ આવે તલભાર;
સ્નાન દાનની જરૂર ન જેમાં, ન જોઈએ જટાકેરો ભાર,
વાસ નથા જોઈતો રે, એ કાજે તો તારે વને. ગુરૂ ૦ ૩
સદ્ગુરૂકેરા વચનથકી લાઈ, પોતે પોતાને જોઈએ જાણ;
સદ્વિચાર તો જોઈએછીએ ઘીજે, તેણે સર્વ માધરૂ થાય મનાણ,
નિશ્ચય થઈ જાયે રે, સ્વરૂપનો તો બેધી તને. ગુરૂ ૦ ૪
સદ્વિચાર અને સદ્ગુરૂવચને, સ્વરૂપ નિશ્ચય તો થાય;
ઘીજ કશાની જરૂર ને ધારે, તો તું તરેલો ડૂબી જાય,
ધીર ધરી ધીરજ રે, જતું મન પારે એવે ધને. ગુરૂ ૦ ૫

કાફી ૫૬ મી.

પ્રશ્ન.

મળવા મુને મુકિત રે, ઉપાય હું કરું હાવે;
 તે દહાં તમને જણાવી રે, મોઘું મોક્ષપદ કા'વે. ટેક. ૧
 અપાર ધન સંચય કરી રાખુ, તેણે કરી બોલાવું શાસ્ત્રી અનેક;
 પદ્મશાસ્ત્રના શીખેલા માંહી આવે, જે જાણે સર્વ શાસ્ત્રનો વિવેક,
 તેમને કહું વાંચો રે, શાસ્ત્રો સુણું હું ભાવે. મળવાં ૨
 વળી તેમની પાસે હું ચરન્વા કરાવું, સર્વ શાસ્ત્રતાણી નિર્વાણ;
 જે હારે તેનો પક્ષ કરું નહિ, છતાં તેના મુદ્દા ગાણું પ્રમાણ,
 ગાણું છતેસો ધર્મ ગારો રે, ન દબાઉં કશે દાવે. મળવાં ૩
 પ્રતિમાઓ દેવતાની કરું હું, તેને પધરાવુ દેવળ માંય;
 પૂજા અર્ચા કરું પ્રેમ ધરી હું, પછે તે દેવ સા'થે મારી બાંધ,
 તરી જાઉં ત્યારે રે, ખરા ઉપાય કા'વે. મળવાં ૪
 શુભ કર્મ એવાં અનેક કરું વળી, નવધાલકિતમાં રાખું પ્રેમ;
 તેવડે મુને મુકિત મળી જશે, એમાં નવ આવે મુને કશો વે'મ,
 એ ધીરકેરી ધારણા રે, સદ્ગુરુ તમને ભાવે. મળવાં ૫

કાફી ૫૭ મી.

ઉત્તર.

પ્રાચીનકાવ્ય.

મુક્તિપદ એ તો મોંઘામાં મોંઘુ, ન એકે ઉપાયે આવે હાથ
 સદ્ગુરુકેરો સંગ કરે તોય, ન તે પાણુ આવે કાંઈ સાથ,
 એને કાલે તો જોઈએ રે, તે સુખ્ય વાણાણું આંહી. નથી૦ ૨
 શિવજીવદેવી એકતા બાણે, તેને મુક્તિ મળે નિર્વાણ;
 બીજે એકે ઉપાય નથી બાઈ, પૂર્ણ મુક્ત થવાનો પ્રમાણ,
 વાહોલિયાં ન વા'માં રે, ભટકણું ન જ્યાંહી ત્યાંહી. નથી૦ ૩
 એ બન્નેની એકતા કરવા, સદ્ગુરુનો માનવો બોધ;
 તે કહે તેમ દહ થઈ કરવો, ત્યાર પછે તો જોય,
 એટલે મળે મુક્તિ રે, ન ભટકણુ પછે ક્યાંહી. નથી૦ ૪
 સાચેસાચી વાત મેં કહી તુજને, સમજાવી દીધું સત્યસિદ્ધાંત;
 મારું માન્યે તરી જઈશ તું નિશ્ચે, મેળવીશ મુક્તિપદ મહાશાંત,
 ધીરા ધરને ધીરજ રે, જુડતાની સા'જે બાંહી. નથી૦ ૫

કાફી ૫૮ ની. .

મશ્ન.

સંસારસાગરમાં એમ ડૂબ્યો, ત્યાંથી કાઢે કહો મુને કોણ;
શું સદ્ગુરૂ મળે તો મુજને તારે, એ સહુ જાણાવી દો મુને આણ,
કે કોઈ દેવ દેવી રે, હું ને ખૂડતો ખાળે. ગુરૂજી ૩

ઉત્તમ વર્ણના બ્રાહ્મણ સર્વે, જેને મેં જમાડ્યાં મિષ્ટાન્ન;
તે તો મુને એમાંથી તારે, જોઈ સુખાત્રને દીધાં દાન,
હું તરી જઈશ તેથી રે, સાઈં કૃત્ય મુને સંભાળે. ગુરૂજી ૪

મારાં સગાં વહાલાં આવશે નિકટ, ઝાઝશે ઝડપ લેઈ મારી બાંધ;
ત્યારે તો હું તરી જવાના નિશ્ચે, નથી માથાકૂટ કરી એ માંધ,
ધીરને છે ધારણ રે, તૂટેલું નાવ સહુ ટાળે ! ગુરૂજી ૫

કાશી ૫૯ મી.

ઉત્તર.

સમજ શિષ્ય શાણા રે, ન રહેવું કદી નિશ્વાસે;
ન કોઈ ખૂડતાને તારે રે, નહિ આવે કોઈ પાસે. ટેક. ૧

કોઈસાચો સદ્ગુરૂ મળી આવશે તો, સા'શે ખૂડતાકેરી બાંધ;
પણ તું ને તરવાની નહિ હોય ઇચ્છા, તો તે કરી શકે નવ કાંધ,
તજી તને જાશે રે, વસાવશે નહિ વાગે. સમજી ૨

એના વગર બીજું કોઈ નહિ આવે, તારી પાસે નિર્વાણ;
ખૂડાડશે ખૂડેડાને વધારે, ઊભા હસશે થતી જોઈ હાણ,

અ. ૧—સંસારરૂપી અમાર સમુદ્રમાં ડૂબતો હું કોને શરણે જાઉં ? હે
કૃપાળુ ગુરૂ ! મને કૃપા કરીને કહો. ઉત્તર—પરમેશ્વરના ચરણારવિદ રૂપી
મોટી નૌકા ત. ગે.”

૧ ઉત્તર— ગારશે. ગણિતનગાળામાં ગુરૂને દામે હરિચરણ-
સેવા કરેલી છે એ ની કાશીમાં જણાવેલું છે.

મુક્તિપદ એ તો મોંઘામાં મોંઘું, ન એકે ઉપાયે આવે હાથ;
 સદ્ગુરુકેરો સંગ કરે તોય, ન તે પણ આવે કાંઈ સાથ,
 એને કાળે તો નેહએ રે, તે સુણ્ય જાણાવું આંહી. નથી૦ ૨
 શિવજીવદેરી એકતા જાણે, તેને મુક્તિ મળે નિર્વાણ;
 બીજા એકે ઉપાય નથી ભાઈ, પૂર્ણ મુક્ત થવાનો પ્રમાણ,
 વાહોલિયા ન વા'વાં રે, ભટકવું ન જ્યાંહી ત્યાંહી. નથી૦ ૩
 એ બંનેની એકતા કરવા, સદ્ગુરુનો માનવો બોધ;
 તે કહે તેમ દઢ થઈ કરવો, ત્યાર પછે તો શોધ,
 એટલે મળે મુક્તિ રે, ન ભટકવું પછે ક્યાંહી. નથી૦ ૪
 સાચેમાચી વાત મેં કહી તુજને, સમજવી નીધું સત્યસિદ્ધાંત;
 માટેં માન્યે તરી જઈશ તું નિશ્ચે, મેળવીશ મુક્તિપદ મહારાંત,
 ધીરા ધરજે ધીરજ રે, જૂડતાની સાંજે બાંહી. નથી૦ ૫

કાશી ૫૮ ની. .

પ્રશ્ન.

ગુરુજી ધુન્ધવાઈ રે, એ ધુન્ધ કોણ ઉઠાવે;
 ન નિરખું બાબતે રે, જુએ વંઠેલો વા'લે. ટેક. ૧
 અપાર પારાપાર ગયો ઉભરાઈ, મંસારરૂપિયો જાણ;
 તેમાં ઉતાર થઈ હું બેઠો, રૂડું મેળવવાને લા'ણ,
 એવે તૂટી દોડી રે, વેળા ત્યારે કોણ વાળે. ગુરુજી૦ ૨

૧ ઉદાસે—ઉકેલે ૨ પાગવાર—દરિઓ. પ્રશ્ન—સંસારરૂપી સમુદ્રમાં ધુન્ધું તેમાંથી મને કોણ તારવે? એવોજ પ્રશ્ન મનિરત્નમાળામાં જેમ,—

“અપાર મમાર મમુદમરો નિમજ્જનો મે શરણ નિમલિ ?
 ગુણ ! જુપાલો ! જુપા વરંતવ, ત્રિભેદપાદોબુજરંધરંનાકા.”

સંસારસાગરમાં એમ ડૂબ્યા, ત્યાંથી કાઢે કહો. મુને કોણ;
 શું સદ્ગુરૂ મળે તો મુજને તારે, એ સહુ જાણાવી દો મુને આણ,
 કે કોઈ દેવ દેવી રે, હુંને ખૂડતો ખાળે. ગુરૂજી ૩
 ઉત્તમ વર્ણના પ્રાણી સર્વે, જેને મેં જમાડ્યાં મિથ્યાત્ત;
 તે તો મુને એમાંથી તારે, જ્ઞેય સુપાત્રને દીધાં દાન,
 હું તરી જઈશ તેથી રે, સારું કૃત્ય મુને સંભાળે. ગુરૂજી ૪
 મારાં સગાં વહાલાં આવશે નિકટ, અલશે ઝડપ લેઈ મારી બાંધ;
 ત્યારે તો હું તરી જવાના નિશ્ચે, નથી માયાકૂટ કશી એ માંધ,
 ધીરને છે ધારણ રે, તૂટેલું નાવ સહુ ટાળે ! ગુરૂજી ૫

કાફી ૫૯ મી.

ઉત્તર.

સમજ શિષ્ય શાણા રે, ન રહેલું કદી વિશ્વાસે;
 ન કોઈ ખૂડતાને તારે રે, નહિ આવે કોઈ પાસે. ટેક. ૧
 કોઈ સાચો સદ્ગુરૂ મળી આવશે તો, સા'શે ખૂડતાકેરી બાંધ;
 પણ તુંને તરવાની નહિ હોય ઇચ્છા, તો તે કરી શકે નવ કાંધ,
 તજી તને જાશે રે, વસાવશે નહિ વાગે. સમજ ૨
 એના વગર બીજું કોઈ નહિ આવે, તારી પાસે નિર્વાણ;
 ખૂડાડશે ખૂડેલાને વધારે, ઊભા હસશે થતી જ્ઞેય હાણ,

અર્થ—સંસારરૂપી અપાર સમુદ્રમાં ડૂબતો હું કોને શરણે જાઉં ? હું
 કૃપાળુ ગુરૂ તમે મને કૃપા કરીને કહો. ઉત્તર—પરમેશ્વરના ચરણારવિદ રૂપી
 મોટી નૌકા તને તારશે.”

૧ ઉત્તર—મદ્ગુરૂ તારશે. ગણિતનમાળામાં ગુરૂને કામે હરિચરણ-

“ છે એ પાછલી પ્રશ્નની કાફીમાં જણાવેલું છે.

નહિ લા'ણુ કમાશે રે, ઉલટા તણાશે ત્રાસે સમજ૦ ૩
 રાસારસાગરે સ્વયનો છવાત્મા, ટૂંચી ગયેલો જ્યાં દેખાય;
 ત્યારે તેણે યોગારૂઢ થવું ભાઈ, પછે પૂરપૂરી જ્ઞાનનિષ્ઠા લેખાય,
 ત્યારે તો તે તરતો રે, અજ્ઞાનઅર્જુન નાસે. સમજ૦ ૪
 પોતાની મેળે પોતાથી તગય, ન આવે કોઈનું કથું કાગ,
 દૃઢ ધીરજધારી પાર ઉતરતા, જાય ગમી બીજાના તો અટ રામ,
 ધીર ધરી ધારજ રે, તરતે જો દૃઢ જાણે સમજ૦ ૫

કાશી ૬૩ મી.

પ્રશ્ન.

શૂન્ય વગરની પાતો સહુ જાણી. તેને ન વાર લાગે સમજતાં શૂન્ય,
એ તો અધેજ્ઞામાં સહેલું રે, જુઓને આપ અધિધારી. ગુરુજી ૪
ધીરના તો ધ્યાનમાં દૃઢ થાયે, જે અધિકારી હાકમના જાણુ;
તે તો આત્મવિદ્યાના અધિકારી સર્વે, ન જોઈએ પ્રત્યક્ષ ને પ્રમાણ,
છે ધીરનું કહેવું સાચું રે, તમે જુઓ ધ્યાનમાં ધારી. ગુરુજી ૫

કાશી ૬૧ મી.

ઉત્તર.

સાંઈ કહે નથી ગાયું રે, તારું બોલ્યું ભાઈ;
એને કાળે જોઈએ આટલું રે, નવ નભે જોાણું કાંઈ. દેક. ૧
આત્મવિદ્યાનો અધિકારી થવાને, જોઈએ નર મહામતિમાન;
જોઈએ વિચક્ષણ તર્ક કરવામાં, જોઈએ સામા તર્ક કરતો પિદ્ધાન,
બીજો નવ નબતો રે, આચો હોય સુખદાઈ. સાંઈ ૨
મુક્તમનુષ્યનાં જે જે લક્ષણ, તે તે પાળવામાં હોયે સાવધાન;
પૂરેપૂરો પિવેદી તે જોઈએ, વગી જોઈએ વૈરાગ્યવાળો મહાન,
શમાદિ ગુણવાળો રે, હોય તે કરે કમાઈ. સાંઈ ૩
મોક્ષની ઇચ્છા તો ધરનો નિરંતર. જે હોય એવો જન;
તે નો આત્મવિદ્યાનો અધિકારી થાયે, ન કરવું બીજાએ એનું મન,
એ ધાર નોંધે ગ રે, ગાથા લેતા એ સાંઈ. સાંઈ ૪
હાકમના જે અધિકારી કાંઈ, જોઈ આવા ન દીડા પંથ;
એ તો શૂદ્ધ બાજન સહુને જૂઠાડે, જૂડી જાય કાનની અને કંથ,

નહિ લા'ણુ કમાગો રે, ઉલટા તણાશો ત્રાંસે અમજ ૦ ૩
 સમારસાગરે સ્વયનો છાત્મા, ફૂળી ગયેલો જ્યા દેખાય;
 ત્યારે તેણે યોગારૂઢ થવું ભાઈ, પછે પૂરેપૂરી જ્ઞાનનિષ્ઠા લેખાય,
 ત્યારે તો તે તરતો રે, અજ્ઞાનઅણુવ નાશે. સમજ ૦ ૪
 પોતાની મેળે પોતાથી તરાયે, ન આવે કાઈનું કશું કામ;
 દૃઢ ધીરજમારો પાર ઉતરતા, જાય રમી બીજાના તો ઝટ રામ,
 ધીર ધરી ધારજ રે, તરજે જે દૃઢ પાશે સમજ ૦ ૫

કાફી ૬૭ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરૂજી જાણાનો રે, આજ મુને અધિકારી,
 સમજવું છે મારે રે, લીધી છે તક તો સારી. ટેક ૦ ૧
 રાજાકેરી અધિકાર મળ્યો લેાય, જેને તાજે રોય સર્વ નિહાન;
 પૂર્ણપણે અધિકાર તો પાજે, મહીમા કહેવાતો રોય જે મહાન,
 ગુરૂ તે છે શું અધિકારી રે, જાકા અવી છે મારી ગુરૂજી ૦ ૨
 અધિકાર સર્વપર મેળવ્યો જોજે, તે તો આત્મવિદ્યાનો અધિકારી યાંય;
 એમા તો મુને કાઈ જોઈું ન લાગે, એ અધિકાર એ તો સેવક કમાય,
 લાગેછે મને એવું રે, એ ભેદ નથા કંઈ ભાનો; ગુરૂજી ૦ ૩
 વિશ્વના પર જોજે અધિકાર વાળ્યો, તેને એ અધિકારમા શી ન્યૂન,

૩ ત્રામે—આકા—તિરમ્મ વનમા ૪ યોગારૂઢ થવું—યોગમાર્ગે
 મન ગિયર કરવું

૫ પોતાની મેળે પોતાથી તરાયે—કશુંકે, “ અમૈવ આમનો મુદ્દા
 પોતેન પોતાનો ગુરૂ છે ”

૧ નિહાન—દુનિયા પ્રશ્ન—આત્મવિદ્યાના અધિકારી ॥ ગા
 ૩૧

સહુ બતાવી દઉં રે, કર્યું કરાવ્યું મેં ને. ટેક. ૧
 દુઃખ થયું તેને દૂર કરવાનું, મન કરવું નવ સાર;
 દુઃખ પર તેને સહન તો કરવું. કશો કરવો ન તેમાં વિચાર,
 સહન કર્યામાં છે સાફ રે, બોધ રૂડો તું લેજે. ચાડ૦ ૨
 સુખને માટે તો એવું સમજજે, જ્યારે સુખ તને આવી સાંધ;
 ત્યારે તો મુજિયો તું કહેવાજે, ગાળજે બેને બરાબર ત્યાય,
 એમ ભોગવજે તું બન્ને રે, છતાંશે પછે એ ને. ચાડ૦ ૩
 સુખદુઃખ આવી પડેલાં ભાઈ, છે ભોગવવામાં ભલાઈ;
 તેવડે તો કારજ સિદ્ધ થાયે, જડે જદુરાઈતાણી કમાઈ,
 ન છતી જાય તે તો રે, તું શાંતિ સુખમાં રહેજે. ચાડ૦ ૪
 ને સુખ દુઃખને સમાન ગણે છે, ભોગવે છે લલી પેર;
 મોક્ષપદને તે પામે છે પગમાં, નથી ધરતા બન્ને પર વેર,
 ધીર ધરી ધીરજ રે, આવી પડો એમ કહે ને. ચાડ૦ ૫

કાફી ૬૪ મી.

પ્રશ્ન.

કાયાએ તો સહેવું રે, કળ્પ અતિ અતિ તારે;
 એવું ઘણી વાર ભાખો રે, ને કબૂલ કરવું મારે. ટેક. ૧
 તેમાં શંકા થઈ આવી છે મુજને, તેનો પામી લેઉં આજ પાર;

૧ ઉત્તર—સુખદુઃખ આવી પડે ત્યારે તેને ટાળવાનો પ્રયત્ન ન કરતાં
 સ્વાભાવિક રીતે વર્તીને તેમને સહન કરવાં, એજ તેને છૂટવાનો ઉપાય છે.
 સુખદુઃખથી ને કંટાળે છે તે દ્વિતરની જાણવો.

૧ તિતિક્ષા શુભની પ્રાપ્તિનો ઉપાય પૂછે છે પ્રશ્ન—તાઢ, તાપ, વગેરે
 ૬૬ (જેડા) થી રીતે સહન કરવા ? એ સહન કરતા દેહ નાશ થાય તો-
 થવા દેવો ?

ધીરજ ધરી ધીરા રે, આ લક્ષણમાં જાતું ધાઈ. સાંઈ૦ ૫

કાફી ૬૨ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુજી ગરવા રે, શંકા એક કરો પરી,
 દુખ સુખમાં ફેરુ રે, થાક્યો હોયો એને વરી. ટેક ૧
 દુઃખ જ્યારે દોડા આવેછે ત્યારે, તે જવાના કરું ઉપાય અપાર;
 મારું ધાર્યું નવ જાય તે કદીએ, કર વિધ વિધ હું તો વિચાર,
 કાઈ નવ વળતું રે, ન દુઃખ દૂર થાય જરી. ગુરુજી૦ ૨
 સુખ આવીને સાંઈ છે જ્યારે, ત્યારે હું સભારું દુઃખને સાર;
 તેવડે સુખ નથી ખરી જાતું, એમ મુને કર્યો બેએ બેજર,
 શું કરવું કહો મારે રે, છે સુખ દુઃખ મોટા અરિ ગુરુજી૦ ૩
 એમને જીતવાને હું કરું છું, અનેક અનેક ઉપાય;
 તેમાં મારું વળતું નથી કાએ, એ તે કથી પેરે જતાય,
 સાચું કહો સાંઈ રે, ગયો હું તો દિલથી ઠરી. ગુરુજી૦ ૪
 એકને જીતવાને યતન કરું ત્યારે, બીજું જીતી મુને જાય;
 જીતવાની માથાફોડે હું મથિયો, કહો ગુરુ એ બેંકેમ જતાય ?
 ધીરાને સમજવો રે, ધણી મારા ધ્યાને ધરી. ગુરુજી૦ ૫

કાફી ૬૩ મી.

ઉત્તર.

મારું ચેડા પૂછ્યું રે, સમજાવી દઉં મહેને;

સહુ બતાવી દઉં રે, કર્યું કરાવ્યું મેં ને. ટેક. ૧
 દુઃખ થયું તેને દૂર કરવાનું, મન કરવું નવ સાર;
 દુખ પડે તેને સહન તો કરવું, કશો કરવો ન તેમાં વિચાર,
 મહન કર્યામાં છે સાફ રે, બોધ હોડો તું લેજે. ચા૩૦ ૨
 મુખને માટે તો એવું સમજજે, જ્યારે મુખ તને આવો સાંધ;
 ત્યારે તો મુખિયો તું કહેવાજે, ગાળજે બેને બરાબર ત્યાય,
 એમ બોળવજે તું બન્ને રે, છતાં પછે એ ને. ચા૩૦ ૩
 મુખદુઃખ આવી પડેલાં ભાઈ, છે ભોગવવામાં ભલાઈ;
 તેવડે તો કારજ સિદ્ધ થાયે, જડે જદુરાઈતાણી કમાઈ,
 ન છતી જાય તે તો રે, તું શાંતિ મુખમાં રહેજે. ચ૩૦ ૪
 જે મુખ દુઃખને સમાન ગણે છે, ભોગવે છે ભણી રેર;
 મોક્ષપદને તે પામે છે પળમાં, નથી ધરતા બન્ને પર વેર,
 ધીર ધરા ધીરજ રે, આવી પડો એમ કહે ને. ચા૩૦ ૫

કાફી ૬૪ મી.

પ્રશ્ન.

કાયાએ તો સહેવું રે, કષ્ટ અતિ અતિ તારે;
 એવું ઘણી વાર ભાખો રે, જે કળૂણ કરવું મારે. ટેક. ૧
 તેમાં શંકા થઈ આવી છે મુજને, તેનો પામી લેઉં આજ પાર;

૧ ઉત્તર—મુખદુઃખ આવી પડે ત્યારે તેને ટાળવાનો પ્રયત્ન ન કરતાં
 સ્વાભાવિક રીતે વર્તીને તેમને મહન કરવા, એજ તેને છતવાનો ઉપાય છે.
 મુખદુઃખથી જે કંટાળે છે તે દ્વિતદર્શી બન્યો.

૧ તિતિક્ષા ગુણની પ્રાપ્તિનો ઉપાય પૂછે છે પ્રશ્ન—તાદ, તાપ, વગેરે
 ૬૬ (જોડા) શી રીતે સહન કરવા ? એ સહન કરતા દેહ નાશ થાય તો-
 થવા દેવો ?

સિદ્ધાંત સર્વ સમજવો ગુરુજી, હું શ્રદ્ધા કરી લેઈશ સાર,
 પાર નહિ લગાડું રે, હું કૂગી પૂરીશ નહિ ક્યારે. કાયાએ ૦ ૨
 તાઢ તાપ ઇત્યાદિક જે જે, દ્વંદ્વ મહાવિક્ષણ;
 સહન કરવાં મારે ગુરુ તે તો, એમ આપે કહ્યું છે દયાળ,
 તેમા ભય ભારે રે, ધીરો આપનો ધારે કાયાએ ૦ ૩
 એ ઠાઢ તાપ ડો દહુ મારો, નાશ પામી કદી જાય;
 તો તો રહે કરવાનું સરવે, આત્મજ્ઞાન કેથી પેરે યાય,
 તે દુઃખ લાગે દિલમાં ર, કશું કરવું ત્યારે ? કાયાએ ૦ ૪
 એ શકાનું નિવારણ કીજે, ગુરુ ગરવા મહાગજ;
 પાર ઉતારીયો મુજને પલ્લકમાં, સુધારી દો શિષ્યનું કાજ,
 ધીરાને દો ધારણ રે, મારે કહ્યો છે જ્યારે. કાયાએ ૦ ૫

કાશી ૬૫ મી.

ઉત્તર.

તારી શંકા મટાડું રે, શુદ્ધ કરી દઉં આજે;
 શીખાવી દઉં વિદ્યા રે, તારા રૂઠાને કાજે. ટેક. ૧
 તાઢ તડકો દુઃખરૂપ તું માને, તને વિષે કરની તું નિચાર;
 તારે કાજે સહુ કે'લું છે મારે, તુ ને પમાડવો છે રૂડો પાર.
 કારજ તારું થાશે રે, વ્યર્થ આવીશ નહિ વાજે. તારી ૦ ૨
 તાઢ તડકો આદિક નથી લાઇ, શિવકેરો ધર્મ જાણુ;

૧ ઉત્તર—જો તુ આત્મા છે અને દેહ નથી, ત્યારે ઠાઢ અને તાપ તને
 સામગ્રી શી રીતે કે જેથી તુ તેને નિવારણ કરાવો પ્રશ્ન કરે છે ? અર્થાત્
 ઠાઢ તાપ એ તો દેહનો ધર્મ છે (મારે તેને બસે દેહ નિવારણ કરે) પણ
 આત્માનો એ ધર્મ નથી મારે આત્માએ તે વિષે કાંઈ દરકાર કરી ઉચિત
 નથી.

એ નવ ધર્મ એના જ્યારે હોયે, ત્યારે તો અસત્ છે નિર્વાણ,
 પછે તેની શી સત્તા રે, એનાથકી શે લાજે. તારી૦ ૩
 તારો આત્મા છે સત્ય સ્વભાવી, જેના વિનાશ નથી કોઈ કાળ;
 અમર અમર એ તો છે અવિનાશી, એને માન્ય તું કાળનો કાળ
 પછે કશું એને રે, શીત ઉદ્ધણું સાજે. તારી૦ ૪
 સિદ્ધાંત તો સર્વે સમજાવ્યું, તું સમજી ગયો નિરધાર;
 વળી શંકા હોય તો ખૂંજે તું, હું પમાડીશ તેનો પાર.
 ધીરો કરવો છે હીરો રે, અખંડાનંદ જે રાજે. તારી૦ ૫

કાશી ૬૬ મી.

મંત્ર.

ધુંચાય ઘટ ભીતર રે, ગુરૂજી મુજને રોજે;
 તેનું નિવારણ કીજે જે, મહામુનિ ! આપું મોજે. ટેક. ૧
 છાતી ઠોકી ઠોકી આવેછે આગળ, અમે ઇશ્વરકેરું છુંમુખ;
 બીજી વરણ તો બાપડી સરવે, ભોગવી જાણેછે દુઃખ,
 છે મુખ સરવે અમારું રે, હોનારું તે તો હોજે. ધુંચાય૦ ૨
 આપ તો સમજી ગયા હશે સાંધે, બ્રાહ્મણ કરેછે એમ;
 કોને બ્રાહ્મણ કેવો ગુરૂ મારે, તે ટાળી નાખો મારો વેમ,
 માનવું મેં તો સર્વે રે, તમો મુખથી કહો જો. ધુંચાય૦ ૩
 બ્રાહ્મણકેરું સ્વરૂપ ભણાવો, એટલે પટ લેધ પકડું કાન;
 શકિત હોય તો પછો આપું હું સામર્થ્ય, મારા ધન મરવેનું દાન,
 કારજ કરી નાખું રે, કહું પ્રજા તો છો જો. ધુંચાય૦ ૪
 મોટામાં મોટા એ સહુથી માને છે, તેનું જાણવું જોઈએ સ્વરૂપ;
 તમારા વિના નવ કોઈ સમજાવે, તમે મહામોગી મુનિકેરો જીય,

કાફી ૬૯ ની.

ઉત્તર.

જાણવાનું જાણાવું રે, જાણી તું જા ભાઈ;
 તારું કારજ કરી દઉં રે ગુરુગુણ લે ગાઈ. ટેક. ૧
 આ વિશ્વમાં જાણવાનું એક છે, તે જાણી જા તું નિરધાર;
 ખૂણવિના નથી જાણવાનું બીજું, પામી જા શુદ્ધ મને તેના પાર,
 સમજી જા સારને રે, ખત્તા ન લેતો ખાઈ જાણવાનું ૨
 જેને જાણવાથી સહુ કાર્ય થાયે, જેને નિપે સુખદુઃખનો નહિ લેશ;
 જેને જાણવાથી શોચ તો નાશે, નવ ધારવા પડે નખ કે કેશ,
 જાણ્યો કે મળી મુક્તિ રે, જાતે થયો જદુરાઈ. જાણવાનું ૩
 જન્મમાં જાણવા જેવું તો એ છે, બીજું નથી જાણવાનું કંઈ જાણ;
 એક કરતાં બીજું વિચિત્ર જાણાયે, તેમાં કરવું તે કોનું વખાણ ?
 શેનું તે જાણવાનું રે, પ્રભુપદ લે સાઈ. જાણવાનું ૪
 જાણવા લાયકની જુક્તિ જાણાવી, માણ તેને મોંઘો મણિ તું આજ;
 હૃદયે હાણ તારી તો હેલામાં, સુધરા કૂકું રૂકું થશે કાજ,
 ધીરજ ધરય ધીરા રે, ધાણીને બેઠજે ધાઈ. જાણવાનું ૫

કાફી ૭૦ ની.

પ્રશ્ન.

સારું સારું તજવું રે, વેદ કહેલું મારે;

૩ જેને ૪૦—૬૫નિર્વાહમાં કહે છે કે “યેનકેનચિન્તાતેનમર્ચયિશનમર્ચનિ
 તદ્વિચિન્તામસ્ત્વ તન્વર્ત્તમથોક્તેનો !” “જે એક જાણવાવડે ચાલ્યું જાણ્યું
 થાય છે તેને જાણવાની ઇચ્છા કર; હું શ્વેતકેતુ ! તું તે છે.” ઉત્તર—“અજ
 એજ જાણવા જેવું છે.

- કર્મ માત્ર ન સાડું રે, એવું જ્ઞાની ઉચ્ચારે. ટેક. ૧
- વેદમાં કહેલાં અનેક ક્ષણોનો, ત્યાગ કરવો નિરધાર;
આત્માકેરું સ્વરૂપ જોળખવું, પમાય તેથકી ગુરૂ પાર,
એવું અનેક સુણાવ્યું રે, સંશય પ્રગટ્યો ત્યારે. સાડું ૦ ૨
- દેવ ન માનવા ને સેવ ન સાધવી, બાધા ધરવી નવ કાંઈ;
પોતે પોતાને તો જોળખી લેવો, એવું સમજાવ્યું તમે સાંધ,
ત્યારે શું સર્વ જૂઠું રે, એક ખલ્લ લખું જ્યારે. સાડું ૦ ૩
- એ મુજને સમજાય નહિ કંઈ, ક્ષણ ત્યાગે પામું કેમ પાર;
પોતાને પોતે હું માની બેસું તેમાં, સર્પ મળે શ્રેણે સાર,
છે જાણવા જેવું એ તો રે, ન ભૂલી જઉં હું ક્યારે. સાડું ૦ ૪
- શાંતપણે સમજાવી દિયો ગુરૂ, ધીરાને તો આણી વાર;
શંકા ગયે સ્વસ્વરૂપને જોખું, મિથ્યા માનું પછે સંસાર,
ન ક્ષણકેરી આશા રે, ધીર ધ્યાને ધારે. સાડું ૦ ૫

કાશી ૭૧ મી.

ઉત્તર.

- સાંધ કહે સમજાવું રે, સંશય દૂર કરું તારો;
આશ્રય તો તેં લીધો રે, જ્યારે આજ તો મારો. ટેક. ૧
- દૃષ્ટાંતવડે સિદ્ધાંત સમજાવે, સંશય પડે તો પૂછજે સાર;
પણ સંશયવાળું નહિ વેળુ ઉચ્ચારું, કરજે તારા મનમાં તું વિચાર,

૧ પ્રશ્ન—વેદમાં કહેલું છે કે, જે યોગીઓમાં યજ્ઞ કરે છે તેને અક્ષય્ય પુણ્ય મળે છે. એવાં ને એવાં અનેક ક્ષણોનો ત્યાગ કરીને એક આત્મસ્વરૂપ જાણવામાંજ સાર છે એમ તમે કહો છો, ત્યારે વેદમાં કહેલું ક્ષણ શું જૂઠું છે?

સે'હું સટ ભાખીશ રે, ધારો મારો નોધારો સાંઈ૦ ૨
 સુધારથી એક ખાવાને કાળે, મત્યેક ખેતર જાય;
 વીણી વીણી કણ બેગા કરતો. સુધા લાગે ત્યારે તે ખાય,
 એમ કણ કાળે ભટકે રે, ભલે સિદ્ધ હોય સારો. સાંઈ૦ ૩
 તેજ કણનો એક અંબાર કરિયો, તેની કને ખેતી ખવાય તે ખાય;
 સુધાનો અર્થ તો સરે જન્નથી, પણ તેમાં અધિક કિયું ગણાય ?
 તે જાણાવવું મારે રે, બાકી ન રાખવો વારો. સાંઈ૦ ૪
 વેદ વિષે જે જે કૃત્તિ કહ્યાં તે, વળી તેનાં કૃત્તિ નિરધાર;
 તે તો સર્વે પ્રજાનિષ્ઠમાં ભરિયા, પામી ગયા તેના તે તો પાર,
 ધીરા ન બાકી કાંઈ રે, ખરો કહ્યો મેં ધારો. સાંઈ૦ ૫

કાશી ૭૨ મી.

પ્રશ્ન.

શ્રમ થયો મનમાં રે, તે તો આજ ભાગી નાખો;

૨ ધારો છ૦—મારી રીત તો જુદીજ છે. ૩ સુધારથી—બૂખો.
 ૪ અંબાર—ઢગલો. બાકી છ૦—તારે પૂછ્યા વારો બાકી ન રાખવો.

૫ તે તો છ૦—વેદમાં કહેવું છે કે “વિવિધાનિક તમામ સુખ તે બ્રહ્મ સુખના એક જરાક જોડણા અંગ જરામર છે.” હિતરે—બ્રહ્મસુખમાં બધા સુખ માત્રનો સમાવેશ થઈ જાય છે માટે વેદમાં કહેવાં તે તે સુખ સાચાં છતાં પણ તજી દેઈને બ્રહ્મસુખ આદર ક'વા જેવું છે. બુદ્ધિ સ્થિર થવાથી તેમાં આત્માનું પ્રતિબિંબ સ્થિરપણે બામે તેને સુખ કહે છે વિવિધની તૃપ્તિવાળાને તેની બુદ્ધિની સ્થિરતા કાણુ વાર મળે છે; કેમકે એક વિવિધ મળ્યો કે તરત જીમ્મની ઇચ્છા કરવી એવો તૃપ્તિજનુ મનનો સ્વભાવજ છે. અને બ્રહ્માકાર વૃત્તિવાળાને વિવિધમાં વૈમલ્ય પામી કોઈ પ્રકારની તૃપ્તિ દોતી નથી તેથી તેની બુદ્ધિ નિરંતર સ્થિર કહે છે, માટે તેમાં આત્માનું પ્રતિબિંબ સ્થિરપણે મન બામે છે એ રીતે બ્રહ્મજ્ઞાનથી સદાશય સ્થિરસુખ મળે છે માટે તે જીમ્મ સુખ કરતાં હિતમ છે.

- દેવ દાના થઇને રે, ખરેખરું મહુ દાખો. ટેક. ૧
- સાક્ષાત વેદ વિષે છે એવું, કે' સર્વ કર્મ કરવાં નિર્વાણુ;
કર્મ કર્યા વિના મુક્તિ નથી કાઇ, કર્મ ન કરતાને છે હાણુ,
એનું કેમ કરવું રે, ભલુ થાય ત્યમ ભાખો. ભ્રમ૦ ૨
- સાખ્યશાસ્ત્ર કે' કર્મ નવ કરવા, માનવી માચી કોની વાત;
એક કહે તજવાં ને એક કહે ભજવા, ઉભય શાસ્ત્ર છે પૂર્ણ પ્રખ્યાત,
બુદ્ધિહીન બૂડે છે રે, તેને બૂડનો રાખો. ભ્રમ૦ ૩
- વિરોધ ન આવે એણી રીતે, બન્ને શાસ્ત્ર કરાવો પ્રમાણુ,
એકાદ ખોટું હોય તો ખોટું કહી દો, જેમ થાય જુગ બાધામાં બાણુ,
કારણ થાય મારૂ રે, કૂટાઈ મુઆ છે લાખો ! ભ્રમ૦ ૪
- મારૂ કારણ કરવાની તો ઇચ્છા, તમે અતર આણી છે આજ;
તેથી આશા મારા મનમાં છે મોટી, મળી જશે મુને પ્રહારાજ,
ધિંગડમણ ધાર થાશે રે, સમાઈ જશે સહુ શાખો. ભ્રમ૦ ૫

કાશી ૭૩ ની.

ઉત્તર.

- સમજ સમજવું રે, કર્મકેઈ કારણ તને,
વેદ કહેલું છે સાચુ રે, છે સાખ્ય તા પ્રમાણુ મને. ટેક. ૧
- અંત કગણ શુદ્ધ અજ્ઞાનીનું કરવા, વેદ કર્મનો કર્યો ઉપદેશ;
માટે તે તો માનવો જોઈએ સહુએ, ટાળી નાખે વિચિત્ર એ વેગ,

૩ રાખો—ખચાવો ૫ શાખો—ગજબ—૬ ખનો જુલમ પ્રશ્ન
“અહરદ સધ્યામુષામીત” “સાયપ્રાતર્જુહ્યાત્” ઇત્યાદિ વચનોવડે વેદ કહે છે કે
કર્મ કરવા અને “નન્નર્મણાનપ્રજયાધનનન્યગેનકેઅમૃતત્વમાનશુ” “કર્મનડે, પ્રજા-
વડે, કે ધનવડે નહિ, પણ ત્યાગવડેજ મોક્ષફળ મળે છે” ઇત્યાદિ વચનોવડે
સાખ્ય કહે છે કે કર્મ ન કરવા ત્યારે તેમાં કોની વાત સાચી માનવી ?

- કર્મ તો કરવાં રે, નિશ્ચે અજ્ઞાની જને. સમજા૦ ૨
- હવે સાંખ્ય શાસ્ત્રે કહ્યું તજવા તેના, નિર્ણય કરી દૃઢ આજ;
પૂર્ણ પ્રીતિ આત્મા વિષે હોય જને, તેને કર્મતાણું નથી કાજ,
સાચુ કહે સાંખ્યજ રે, વસવું નવ તેણે વને. સમજા૦ ૩
- સ્વસ્વરૂપને ઓળખ્યુ છે જણે, તેના અનુભવ કયો અપાર;
સુખસાગર સમુ માણ્યુ છે તેનું, તેને કર્મજનના લુપ્તો છે ડાર,
ભર્યામા ભરાયો રે, કર્મી તે તો શાને બને ? સમજા૦ ૪
- એમ સાચી વાતો છે બંનેકેરી, સમજાઈ ગઈ તું ને સર્વ;
જાણુનહાર થઈ કર્મને તજજે, અજાણુ માનજે કર્મને પર્વ,
ભૂલીશ તો ભટકીશ રે, વગોવાઈશ ધીર બ્રહ્મ ધને. સમજા૦ ૫

કાફી ૭૪ મી.

પ્રશ્ન.

- કરવાં જોઈએ કર્મજ રે, કર્મ વિના આવે નહિ;
દૃષ્ટાંત દૃઢ તેનું રે, સમજો મારા ગુરુ સહી. ટેક. ૧
- રાજાને મળવાની ઇચ્છા જો હોયે, તો તેના મંથાનાદિની કરવી સેવ;
એ સેવા જો સાચી સંધાયે, તો તો રાજા મળે તતખેવ,
જો સેવા નવ થાયે રે, તો તો રાજા મળવો કહી ? કરવાં૦ ૨

૪ ભર્યામાં—ભરપૂરમાં. અર્થાત્ જે ભરપૂર સુખસાગર રૂપ બ્રહ્માં ભરાયો તે કર્મી (કર્મીનુષ્ઠાન કરનારો) શું કરવા થાય ?

૫ વગોવાઈશ છં—બ્રહ્મ રૂપી ધન લેવા જતા તે હાથમાં નહિ આવે અને વગોવાઈશ. ઉત્તર—જેને બ્રહ્મસુખનો અનુભવ થયો નથી તેને અજ્ઞાની કહે છે. એવા અજ્ઞાનીએ પોતાના અતઃક્રણની શુદ્ધિને અર્થે વેદે કહેલાં કર્મ કરવા; અને જેને આત્મસ્વરૂપ ઓળખાયું છે (આત્મસુખનો અનુભવ થયો છે) તેને કર્મ કરવાની જરૂર નથી.

તોણીપેરે બ્રહ્માંડનો જૂપત, મેળવવો હોય આર;
 તો તો તેના અનુયાયી દેવનાં, કર્મો કરવા જોઈએ નિરધાર,
 પમાય પાર ત્યારે રે, નહિ તો જઈએ વહેતે વહી. કર્વાં ૩
 હવે બ્રહ્મરૂપના અનુચરને ન ગમનો, પૂર્ણાનંદ બ્રહ્મનો મેળાપ;
 અનેક વિધન કરે સહુ તેથી, માટે જોઈએ કર્મના જપવો જપ,
 આપ શું કહોછો રે, ગુરુચરણે હું રહુ છું ગ્રહી ! કર્વાં ૪
 આ મારા પ્રશ્નનો ઉત્તર આપો, સાંખ્ય કર્મ કરવાને કહે નાય;
 કર્મ વિના જ્ઞાન કેવા પેરે થાયે, થાયે તો કેઈ પેરે રખાય ?
 ધીરને દો ધારણ રે, રીઝાવો શુભ લક્ષણ લહી. કર્વાં ૫

કાશી ૭૫ મી.

ઉત્તર.

ખરું પૂછવું છે તારું રે, ઉત્તર તેનો હું આપું;
 કષ્ટ નાખું કાપી રે, માઆ પર ન સતાપું. ટેક. ૧
 બ્રહ્મનો મેળાપ કરાવે ન દેવો, અટકાવે છે પારંવાર;
 માટે કર્મકેરી ગરજ તું માને, રોજ કર્મ રાખવા કરે વિચાર,
 ઠીક વાત છે તારી રે, જ્ઞાની કે' હું મુર શાપું ખરું ૨
 જ્ઞાન યથું હોય નહિ ઘટભીતર, ત્યાં લગી વિધનો થાય અનેક;

૩ અનુયાયી—પાછળ ચાલનાર—અનુસરનાર. ૪ અનુચર—દેવ વગેરે. આપ છં—હવે આપ એ મિથે શુ કહોછો ?

૫ સાંખ્ય—(કહે, ક્રિયાપદનો કર્તા) પ્રશ્ન—દેવો એ બ્રહ્મના અનુચર જેવા છે માટે બ્રહ્મનો મેળાપ ઈચ્છનારે તે તે કર્મ કરીને દેવોને સતોપવા જોઈએ એ વિના બ્રહ્મપ્રાપ્તિ થાયજ નહિ; એમ છતાં સાંખ્ય શાસ્ત્ર કર્મ કરવાની ના પાડેછે, ત્યારે હવે શુ કરવું ?

૨ વિશ્વામિત્રાદિ બ્રહ્મચારીઓ સુર(દેવ)ને પણ શાપવાને સમર્થ છે.

વિધન તો જ્ઞાન થતામાં પળાયે, વિચારાયો અલ્લનો ન્યાં વિવેક,
ભેટાભેટી થઈ જાયે રે, અસત્ય નવ આલાપું. અર્થં ૩

પછે કોઇનું રજમાત્ર ન ચાલે, ઉલટા નમે દેવ મર્વત્ર;
પછે કર્મકેરી ગરજ શી તારે, નવ રહ્યા કરવાના કોઈ સત્ર,
અલ્લમાં ગયો ભેટી રે, તે અલ્લદાન લે આપું. અર્થં ૪

અલ્લરૂપ દાહણે મેળવવું, મેળવતાં થાય વિધન અપાર;
મળ્યા પૃથે કોઇનું નવ ચાલે, પામ્યો અલ્લરૂપનો જ્યારે પાર,
ધીરા ધર ધારણ રે, માપ તારું હું માપુ. અર્થં ૫

કાશી ૭૬ મી.

પ્રશ્ન.

સાચુ મેં તો માન્યું રે, ગુરું કહેવું આજે;
શંકા પડી તેમાં રે, વઠેલો હું આપું વાજે. ટેક. ૧

બીજી કરી વાત મુજને ન સૂઝે, થયા કરે શંકાઓ અપાર;
સમાધાન કરવા ગુરુ જો બેઠા, તો તો પામી જઈશ હું પાર,
ભાર શા છે એના રે, રામ જેવા ગુરુ રાજે. સાચું ૨

જ્ઞાનીને કર્મની જરૂર નથી એમ, આપ કહો અવિધાર;
એ માંહે મુજને તો શંકા ઉપજે, તેનો સમજવી દો ગુરુ સાર,
પાર પામી જાઉં રે, દાસ જેથી નવ લાજે. સાચું ૩

જનકવિદેહી જેવા અલ્લજ્ઞાની, કર્મ કરતા સુણ્યા વાર વાર;

૩ ભેટાભેટી—મુલાકાત. ૪ સત્ર—યશ. તે ઇ—તે અલ્લદાન હું તને આપુ છું, તું લે ઉત્તર—એવી સમજણથી કર્મ કરવા હોય તો તે કર્મને છોડીને જ્ઞાન મેળવવા આદર કરવો એટલે વિદ્ય આપોઆપ નાશી જશે.

૧ પ્રશ્ન—જનકાદિ જ્ઞાનીઓ છતાં કર્મ શામાટે કરે છે ? (જનકવિદેહીએ યશ ક્યો, ઇલાદિ કયન ઉપનિષદ વગેરેમા પ્રસિદ્ધ છે)

બીજા ઘણા જ્ઞાની એમ કરેછે, પૂરેપૂરો પામીને પાર,
જૂકું ન આપ ભાષો રે, સાચું કહો મુજકાને. સાચું ૪
કહો કે જ્ઞાનીને કર્મની નથી, જરૂર તો તલભાર;
ત્યારે એ જ્ઞાની કરે કોણ કાને, સમજવો ગુરૂદેવ આણી વાર,
ધીરાને ઘો ધીરજ રે, સજવો શિવને સાને. સાચું ૫

કાશી ૭૭ મી.

ઉત્તર.

શંકા છે ખરી તારી રે, પરી કરી દહ પળમાં,
જ્ઞાનીનું ઘર બતાવું રે, સમજ સીધી કળમાં. ટેક. ૧
જે જન જગમાં જ્ઞાની થયા તે, તારે મકળ સંસાર;
સર્વનું ભયું કરવાને વિચારે, સહે દુખ તે કાને અપાર,
સવળું થાય કોકનું રે, વેઠે દુઃખ મહાબળમાં. શંકા ૨
પોતા જેવા સહુ જગતને કરવા, વિધ વિધ યત્ન કરતા તેહ;
શુદ્ધ માર્ગ બતાવાને કારણ, દમે પોતાની જોગી દહ,
દમન નવ જોગી રે, વાળી દ તે વિપળમાં શંકા ૩

૩ દમન છં—જ્યારે તેમને દમન(દેહદમન)ની જરૂર નથી હોતી ત્યારે તે એક વિપળમાં તેને વાળી દે છે—બધ કરી દે છે ઉત્તર—જનકાદિ જે કર્મ કરે છે તથા યોગીઓ જે તપ કરે છે તેઓ પોતે જ્ઞાની છે તથાપિ કર્મ કેમ કરવા તે અજ્ઞાનીને બતાવવાને પોતે આચરે છે શ્રીમદ્ભગવદ્ ગીતામાં પણ કહે છે કે—

“યથદા ચરાતિ શ્રેષ્ઠસ્તત્તદેવેતરો જન ।

સયત્પ્રમાણ કુરુતે લોકસ્તદનુ વર્તતે”

“નવુદ્ધિભેદજનયેદજ્ઞાના કર્મસગિનામ્

જોષયેત્ સર્વકર્માણિ વિદ્વાન્ યુક્ત સમાચરન્”

“લોક સમદમેવાપિ સપશ્યન્ કર્તુમર્હસિ”

દુનિયાને રૂડો રાહુ દેખાડવા, જનકાદિ આચરે છે કર્મ;
 તેમને તેની ગરજ નથી કાંઈ, જગત ઉપકાર માન્યો છે પર્મ,
 અમને સંત સર્વે રે, અસત જાણે છળમાં શંકા૦ ૪
 એવા એના કારણ છે મોં, મેં સમજાવ્યા તુજને આગ;
 પૂર્ણ થઈ પાર પામી જા ભાઈ, જેણે ભારે વધે તારો ભાર,
 પ્રહસાની થાયે રે, ધીર રૂપ નિર્મળમાં. શંકા૦ ૫

કાણી ૭૮ મી.

પ્રશ્ન.

જોગીને બ્રહ્મ કરનારા રે, ઘણા જન જોયા અમે;
 જોગી તો તેને જીતે રે, તેને તો ઘણા કોણ દમે ટીક. ૧
 સર્વેને તો જોગી જીતી જાયે, તેને દમનાર કોણ કહેવાય ?
 જોગી મુનિકેરા વેરી મનાયે, એવા વિશ્વમાં કોણ વખણાય ?
 સાચે સાચું ભાળે રે, સર્વે જાણેા ગુરૂ તમે. જોગીન૦ ૨
 જે પ્રહસદની વાત ન થાયે, તે પ્રહસદ સુધી જોગી જાય;
 ત્યાંથી તેને જો ચી પાડે પાછો, એ વેરી તે કેવા કહેવાય ?
 વાત કહો તેની રે, સાંભળવી તો મુજને ગમે. જોગીન૦ ૩
 જો નામ તેના હોય જાણવામાં, તો ગણાવી દેજો આજ;
 અમુક મળ્યા હોય તેમની જો કદી, તો તે પણ કહેજો મહારાજ,

અર્થ—“ એક પુરુષો જેવા જેવા કર્મ આચરે છે તેના તેના ખીજા લોકો
 પણ આચરે છે, અને તે જોને પ્રમાણ કરે છે તેન ખીજા લોકો અનુવર્તે છે ”
 “ કર્મમાં આસક્ત એવા અજ્ઞાનીઓની જુદી ભમાવતી નહિ, જ્ઞાની પુરુષે
 સાવધાનીથી વર્તીને બધા કર્મ કરવા ” “ લોકોને દર્શવતો આપનાને પણ
 જ્ઞાની પુરુષે કર્મ કરવા નટે છે ”

૧ પ્રશ્ન—જોગીને બ્રહ્મ કરનાર કોણ છે? તથા તે કેટલા છે?

કારજ થાશે મારું રે, ઉભરો આવ્યો મારો શમે. જોગીને ૦ ૪
જેવી જેવી શંકા થઇ આવે ગુજને, તેવી તેવી પૂછીશ હું સખે;
કપરી કે સહેલી નહિ મારે અંતર, શંકા પૂછતાં ધરૂં નહિ ગર્ભ,
ધીરાને દીધી ધારણ રે, ત્યારે તે તો શેણે ભમે ॥ જોગીને ૦ ૫

કાફી ૭૯ મી.

ઉત્તર.

ગુરૂ કહે ગણાવું રે, જોગીને દુઃખ દનારા;
તે સહેલામાં સહેલું પૂછ્યું રે, સાંભળ્ય બોધ તું મારા ટક. ૧
પદ વેરી કમર કશીને આવે, જોગીશુ કરવાને જુદું;
સેકડે પંચાણું ને એ જીતે, કારમી કાયા કરીને કુદું
જુદુ બૂલાવે રે, વસમા ખટના ધારા. ગુરૂ ૦ ૨
કામ ક્રોધ ન લોભ છે મોટા, મોહ મદ ને મત્સર જાણ;
એ છ અરિ જોગીકેરા તુ જાણે, તેવા સંચોગીના નિરવાણ,
સવેંતા એ ભાળો રે, મહાવેરી સર્પના ભારા. ગુરૂ ૦ ૩
એમના દાય જાણે જન જે ક્રોધ, કે ધરે રોષ તેના પર સાર;
એકદમ તેના ઉપર પછે ચલવે, મારવો મોકમ માર,
સારી તૃષ્ણા તોડે રે, હાંડી ગયા કંઈ સારા. ગુરૂ ૦ ૪
એમને જીતવાનો ઉપાય છે બાઈ, બાજબ પટ્ટનો કરવો સંગ;
તેવડે તા તરી સહેજે જવાયે, એ બુંડાનો થઈ જાયે ભંગ,
ધીર ધર્ય ધીરજ રે, બોધ માની અમારા. ગુરૂ ૦ ૫

૨ કુદું—ક્રોધવાળી. ખટના—એ છ વેરીના ૫ બીજા પદ—(આ-
ગળ કહેવાશે: જુઓ કાફી ૮૧ મી) ઉત્તર—કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ,
મત્સર, એ છ શત્રુ યોગીને અને સદુ ક્રોધને વિધન કરનારા છે.

કાફી ૮૦ મી.

પ્રશ્ન.

- ગુરુ ગણાવો રે, પદ ક્રિયા તારે મને;
મહાવિકાળને વારે રે, આજ હું તો આવ્યો શુભ દને. ટેક. ૧
- તમે પરિપુ જેહ ગણાવ્યા, તેને જીતનારા ન જોયા કોઈ;
તમે તો યથારથ છજ ગણાવ્યા, શું છે સાચેસાચી એ સોઈ,
અવનવ સાભળ્યું રે, હું ધન્ય આવ્યો ગુરુ કને. ગુરુજી ૨
- વળી તમે કહ્યું કે તારનાર છે તે તો, આ તો બૂઝાડનાર છે જાણ;
આજ તો પૂર્ણાનંદ હું પામ્યો, પ્રકુલિત થયા મારા પ્રાણ,
હાણ મધ હેત્રામાં રે, એવું તે ગુરુ કેમ બને. ગુરુજી ૩
- આજ સુધી નવ જે અમે જાણ્યું, તેહ તમે બતાવો છો ગુરુદેવ;
ધન્ય ધન્ય ગુરુ મારી છે કરાણી, જે સાધુ આપ જેવાની સેવ,
દેવના દેવ ! દાતા રે, શાને વસું હું તો વને ! ગુરુજી ૪
- ધીરજ ધરી ધ્યાન આપનું ધારું, સારો મારો સર્વે અર્થ;
આજ સુધીના ગયા દિવસ મારા, ગુરુ સંગમ નિહોણા વ્યર્થ,
ધીરે ધરી ધીરજ રે, લાગ્યું ધ્યાન ગુરુધને. ગુરુજી ૫

કાફી ૮૧ મી.

ઉત્તર.

- સમજ શિષ્ય મારા રે, સમજાવી દઉં સાચું;
બાકી નવ રાખુ રે, કે કોઈ ન રાખું કાચું. ટેક. ૧
- પદ અરિનાં જીતણહારાં, છે સખ્યામાં પદ નિરધાર;

જાતિ માંહી કંઈક ફર છે બાઈ, તેનો પમાડું તુજને પાગ,
 ભજન કર્ય તેનું રે, ભાગી પડું ડાચું. સમજાવ ૨
 અહિંમા શમતા અને શાંતિ, તપ શૌચ અમત્સર માર;
 એટલાં તો પદ અરિને હતો, ન જોઈએ હતવાને તગવાર,
 તાપે કરી દેતાં રે, નથી વાત પાચે કાચે. સમજાવ ૩
 એ છ જાણીની તું જોડ્ય સંગતી, જેથી હતી જઈયા સંસાર;
 કામાદિક અરિ તાપે થઈ જાશે, ખઈ જાશે ખરેખરી દાર,
 પછે ભય જશે ભાગી રે, મૂકું ન જડપું વાચે. સમજાવ ૪
 જોગી મુનિ એ પડને સેવે, તે તો તની જાશે અંસાર,
 સચોગી મેવે તો જોગી શો થાચે, પૂર્ણપણે પામે એનો પાગ,
 ધીરો થાય હીરો રે, જો એ પદ મંપત્તિએ રાજે. સમજાવ ૫

કાશી લર મી.

મંત્ર.

ગુરુજી બતાવો રે, મુજને તો નામ ગાણી;
 મારે પૂછવાનું એ તો રે, મંગલ નાખો મારો હાણી. ટેક. ૧
 પદપદી એવું નામ કહેછે, જોગી જંગમ દરવેશ,
 એને હતવાનું તો મહુ જન લાખે, એને હતો ને થાય મહેશ,
 એવું કહેના સરવે રે, કરાવો મનીષિ તેહનાણી. ગુરુજી ૨

પટ્ટપદી એટલે છ પગવાળી, કોઈ વસ્તુ હશે નિસ્વાણ;
 દે પટ્ટપદી એટલે ભ્રમર હું જાણું, જેનું કહી નાખોને પ્રમાણ,
 ભ્રમરને જીતવો રે, એમાં તો પીડા શી છે ઘણી. ગુરુજી ૩
 પટ્ટપદી સમજવો ગુરુજી, મુજને ભ્રમ ઘણા ઘણા થાય;
 કોઈ તો કંઈકનું કંઈક કહેછે, જેથી ભ્રમ ન દૂર પળાય,
 સાચું સમજવો રે, ભ્રમને તો નાખો હણી. ગુરુજી ૪
 ખીજા કોઈને નવ પૂછવા જાણું, મારે તો સા'વું ગુરુજી શણું;
 ગુરુ કહે તે તો ધ્યાનમાં ધરવું, કરવા પવિત્ર મારા કર્ણ.
 ધીરે ધ્યાન ધરવું રે, ગુરુ ગુરુ મુખથી ભણી. ગુરુજી ૫

કાફી ૮૩ મી.

ઉત્તર.

સાંભળ્ય શિષ્ય સારા રે, સંશય નિવારૂં તારા;
 ભ્રમ નાખું ભાંજ રે, આધાર તે ધર્યા મારા. ટેક. ૧
 પટ્ટપદી કોઈ વસ્તુ નથી ભાઈ, પુષ્પભોજી ભ્રમર નથી જાણું;
 એને જીતવી તો કહાણ મહા કા'વે, તેનું પાંધરૂં કહું પ્રમાણું,
 સમજી જા તું સત્વર રે, સાંધના યોધ છે સારા. સાંભળ્ય ૨
 કુધા જાને તૃણા ભાઈ જાણું, ત્રિજો શોક ચોપો મોહ જાણું;
 જરા પાંચમી ને મૃત્યુ છે જહું, એ છે પટ્ટપદીનું પ્રમાણું,
 જીતે એને જે કોઈ રે, તેના ધારા નોધારા. સાંભળ્ય ૩
 એને જીત્યો તે જીતી ગયો નગને, એમાં હુબધાયો તે થયો રાંડ;
 આઝાઝ માર્ગ એક નન્ન સૂઝે, આપ્ય ધૂજને ધારી ખાંડ,
 માંડ માંડ મીઠડાં રે, કરા લાવે વારા. સાંભળ્ય ૪

૩ નોધારા—નોખા ૪ મીઠડા—મીઠડાકેરા. અર્થાત્ એ પટ્ટપદીને
 જીત્યાપિના જે મુખ મળે છે તે માંડ માંડ મીઠડાં કરવા જેવું છે. ઉત્તર—

એ પટ્પદિ તો મેં તુંને સમજાવી, વળી પૂછવું હોય તે પૂછ્ય;
મહાજ્ઞાની યદ્ય જા મુજ સંગે, પણ મરડીશ નવ કદી મૂછ,
ધીરા ગર્વ ન કરતો રે, ધરજે ધ્યાને એ ધારા. સાંભળ્યો ૫

કાફી ૮૪ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુ સમજાવો રે, મુને તો ખરી વાતો;
બ્રમણમાં હું ભટકું રે, ખત્તા ઘણા તો ખાતો. ટેક. ૧
પુરાણમાંહે પૂરેપૂરું સાંભળું, સ્વર્ગસુખ નિર્વાણ;
તે સ્વર્ગ તો ગુરુ શું હશે ભાષો, કરો તેનાં તો તમે વખાણ,
હુંકામાં સમજાવો રે, જાણાવી દો એ જાતો. ગુરુજી ૨
તે સ્વર્ગમાં સુખ ભોગવવાનાં, મળે અતિશે સાર;
દુઃખકેરું તો ત્યાં નામ નહિ કાંઈ, એક દુઃખ રહેછે લગાર,
તે તો કહી દાખું રે, ભણી જાણી મેં ભાતો. ગુરુજી ૩
પુણ્ય પરવારી રહ્યું હવે મારું, પડવું આ સ્વર્ગથી મારે સાર;
એ વિના જીજ્ઞુસું દુઃખ નથી કાંઈ, આવ્યા કરે એના એજ વિચાર,
છે જીજ્ઞુસું સુખ સારવે રે, થાયે ભોગવી માતો. ગુરુજી ૪
એ સ્વર્ગ તે ગુરુ શું હશે ભાષો, સમજાવોને મુજને આજ;
જે સમજી જાઉં ગુરુના ગુપ્તથી, તો પામું ભૂમિમાં સ્વર્ગનું રાજ,
ધીરો ધરે ધારણ રે, ટળે અંધારી રાતો. ગુરુજી ૫

હ્રુધા, તૃપ્તા, શોક, મોહ, જરા અને મૃત્યુ. ચક્ષુપ્રશ્નોત્તરની અંતે ધર્મદેવે
યુધિષ્ઠિરને પશ્યં એજ પટ્પદીને ઉદ્દેશીને કહ્યું છે. જગ, “દિષ્ટવા તે પટ્-
પદી જિતા.” ૧ પ્રશ્ન—સ્વર્ગસુખ તે શું ? અને તે ભૂમિમાં શી રીતે મળે ?

કાફી ૮૫ મી.

ઉત્તર.

સમજ શિષ્ય શાણા રે, દખાડી દઉં સ્વર્ગ તને;
 મારે ન કાંઈ જોઈએ રે, આવ તું બેસ મારી કને. ટેક. ૧
 સ્વર્ગ વિષેની તો વાતો છે એવી, જ્યાં તેનીશકોટિ છે દવ;
 ચાગી મુનિ અપાર છે ત્યાં તો, સહુ સાધે છે ઈંદ્રની સેવ,
 ઈંદ્રાણી છે ઈંદ્રની રે, વિચરે સહુ ન દનવને. સમજ૦ ૨
 બોગ વિલાસ ભરપૂર ત્યાં ભરિયા, પારવિનાતાં ત્યાં છે વિમાન;
 તેમાં બેસી મોજશોખ તો માણવી, એવું ભાખી ગયા છે ગુણવાન,
 ખોટું કેમ કહેવાયે રે, લાજ તો લાગે મને ! સમજ૦ ૩
 આ દહરૂપી તારે સ્વર્ગ સમજવું, આત્મારૂપી ઈંદ્ર માનવો સાર;
 સત્વગુણનો ઉદય થાય જ્યારે, ત્યારે સમજવું સ્વર્ગ મળ્યું નિરધાર,
 સમજ ગયો સ્વર્ગ તું રે, બીજું સ્વર્ગ કંઈ ના બને. સમજ૦ ૪
 મેંજ કહેલું એ સ્વર્ગ છે નિશ્ચે, બીજું કરવી ન માથાફોડ;
 અધિકારીને તો સ્વર્ગ એ સાચું, બીજા રાખે સુખ વૈભવના કોડ,
 ધીરા ધરતી તુ ધ્યાનમાં રે, પછે દૃઢ ધારી જોને મને. સમજ૦ ૫

કાફી ૮૬ મી.

પ્રશ્ન.

સ્વર્ગકેરી શંકા રે, પરી થઈ ગુરૂ મારી;

૪ ભૂમિમા સ્વર્ગ કેમ માનવું તે સમજાવે છે આ દેહ ૪૦. ઉત્તર-
 પુરાણમા સ્વર્ગ લોક માનેના છે અને તેના વૈભવ વર્ણના છે એ અત કરણ-
 શુદ્ધિ નિમિત્ત કર્મ કરવાનો ઉત્સાહ પેદા કરવા માટેના પ્રેરણક વાક્ય છે
 સત્વગુણનો ઉદય એ ભૂમિમાનું સ્વર્ગસુખ છે

હવાં નર્કના નિર્ણય રે, સમજવો ગુરૂ ધારી. ટેક. ૧
મહામહાકષ્ટ તો વેઠવાં નરકે, તેની ગણતી કરે છે પુરાણ;
એ વાતો તો છે સહુના જાણ્યામાં, ચાલે દુનિયા ડરી નિરવાણ,
લાગે ભય મુજને રે, વળી સમજ આવે સારી. સ્વર્ગ ૦ ૨
વિચારી જોડું ત્યારે નર્ક ન ભાસે, કહે પડિત પુરાણી છેય;
ત્યારે તે સાચા કે હું ગુરૂ સાચો, સર્વ સમજવો હું ને તેય,
સંશય નાખો કાપી રે, વિનતિ મુણી મારી. સ્વર્ગ ૦ ૩
એ નર્કમાં નાખનારા તો માન્યા, યમના દૂત વિકાળ;
તેના સ્વરૂપનાં વર્ણન કર્યા છે, જેની વસમી માની છે દ્વાળ,
છે જ્વાળ પાણ તેવી રે, કરેછે ઘા એ તો કારી. સ્વર્ગ ૦ ૪
તે નર્ક તો ગુરૂ કહો કેવું, મારે માનવું મતિમાંય;
સિદ્ધાંત સહુ સમજનીયો સાંધ, બૂકતાની ઝાલો ગુરૂ ખાંય,
ધીરાને ઘો ધારણ રે, જુઓ ધ્યાનમાં ધારી. સ્વર્ગ ૦ ૫

કાફી ૮૭ મી.

ઉત્તર.

ગુરૂ કહે જણાવું રે, નરક કશું ધીરા;
સમજ જા તું સદ લઇ રે, વહું વા'લ ધરી વીરા. ટેક. ૧
નરકનો ભય નકે છે તુજને, તેવું નિવારણ કરું આજ;
તારું કારણ કરી દેડું હું પળમાં, સજ ગુરૂશક્તિનો તું સાજ,
માન સાચું મારું રે, ફૂલાવી કરું ફીરી. ગુરૂ ૦ ૨
અધતામિસ તામિસ ઇત્યાદિક, નરકનાં નામ નિર્વાણ;

કુંભિપાક પણ નામ છે તેનું, એવાં એવાં અનેક કહે છે સુભાણ
 નથી તે તો જૂઠાં રે, છોડી છે સત્યકેરી શિરા. ગુરુ ૩
 એના તો તુજને બેઠા ભણાવું, સમજી જાને સહુ આજ;
 તારામાં તો તમોગુણ જે ભજતો, માન એને સહુ નરકનું કાજ,
 નથી નરક બીજું રે, સમજ સાચા એ હીરા. ગુરુ ૪
 એ નરક છે તું માનજે નિશ્ચે, બીજા નરકનું લેધરા ન નામ;
 બીજું નરક નથી કોઈ સ્થાને, માનીશ તો કથળશે કામ,
 ધ્યાન ધારણામાં ધરજે રે, મારું કહું નરક ધીરા. ગુરુ ૫

કાફી ૮૮ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુજી સમજાવો રે, આજ તમે ગુને સહુ;
 જાણાવી દો સરવે રે, બંધુ હું તો કોને કહું. ટક. ૧
 ભાઈકેરી તો સગાઈ ભૂતજમાં, મોઠામાં મોટી મનાય;
 તેવો બંધુ મારે કેવો કોને ગુરુ, મારા જેવાનો ભાઈ કેણુ થાય,
 મારું સાડું કો ઇચ્છે રે, તક્ષણ એવાં હું તો લહું. ગુરુજી ૨
 મારા બંધુ મારા સારામાં નહિ કોઈ, રાજી ગુરુદેવ જાણ;
 ત્યારે હું તેને બંધુ કેમ ભાણું, પૂરેપૂરું કહોને પ્રમાણ,
 સમજાવી દો સાંધ રે, વહેતે પૂર હું ના વહું. ગુરુજી ૩
 મારા મનથી બંધુકેરો હું નિશ્ચે, અનેક વાર કરું નિરધાર;

૩ શિરા—નસ. સત્યની નસ છોડી છે. અર્થાત્ અયુ' કહેલું છે (અચાની-
 એને દુષ્કર્મથી અટકાવવાને બપ ઉત્પન્ન કરનાર્થે એ પુરાણનાં વર્ણનો છે).
 ઉતર—તમોગુણની ઉત્પત્તિ એજ જૂઠા ઉપર નરક છે. ૧ પ્રશ્ન—બધુ
 કેણુ?

તે નિર્ણય ટકી રહે નવ મારો, ધરાવો દદતા ગુરુ આ વાર,
 નિશ્ચય તો કરાવો રે, શરણ આપકેરું ગ્રહુ. ગુરુ ૭૦ ૪
 બધુકેરી સગાઈ જણાવો, શુદ્ધ મને તમે સાધ;
 પૂછવાતુ બાકી હશે તો પૂછુ, બીજુ મારા મનમા નથી કાંઈ,
 ધીરાને ઘો ધારણ રે, ગુરુ વિશ્વાસે હું રહુ. ગુરુ ૭૦ ૫

કાફી ૮૯ મી.

ઉત્તર.

બધુ બતવાણુ રે, ધીરા ધરચ તું ધ્યાને;
 સગાઈ તો સાચી રે, બધુ કિયાની માને. ટેક. ૧
 માજણ્યો બધુ હોય જે તારો, તે જ તારે તુ ને નિરવાણુ;
 તો તો ખરો બધુ તેહ તારો, બાકી બધનરૂપ મમાણુ,
 ન છૂટે તુ એનાથી રે, બૂડે ખોટે જાને બંધુ ૨
 બધુ તો તારો સદ્ગુરુ માને, જે ઇશ્વરસ્વરૂપી નિરવાણુ,
 પોતે તર્યા ને તારે જે શિષ્યો, તેનુ થાય ન કોઈ મમાણુ,
 બધન નાખે તોડી રે, મકારિત જ્ઞાનજાને બધુ ૩
 એજ બધુ તારે માનવો નિશ્ચે, બીજે ૦ ધુ ન જાણવો કોઈ,
 બીજે બધુ જાણતામાં તુ બૂડીશ, સચ્ચેસાચી બતાવી મે સોઈ,

૨ માજણ્યો ૪૦—ભાગવતમા કહ્યુ છે કે—

“ પિતા ન સ સ્યાત્ જાતી ન સા સ્યાત્
 ષ્પુર્ન સ સ્યાત્ મગિના ન સા સ્યાત્ ।
 ગુરુર્ન સ સ્યાત્ સ્વજનો ન સ સ્યાત્
 ન મોચયેય સમુપેત મૃત્યો ॥ ”

અર્થ—“ જે આવેલા મોતથી ઊડાવે નહિ તેને પિતા, માતા, બધુ,
 બેન, ગુરુ, કે સ્વજન જાણવો નહિ.” ઉત્તર—ગુરુ એજ ખરો બધુ છે

ભમે નવ ભટકીરા રે, જાણી જઇશ સહુ જાને. બંધુ ૪
ધ્યાન ધરીને તું વિચારી જોજે, મારી વાત જણાશે સત્ય;
જો ધીર તારી ગદ્ય હશે જૂડી, મહાગોંધી જે મત્ય,
તો તો ભ્રમમાં ભટકે રે, રંગડાઈ મરે તુ રાને. બંધુ ૫

કાફી ૯૦ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરૂ કહો ગરવા રે, પૂછી પાર લેઉં આને;
મારે ઘર કહેવું કોને રે, વ્યર્થ આવું નહિ વાને. ટેક. ૧
મેં છળં અટારી ને જાણી મૂકાવી, તેને ઘર કહેવું નિર્વાણ;
મારા મારાનું અભિમાન ધાર્યું તે, થયું મારું ઘર પ્રમાણ,
જાપીકું બોલાવે રે, પોતાના ઘર કાને. ગુરૂ ૨
આકાશ જેટલું ઉચું જાંધું મે, મારું ઘર ગામ વચ્ચે નિરધાર;
જો મંદિર તો મારું છે નિશ્ચે, વાસ વસતાં સુખી થાઉં સાર,
જો ઘર મારું નિશ્ચે રે, કહે કોક કે'તાં લાને. ગુરૂ ૩
ત્યારે જો મંદિર શું નથી ગુરૂ મારું, જે મેં બધાવિયું બહુવાર;
હું માનું છું કે નિશ્ચે મારું, ખાધો જેને કાને મેં માર,
તે ઘર નથી એવું રે, કહેનાર આવશે વાને । ગુરૂ ૪
આપના મતમાં શું આવે છે, તે જણાવો મને ગુરૂરાય ।
છે તમારા પર મારો દહ ભરૂંસો, તમથી અહિંત મારું નવ થાય,
ધીરાને છે ધારણ રે, બીજાકેર તો અંગ દાઝે. ગુરૂ ૫

કાફી ૯૧ મી.

ઉત્તર.

ઠીક પૂછ્યું ડાવકું રે, ઉત્તર તું ને આપું સહી;
 મંદિર દઉં બતાવી રે, સરખાવી જાને તું તો અહીં. ટેક. ૧
 માફં કહ્યું મંદિર ખડં કહેજે, તેમાં તરવાના છે ઉપાય;
 ખોટું કહેતામાં પડીશ ખાડામાં, ત્યાં નવ કરશે તારી કોઈ સા'ય
 સાંભળી લે જણાવું રે, એમ વદી વાણી કહી. ઠીક૦ ૨
 જે ઘર છે તેને ઘર ન સમજવું, દેહ રૂપી ઘર માનવું નિરધાર;
 એ ઘરમાંથી છે તરી જવાતું, તું તો પામી લે એના પાર,
 સમજી જા તું સરવે રે, વેહેતે પૂર જા મા વહી. ઠીક૦ ૩
 તારું ઘર જે નવીન કરાવ્યું, તે નવ હાલે ચાલે તલભાર;
 તારું દેહરૂપી ઘર કારજ કરતું, પામું તું ગુરૂજનકેરો પાર,
 છે ખડં ઘર એ તો રે, લેન ધ્યાનમાં તું ગ્રહી. ઠીક૦ ૪
 મંદિર કે મઠ સર્વ વિષે તું, સમજી ગયો નિરધાર;
 વળી પૂછવું હોય તે પૂછજે સર્વે, નિર્ણય સમજાવી દઉં આ વાર
 ધીરો કરું હીરો રે, ભૂલે નવ તે તો કહી. ઠીક૦ ૫

કાફી ૯૨ મી.

મશ્ન.

ગુરૂજ સમજવો રે, કોને શ્રીમંત કહેવો;
 આભૂષણ ધર્યાં અંગે રે, ધનવાન કુખેર જેવો. ટેક. ૧
 ધનવાન તેને તો મારે માનવો, જે ધનવડે કરે સહુ કાજ;
 વિધ વિધ પુણ્ય કરી વાવરે તે, ધનવડે લે વેચાથી રાજ,

ધનવાન તે કાહાવે રે, નિરધન તો નહિ તેવો. ગુરુ ૨
 ધનનો ધણી ધન્ય કહેવાય જગમાં, તેવો કોઈ મનાય ન સાર;
 એના જેવો નહિ ગુરુ કોઈના, ભારેમાં ભારે તો ભાર,
 કામનીઓ કરે કાલાવાલા રે, કહેશે ધનવંત સેવો ! ગુરુ ૩
 એવા ધનાઢ્ય અપાર હું નિરખું, પણ શંકા ઉપજે નિરધાર;
 ધનવાન એવાને કેમ કહેવાયે, દરેકે તત મત જેનાં અસાર,
 શ્રીમંત કેમ ભાખું રે, લા'વો જાણે નવ લેવો. ગુરુ ૪
 એ શંકાનું સમાધાન કરો ગુરુ, ધનવાન કહું કોને હુંય;
 ધનવાનનું ધનવાનપણું કહો, મારે સમજવું શુંય ?
 દાસ ધીરાને જણાવો રે, મોઘામૂઘી એ મેવો. ગુરુ ૫

કાફી ૯૩ મી.

ઉત્તર.

સાંભળ્ય શાણા સરવે રે, તુજને જણાવી દઉં;
 ધનવાન કહેવો કોને રે, જાણું કહું છું જેવું. ટેક. ૧
 જડ દ્રવ્યાદિકનો સંગ્રહ કરના, ધનવાન મારું નવ હુંય;
 એ તો આવે અને જાય છે ચાલી, જેથી ધનવાન માનેછે તુંય,
 શોના તે ધનવાનજ રે, મારે મન તો એવું. સાંભળ્ય ૨
 હું તો જ્ઞાનધન જેણે ગેજવું, તેને ધનવાન ગણું નિરધાર;
 જેના ભંડાર તો અખૂટ ભરિયા, જે કદી ખૂટે નહિ લગાર,
 ધની ધન્ય તેહ છે રે, ઓવારણાં તેનાં લેડ. સાંભળ્ય ૩

૪ અસાર—હલકાં-ગુરુ. લા'વો ધન—મોઘામૂઘી લાભ લેછે જાણતા
 નથી. ૫ મોઘામૂઘી—મોઘા મૂલવાળો. પ્રશ્ન—ખરો ધનવાન કોને કહેવો ?
 ૩ ધની—ધનવાળો. ઉત્તર—જ્ઞાનરૂપી ધનવાળાને ધનવાન કહેવો.

જહન તો આખ્યાયકી ખૂટે, જ્ઞાનધન વધે અરખે અપાર;
એમ એનાયકો મોટું છે ભાઈ, છે પ્રહનનના ભારે ભાર,
સમજી જી તુ શાણા રે, એ ધનને હું તો સેવું સાબળ્યં ૪
કોને ધનવાન કે'વો તારે તે મેં કહી દાખ્યું આ વાર,
પ્રહનવાળાને ધનવાન કહેજે, અન્યને ધની નવ કહીશ લગાર,
ધારણ ધરજે ધીરા રે, દૃઢ ભરું સે રહેવું. સાબળ્યં ૫

કાશી ૯૪ મી.

પ્રશ્ન.

ગમ ગુરૂ જી બતાવો રે, આજ મુને અવિધારી,
નિર્ધન કહેવો કોને રે, કહોને વાત વિચારી ટેક ૧
જેની કને જઈ એક ન હોય, તેને નિર્ધન કહેવો નિરધાર,
કોડી કોડીકાળે અફળાય, કોઈ ભારે ન માને ભાર,
હલકો ગણે સર્વે રે, નિર્ધનદશા નકારી ગમં ૨
ધન વિના તેનું કારણ નવ થાય, રે! છે નિર્ધનતાને ધિ કાર,
ઝૂંઝૂંધ ઝૂંઝૂંધ મરે તે અંતર, નિર્ધનતા કેવી કહેવાય નિરધાર,
એનું સ્વરૂપ કહો સાઈ રે, વા'લા સહુ વિચારી ગમં ૩
વ્યર્થ મનોરથ નિર્ધનકેરા, ન મળ્યું ધન કહી વદતો વાણ,
મન પ્રકુલિત નવ રહે તેનું, જેમા તેમા વિચારતો હાણ,
પ્રમાણ ન લાધતું રે, મતિ એવી છે મારી. ગમં ૪
તેને નિર્ધન કહેવા હું વિચાર, તે ખરાખોટાનો જાણવો સાર,
જેવું હોય તેવું દલ્લે જણાવી, શિષ્યજનને પમાડજો પાર,
ધીરને દલ્લે ધારણ રે, જોજો કૃપા કરી ધારી ગમં ૫

કાફી ૯૫ મી.

ઉત્તર.

ગુરુ કહે નથી એમજ રે, તારું તો ધાર્યું જોડુ સહુ;
 નિર્ધન કોણુ તે જણાવુ રે, સાબળ એક ચિત્તે કહુ. ટેક. ૧
 ધન ન હોય જેની કને તે, નિર્ધન નવ કહેવાય;
 મહારેવ કને ધન નથી કાંઈ, તદ્દપિ તે ધનવાનમા લેખાય,
 ધનપતિકેરા પતિ રે, લક્ષણ એવુ હું તો લહુ. ગુરુ ૨
 ધન મળો કે ન મળો ભાઈ, પણ અસતોષી હોય જેહ,
 નિર્ધનનો નિર્ધન તે કહેનાયે, માફ માનજે નિ સદહ,
 અસંતોષી તો નિર્ધન રે, ધીર માનવા તારે સહુ. ગુરુ ૩
 ધન વિનાના નિર્ધન નવ કોઈ, તુ તો જાણો લેજે જરૂર;
 ધન વિનાના જ્ઞાનીજન સરવે, ગણાય ધન'હયથકી મહાશૂર,
 સતોષખર્જ સાહી રે, અલક્ષમાને કહેતા દહુ ગુરુ ૪
 અસતોષી તે નિર્ધન જાણ્યો, સંશય રહ્યો નવ કાઈ;
 બીજી શકા હોયે તો તે તુ પૂછે, બેઠો સમજવવાને હું સાઈ,
 ધીરજ ધરય ધીરા રે, વાર વાર એહુ કહુ. ગુરુ ૫

કાફી ૯૬ મી.

પ્રશ્ન.

ગરીબ કોને કહેવો રે, ગણના તેની ગણાવો,
 સ્વરૂપ સહુ તેતુ રે, ભાવ ધરી ભણાવો. ટેક ૧

૨ ધનપતિ—કમેર ૪ દહુ—અમે દહુ—અમે બાળિયે
 ઉત્તર—અસતોષીને નિર્ધન જાણ્યો ૧ પ્રશ્ન—ગરીબ અથવા કમાલ
 કોને કહેવો ?

- ફાકા પડે જેને બોલતાં મુખે, તે ગરીબ કહેવાય ગુરુદેવ,
સહસા કાર્યમા ભય ઘણો ધરતો, તેને ગરીબ માનવો તતખેવ,
શકા શેની એમા રે, ગુરુદેવ અણાવો ગરીબ૦ ૨
- ક્રોધ કરી ક્રોધ બોલી ઊઠે તો, જય દબાઈ અપરમપાર,
દીનદાસ જેવી દશાને પામે, જેના ફરી જતા સર્વ દિશાર,
ગરીબ તેને કહેવો રે, વધિા હોય તો જાણાવો ગરીબ૦ ૩
- સામટા શેરડા પડી જય જાણો, મુખ ઉપર નિર્વાણ,
ગરીબ તો તેને અમે ગણી લેઉ, ન જાણીએ તેનેકાને કશુ પ્રમાણ,
ક ગાલ કહીએ તેને રે, ભરી ભ્રમ હણાવો ગરીબ૦ ૪
- એવાને તો હુ ક ગાલ માનુ, મારી સત્ય છે ગુરુ વાણ,
આપને મુખે હકાર સુણુ હુ, એટલે પિઠમા માય પ્રમાણ,
દાસ ધીરિ રીએ ત્યારે રે, મુજને ગરીબ જન ગણાવો ગરીબ૦ ૫

કાશી ૯૦ મી.

ઉત્તર.

- ધાર્યુ તે જે ધ્યાનમા રે, તે ગરીબ નથી કોઈ,
હોય ગરીબદાસ નામનો રે, જાણુજુ ભૂવી છે કોઈ ટક. ૧
- દીનદાસ સરખા જેહુ દેખાયે, પડે શેરડા મુખ પર અપાર;
તે તો કદના કઈકારજ કરતા, જેનો પ્રમાય નહિ રજ પાર,
ગરીબ નથી તે તો રે, દબતા નાખો ધોઇ ધાર્યુ૦ ૨
- લાઠિયાથકી તો જાણુ તેના, વધતા જાણાયે અપાર,
જેટલા બાહેર તેટલા ભીંતર, એના જાણુવા સહુ નિરધાર,
ગણાય કોણુ ગરીબ રે, સમજવુ સાચી સોઇ. ધાર્યુ૦ ૩
- અજિતે દ્રિય તેને તમે માનો, ગરીબમાં ગરીબ કે ક ગાલ,
બીજા કોઈને નવ ગરીબ માનો, કરે કૃત્ય ઘણા તે કરાજ,

સુધરી જાય કપારેકે રે, કલસણ રહે રોધ. ધાર્યું ૦ ૪
 અન્નિતેન્દ્રિય તો ગરીબ રહેવાના, ભવોભવ નિરધાર;
 સુધરવાના નહિ કોઇ તે ઘડિયે, એ કંગાલનો પમાડ્યો મે પાર,
 ધીરા લેને સમજ રે, જુક્તિ જળવી જોઇ. ધાર્યું ૦ ૫

કાફી હટ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરૂ મેં માની રે, સ્વતંત્રતા તો સાચી;
 બીજી વાતો સરવે રે, લાગે મુને તો કાચી. ટેક. ૧
 સ્વતંત્રતા જેના માંહી સમાઈ, થઈ જાય તેનું તો સહુ કાજ;
 સ્વતંત્રતાથી સુખ સર્વે મળેછે, સ્વતંત્રતા અપાવે છે રાજ.
 એનું સ્વરૂપ છે કેવું રે, રહું એનામાં રાચી. ગુરૂ ૦ ૨
 સ્વતંત્રતાનું શમાણુ આવે તો, હુ તો આનંદ પામું અપાર;
 અસ્વતંત્રતા દીડી ગમે નહિ મુને, ગુરૂ પમાડો તેનો પાર,
 કોને સ્વતંત્રતા કહેવી રે, પ્રભુ ગયાછો પાચી. ગુરૂ ૦ ૩
 સ્વતંત્રતાનું સુખ સમજવો. મારે કરવો છે એનો સંગ;
 હું સમજું એવું સ્વરૂપ જો એનું, તો ન વધારજો પ્રસંગ,
 સમજ્યો હું સ્વતંત્રતા રે, વદીશ હવાં તો રાચી. ગુરૂ ૦ ૪

૪ સુધરી જાય ધૃ—વ્યવહારિક ગરીબ તો કોઇ વખત સુધરી જાય છે, ત્યારે તેમના કલસણ રોધને રહે છે—નાશ પામે છે. ઉત્તર—જેઓ પોતાની ઇન્દ્રિયોને જીતી શકતા નથી, પણ પોતે ઇન્દ્રિયોના વશમાં છે તેમને ગરીબ સમજવા.

૩ પ્રભુ ધૃ—હે પ્રભુ ! તમે તો સ્વતંત્રતામાં પાચી ગયા છો—પાક થઇ ગયા છો. અર્થાત્ પરિપૂર્ણ સ્વતંત્ર છો.

૪ હુ ધૃ—જો સ્વતંત્રતાનું જેવું સ્વરૂપ હું સમજું છું તેવું જ હોય

ગુરુગમ ઉદ પામી અંતરમાં, તેણે સમજ્યો સ્વતંત્રતાનું સ્વરૂપ;
બૂલતો હોઈ તો ભણાવજો ગુરુજી, છો તમે તો મોટા બૂપ,
ધીરે ધારણુ ન ધરાયે રે, દઢતા છે જેની કાચી. ગુરુજી ૦ ૫

કાફી ૯૯ મી.

ઉત્તર.

સદ્ગુરુ કહે નિર્ણય રે, હવે તું કરવા લાગ્યો;
મુને કુઃખ થઈ આવે રે, જોટી તૃષ્ણા નથી ત્યાગ્યો. ટેક. ૧
સ્વતંત્રતાનું સ્વરૂપ નથી લહેતો, તેને કાળે નકી નિર્ણય કરે તુંય.
તાડું ધારેલું છે જોડું સરવે, વિચારે છે તું શુંયનું શુંય,
સ્વતંત્રતા ન એ તો રે, જરા જોને તું જાગ્યો. સદ્ગુરુ ૦ ૨
જેની મતિ વિષયાદિક મધ્યે, આસક્ત ન થાય કદાપિ જાણ;
સ્વતંત્રતા તેને સાંપડી કહેવી, એવું છે શાસ્ત્રો વિષે પ્રમાણ,
સ્વતંત્રતા ન બીજી રે, ત્યારે તો શિષ્ય પાગ લાગ્યો. સદ્ગુરુ ૦ ૩
સ્વતંત્રતાનું સ્વરૂપ તું સમજ્યો, તારૂં કહેલું મિથ્યા સર્વ;
મારું કહેલું તો સત્ય છે ભાઈ, તજી દે તારાનો તું તો ગર્વ,
ખરે ખરૂં ભાખ્યું રે, ભય તારો મેં લાગ્યો. સદ્ગુરુ ૦ ૪
વળી કાંઈ પૂછતું હોય તો પૂછજે, ઉત્તર આપીશ હું આજ;
તારું સાડું કરવાને કાળે, મેં મૂક્યાં પરમાર્થનાં બીજાં કાળ,
ધીરો કરવો છે હીરો રે, એમ તારા પર હું અનુરાગ્યો. સદ્ગુરુ ૦ ૫

તો પ્રસંગ વધારશો નહિ—વધારે વ્યાખ્યાન કરશો નહિ. પ્રશ્ન—સ્વતંત્રતાનું શું સ્વરૂપ છે ?

૨ જરા ઇ ૦—તું જરા જાગ્યો ત્યારે જો—વિચાર કર. ૩ વિષયાદિક—શબ્દ, રસ, વગેરે વિષયોમાં. આસક્ત—લાગેલી—ચોટેલી. ઉત્તર—વિષયાદિકમાં શુદ્ધિની અનાસક્તિનું નામ સ્વતંત્રતા.

કાફી ૧૦૦ મી.

પ્રશ્ન.

- ગુરુ હું પૂછું રે, સમાધાન તેવું કરો;
 સમજાય છે સીધું રે, બૂઝતો દખી કર ધરો. ટેક. ૧
- પરતંત્રને ગુરુ આમ માનું હું, તે તો સત્ય હશે નિરધાર;
 મારા મનથી એમાં શકા નથી કાંઈ, હવે હું તો શીખ્યો કરતાં વિચાર,
 તે સહુ કહી દાખું રે, કરું હું યથાશક્તિ પરો. ગુરુજી ૨
- પારકાને તાણે જે રહેવું તે, મારે મને પરતંત્રતા થાય;
 તમારે મને તો તમે જાણો ગુરુ, એ લક્ષણ મારાથી તો ભેવાય,
 કેવું મન તમારે રે, જણો ઉભરો તો ભરો. ગુરુજી ૩
- પરતંત્રતાની મોઢી જે પીડા, મારે મને મોટી મનાય;
 તેવી પીડા યાદ નવ કરું હું તો, જે અવગુણમાં અવગુણ ગણાય,
 પરતંત્રતા ન આપીશ રે, માનું એમાં પૂરો મરો. ગુરુજી ૪
- ધ્યાન માને ધીર તો એવું ધારે, પરતંત્રતાથી પસ્તાય;
 માફ માન્યું ગુરુદેવ જે માનો, દઢ ધારણ તો મારી થાય,
 ધરો ધરે ધીરજ રે, ઉઠાર સર્વ વાતે કરો. ગુરુજી ૫

કાફી ૧૦૧ મી.

ઉત્તર.

- સર્વ છે નકામું રે, ધીરા ધારેલું તારું;
 હજી ધારણા ન ધારીશ રે, તારે કાળે હું ઉચ્ચારું. ટેક. ૧

૨ વરો કરું—ખરચ કરું (મારી બુદ્ધિનો). અર્થાત્ત હું મારો અ-
 વિપ્રાય કહી દેખાડું. પ્રશ્ન—પરતંત્રતાનું શું લક્ષણ ?

પરતંત્રતા તું જોને ધારે છે, તેને હું નથી ધારતો જાણ;

તારું ધાર્યું તલમાત્ર નથી કાંઈ, સાચું તો નિરવાણ.

ખરું કહી દાખું રે, સમજી જા તે સારું.

સર્વ ૦ ૨

વિષયમાં આસક્તિ જે ધરવી, તે તો પરતંત્રતા છે પ્રમાણ;

ખીજી પરતંત્રતા હું નવ માનું, તું તો સમજીને ધાને સુજાણ,

તરી જઈશ ત્યારે રે, અસત્ય નવ ઉચ્ચારું.

સર્વ ૦ ૩

કોઈ કોઈને તાણે નથી નિશ્ચે, કોઈ કોઈનો ધણી નવ ધાર;

સર્વે સ્વતંત્ર છે સ્વયંપ્રકેશ, તેના કરી જોને તું વિચાર,

વંકાવે છે વિષય રે, વાત નથી એ વાર.

સર્વ ૦ ૪

હવે સમજાયું હશે તુંને નિશ્ચે, પરતંત્રતાકેરું સ્વરૂપ;

તારા અંતરની શંકા સરવેનું, સમાધાન કરી કર તદ્રૂપ,

ધીરને દજી ધીરજ રે, ધ્યાનમાં તને ધાર.

સર્વ ૦ ૫

કાફી ૧૦૨ જી.

પ્રશ્ન.

ગુરૂ સુણે! ગરવા રે, પૂછવું મારે પેરે કરી;

ઉત્તર તેના આપો રે, નમું શિર પાદ ધરી.

ટક. ૧

ગુરૂ શંકા મુને મન ઉપની, ભગ એ તે કશું કહેવાય;

સરજ દેવ હશે એ શું સાચો, કે વિષયેન્દ્રિય એ તો મનાય,

મુને ન સમજાયે રે, સમજાણ પાડો મુજને જરી.

ગુરૂજી ૦ ૨

૪ વાર—લીક—સારી ઉત્તર—વિષયોમાં આસક્તિ તેનું નામ પર-
તંત્રતા. અર્થાત્ વિષયોને તાણે યવુ તે પરતંત્રપણું કહેવાય છે.

૨ સૂર્ય, ત્રિપથેન્દ્રિય, ઇન્દ્રિયા, પ્રયત્ન, માહાત્મ્ય, મોક્ષ, પ્રુષ્ઠ, વૈરાગ્ય,
ધર્મ, અને લક્ષ્મી, એટલા અર્થ ભગ શબ્દના યાવ છે, તે ઉપર વિકલ્પ
કરીને ધીરો પ્રશ્ન કરેછે: પ્રશ્ન—ભગ એટલે શું ?

એ ઇચ્છા હશે કે પ્રયત્ન હશે ગુરૂ, કે'માંહાત્મ્ય હશે ગુરૂદેવ;
 ત્રાક્ષ હશે કે મુક્તિ હશે એહ, કે મૌહુ' પુણ્ય હશે કહો એવ,
 સમન્તવો મુને સાંધ રે, કૃતૃણા મે તો કરી પરી. ગુરૂ૭૦ ૩

વૈરાગ્ય કહે છે ન ધર્મ કોઇ કહે છે, ધનની શોભા કહે કો જ્ઞાણ;
 એને ગુરૂદેવ તમે શું કહો છો, તે તો ઉચ્ચારીને કહો વાણ,
 શિષ્ય સમન્તવો રે, ભવિષ્યમાં તો ભાર ભરી ગુરૂ૭૦ ૪

ધીરાનો સંશય સાંધ નિવારો, લાગુ લખી લખી પાય;
 આપને તો છે ઉત્તર દેવામાં, ખપ ઉચ્ચારકેરો ગુરૂરાય,
 કારજ થાશે માફ રે, વિનવે ધીર ધીર ધરી. ગુરૂ૭૦ ૫

કાફી ૧૦૩ ૭.

ઉત્તર.

ગુરૂ કહે સમન્તવુ રે, શાંતપણું તું તો સજે;
 સત્ય વાત કહું તુજને રે, અસત્ય નવ વદવુ રજે. ટેક. ૧

તેં કહ્યાં જે જે ભગને માટે, નથી શિષ્ય તેમાંનું કાંઇ;
 એ તો અર્થસંપત્તિ એ શબ્દકેરી છે, કાંઇ માલ નથી એ માંહી,
 ખર્ચ તો છે ન્યારું રે, અંતર રજ અને ગજે. ગુરૂ૦ ૨

તું તારા મનયકી જ્યમ ધારે, ત્યમ ધારેછે લોક અનંત;
 મોટા મોટા એમાં માર તો ખાચે, શાણા વિચારવંતા સંત,
 તે તુને દહં સમન્તવી રે, મુજને જ્યારે તું તો ભજે. ગુરૂ૦ ૩

ભાગ્ય માનેછે જેહને ભાઇ, તે તો ભગ નથી નિર્ધાણ;

૨ અર્થસંપત્તિ ઇ—એ તો એ (ભગ) શબ્દની અર્થસંપત્તિ (જૂદા જૂદા અનેક અર્થ) છે. અતર ઇ—રજમાં અને ગજમાં જેટલો અંતર છે તેટલો અતર એના ચાલતા અર્થમાં અને ખરા અર્થમાં છે.

પણ આત્માકેસ સબંધમાંહી રહેલા, શુભ ગુણ છે પ્રમાણ,
 સંખ્યા કહું તેની રે, વાર વાત કરચને વળે. ગુરૂં ૪
 ઐશ્વર્યાદિક પડ્ગુણ ભાઈ, તે તો ભગ૩૫ જાણવા સાર;
 બીજી રીતે કાંઈ એને ન માનવું, જેથી વધશે ભારે તારે ભાર,
 ખરેખરે ભાખું રે, ધીર ધ્યાનમાં ધન્યજે. ગુરૂં ૫

કાશી ૧૦૪ થી.

પ્રશ્ન.

ગુરૂ કહો ગરવા રે, ધારેલું મારું આજે સહી;
 કલ્પના નથી કૂડી રે, હવે તો મેં કીધી કંઈ. ટેક ૧
 લાંબ લાભ લોકો સહુ કહે છે, તેના મેં કરી જોયો વિચાર,
 લક્ષણવંતો કોઈ પુત્ર મળે તો, સવે લાભ લાધ્યો અવિધાર,
 શ્રાદ્ધ તો સુત સારે રે, દાધાંજલિ રૂડી દઈ ગુરૂં ૨
 એ વગરના તો લાભ જે બીજા, તે તો ન વાર મનાય;
 વેદ સુદ્ધાં એમ વર્ણન કરે છે, કે ધન્ય જેને પુત્ર થાય,
 છે લાભ એ તો મોટો રે, ગુણ એના લેવા ગ્રહી. ગુરૂં ૩
 બીજા લાભ તો ખૂરાડી દે છે, લાભ પુત્ર રૂપિયો તારે જાણ;
 એ લાભ તો લેવો મારે ગુરૂજી, કંગે કેવું લાભકે પ્રમાણ,
 વદા ખોટું કાંઈ છે રે, માનવું મારે તમને કહી. ગુરૂં ૪

૫ ઐશ્વર્યાદિક પડ્ગુણ—“દૈશ્વર્યસ્ય સમસ્તસ્યધર્મસ્ય વશસ ત્રિય । જ્ઞાનાવિ-
 જ્ઞાનયોશ્વૈવૈષ્ણામગમિતીરણા ” અર્થ—સધળા પ્રકારનું ઐશ્વર્ય, ધર્મ, યશ,
 લક્ષ્મી, જ્ઞાન અને વિજ્ઞાન, એ છતી શોભાને ‘ભગ’ કરીને કહે છે એ જને
 ઐશ્વર્યાદિક પડ્ગુણ પણ કહે છે એજ પાછલા પ્રશ્નો ઉત્તર છે

૨ દાધાંજલિ—શયને દહન કર્યા પછી જે જલાંજલિ આપવામા આવે
 છે તે. પ્રશ્ન—લાભમા મોટો લાભ કયો ?

દવસેવાદિક લાભ જે બીજા, તે તો પુત્રથી છોટા જાણ;
લાભમાં લાભ તો એજ કમાયા, બીજા બધી તો માની મેં હાણ,
ધીરને દો ધારણ રે, જે બીજું કંઈ જાણે નહિ. ગુરૂં ૫

કાશી ૧૦૫ મી.

ઉત્તર.

ખરું નથી તારું રે, સમજ સમજવું હવે;
કારણ કરવું તારું રે, દઝાડવો ન દુનિઆ દવે. ટેક. ૧
લાભનું લક્ષણ તેજ જાણ્યું તે, મારે મતે નથી સત્ય;
વેદ માંહે ભલે કહ્યું હોય તે, મારી પહોંચે નહિ ત્યાં મત્ય,
મારે અસત્ય ન કહેવું રે, વચન આપું જાણ્યું ભવે. ખરૂં ૨
પુત્રાદિકકેરો લાભ ગણ્યો છે, વેદાદિક શાસ્ત્રની માંધ;
તેના અર્થ તો થાયછે આવો, વિચારી જ્ઞે જ્ઞે મનમાં ત્યાંધ,
એ છે લાભ જોટો રે, રંગાવું ન એવે રવે. ખરૂં ૩
આત્મારામકેરી ભક્તિ મેળવવી, કે મળી આવે નિરધાર;
લાભ તો તેને માનવો સરવે, છે બીજાએ તો ખાવાનો માર,
ખરેખરું જાણ્યું રે, સાચો શિષ્ય અનુભવે. ખરૂં ૪
શ્રદ્ધા રાખી તું માનજે મારું, પુત્રલાભ તે નથી લાભ;
આત્મભક્તિ એ તો લાભ છે નિશ્ચે, જે કર્યાથી હાથમાં આવે આભ;
ધીર બને ધ્યાની રે, ગુરૂં મારા એવું કવે. ખરૂં ૫

૩ રંગાવું ૪૦—એવા રવ(શબ્દ) વડે તારે રંગાવું નહિ—મનને રંગવાણુ કરવું નહિ અર્થાત્ વેદાદિકનાં એવાં વચન સામજીને તારે રાજ્ય પવું નહિ. ઉત્તર—આત્મા(શ્રદ્ધા)ની ભક્તિ એજ મોટામા મોટો લાભ છે.

કાફી ૧૦૬ ફૂા.

પ્રશ્ન.

સાંઈ સમજવો રે, શંકા મારી કરી પરી;
 સમાધાન કરો મનકેરું રે, ધ્યાનમાં તો ધીરો ધરી. ટેક. ૧
 અધ્યારૂ પાસે હું તો ગુરૂ શીખ્યો, નામાઠામાકેરી વિદ્યાય;
 ખત કાગળ ને વ્યાજ મેં કાઢ્યું, એ તો સારી વિદ્યા કહેવાય,
 અરથ થાય મારો રે, દુનિયાથી ન જાઉં કરી. સાંઈ૦ ૨
 તે વિદ્યાને વખોડી જ્યારે તમે, ત્યારે હું શાસ્ત્ર શીખ્યો અનેક;
 સદ્વિદ્યા તો સાચી તેને માની, નેથકી થયો વાણીના વિવેક,
 રહેતો ટેક લોકમાં રે, વિદ્યા જોઈએ તો વરી. સાંઈ૦ ૩
 શાસ્ત્રાર્થ તો સારી પેરથી કરવા, છતવા સાચા જૂઠા જન;
 કોઈ મુને છતી જાય એવો, નથી સજ્જન કે દુર્જન,
 હું શાસ્ત્ર એવાં શીખ્યો રે, એ તો મારી વિદ્યા ખરી. સાંઈ૦ ૪
 એ શાસ્ત્ર શીખ્યાકેરી વિદ્યા જે મારી, વિશ્વમાહે વખણાય;
 તમારે મતે કેવી છે તે લાખો, જોગીરાજની જીકિત જણાય,
 ત્યારે ધીર ધરે ધારણ રે, ભારે ભાર જાણે ભરી. સાંઈ૦ ૫

કાફી ૧૦૭ મી.

ઉત્તર.

સાંભળ્ય શિષ્ય સાચા રે, વાચા વેગે ઉચ્ચારું;
 સમાધાન કરવાને હું બેઠો રે, શીખવું તને સારું. ટેક. ૧
 સાચી સમજણ ધરજે તું ધ્યાને, બીજી વિદ્યા બૂડાકે સર્વ;

- ગાડાધેલો તું ને કરી એ દહે, વધારી વિધવિધ પેરનો ગર્વ,
માટે એ અવિદ્યા રે, ધ્યાનમાં હું તો ધારું. સાંભળ્યું ૦ ૨
- હવે સદ્વિદ્યા શીખવી દઉં તુજને, કે જાણાણું વિદ્યા કોને કહેવાય;
બ્રહ્મણ કરોશ તો તરીશ તું ભાઈ, તારું દુઃખ ન મેં તો સહેવાય,
માટે કહું સાચું રે, હું પંઠેલું સરવે વારું. સાંભળ્યું ૦ ૩
- આત્મારામ માંહે પ્રતીત થયેલા, જેહ બેદા ભણાયે સાર;
તેમાનો તો બાધ થાય ને ભાઈ, તે વિદ્યા કહેવાય કરને વિચાર,
જીજ્ઞાસુ નથી વિદ્યા રે, ખરું કહેવું છે મારું. સાંભળ્યું ૦ ૪
- નામું ઠામું કે શાસ્ત્ર શીખ્યો તું, તે વિદ્યા અર્થે ન કાંઈ;
સાચેસાચી વાત માનજે ધીરા, અસત્ય ઉચ્ચારશે નવ સાંઈ,
બાંધ સાહી બૂડતો રે, ધીરા તારવો ધારું. સાંભળ્યું ૦ ૫

કાશી ૧૦૮ મી.

પ્રશ્ન.

- સમય સારો મળિયો રે, શાંતમૂર્તિ સાંઈ ભાણું;
શંકાઓ મનકેરી રે, સર્વે આજ હું ટાણું. ટંક. ૧
- સાંઈ પ્રસન્ન પૂર્ણપણે બેઠા, ઉદાસીનતા તણ મુજ માટ;
સમાધાન મનનું કરી લેઉં ત્યારે, ઉંચાનીચા ટાળી ઉચ્ચાટ,

૪ ઉત્તર—આત્માને વિષે પ્રતીત થયેલા બેદોતો જેનાવડે બાધ થાય તેનું નામ વિદ્યા. અર્થાત્ આત્માને વિષે આ જગત વગેરે રૂપ બેદ પ્રતીત થાય છે તે જથી કરીને મિથ્યા માનવામાં આવે તેને વિદ્યા કહેવી. ગીતામાં પણ કહે છે કે “અધ્યાત્મ વિદ્યા વિદ્યાનામ્” — “અધી વિદ્યાઓમાં શ્રેષ્ઠ અધ્યાત્મવિદ્યા તે માત્ર સ્વરૂપ છે.”

વાટય વિચરવું મેં વારું રે, જોડું સર્વે હું ખાણું. સમય ૦ ૨
 ગુરૂ કહો લજ્જા કહેવી કોને, તેના સમજવો મુજને ભેદ;
 સ્ત્રીઓમાં તો નેધએ અતિ લજ્જા, એમ વખાણી કહે છે વેદ,
 માનવું મારે તે તો રે, વેદથી વાંકો કયમ ચાલું? સમય ૦ ૩
 લાજ વગરનો કહે લોક સરવે, માટે હું પણ ધરું લજ્જાય;
 નિર્લજ્જ જેવું કાંઈ કાજ કરું નવ, ગુરૂ કહો એથી અર્થ ન થાય?
 હું લજ્જા એને સમજું રે, ખરે રૂપે નિહાણું. સમય ૦ ૪
 મારું માનવું જોડું હોયે ગુરૂ, તો સકારણ જણાવો સર્વ;
 મન માનશે તો માનીશ હું નિશ્ચે, તણશ તન મનકેરો ગર્વ,
 નથી ધીર ઢોંગી રે, કે ધરાખોજકેરો ધાલું. સમય ૦ ૫

કાફી ૧૦૯ મી.

ઉત્તર.

ગુરૂ કહે સમજે રે, સમજવું ખરું આજે;
 લજ્જા તે શું બતાવું રે, નવ વડી આવે વાજે. ટેક. ૧
 તું તો ધારેછે જેહને ભાઈ, તે લજ્જા મારાથકી ન કહેવાય;
 મારા મનની વાત નાખી છે ભાઈ, કહ્યા વિના તો તે ન રહેવાય,
 સમજ જને તું તો રે, કહું છું તારે કાજે. ગુરૂ ૦ ૨
 બીજા બૂકો કે તરો આ ભવમાં, ન કરું તેને કાજે હું માથાકોડ;
 મારું કહ્યું માને નહિ જે જન, તેના શે પહોચાડવા મારે કોડ?
 જોડ શે બતાવવી રે, ખત્તા ખાવા જો આજે. ગુરૂ ૦ ૩

૨ વાર—(ક્રિયાવિશેષણ). મારે સારી રીતે રસતે ચઢવું. ૫ સકાર-
 ણ—કારણ સહિત. ધરાખોજ ૬૦—કે હું ધરાખોજનો ધાલું (ધાલનાર)
 નથી ! પ્રશ્ન—લજ્જા કોને કહેવી?

૩ ખત્તા ૬૦—તેને જો આજ ખત્તા ખાવા ઉ તો મારે તેને શું
 કરવા જોડ બતાવવી જોઈએ?

નારીની લગ્ન એમાં નહિ કંઈ, લાગવું તે ન લગ્ન મનાય;
 અધમ કર્મના ત્યાગ કરવો તે, તેં લગ્ન સમજવા સદાય,
 એના જે વિચારજ રે, તે તો માનવી લાગે. ગુરૂછં ૪
 એ ગુણકારી ગોળી વાળી મૂકી મેં, ગળી જવાય તે ગળી જાય;
 સાચું સમજે તો તરી જાય નિશ્ચે, ખીજ જન ખસા તે ખાંતે ખાય,
 ધીરને દેવી ધારણ રે, ગુરૂભક્તિએ જે રાગે. ગુરૂછં ૫

કાફી ૧૧૦ મી.

પ્રશ્ન.

પાર પાતું પૂછીને રે, હું તો ગરવા ગુરૂસાઈ;
 બેઠા ઉત્તર આપવા રે, કરવા શિષ્યની સાઈ. દેક. ૧
 આપના મનમા આપે વિચાર્યું, કે આજ કરવું માફ કાજ;
 ત્યારે તો મેં મારા મનને સજ-યા, શંકાના વિધ વિધ સાજ,
 એક એક કરી આછો રે, તળવવી લઘુતાઈ. પારં ૨
 આભરણ કોને ગુરૂછં મેં કહેવું, તેનો નિર્ણય કરાવો આજ;
 મારા મનથી જેને આભરણ માનું, તે તો જણાવી દઉં મહારાજ,
 ખરું ખોટું કહેજે રે, વિશ્વમા ગયો વવાઈ. પારં ૩
 વિધવિધ ભૂષણ અજે ધરવા, કરી ઉપર ઉપરથી ટાપાટીપ;
 વિધાનું ભૂષણ તો અંગમાં ધરવું, દખાડવું અંગ શું મૌક્તિક છીપ,
 ભ્રમણા કરાવવી રે, ભૂષણની એ કમાઈ. પારં ૪
 બીજાં ભૂષણ તો માનવાં ગુરૂછં, સર્વ જને માત તાત;

૪ એનો છંદ—અધમ કર્મના જે વિચાર તેને પણ લાજ માનવી. ઉત્તર—અધમ કર્મના ત્યાગને લગ્ન કહેવી ૧ માઈ—સાદાય પ્રશ્ન—ભૂષણ કોને કહેવું ?

એ વગર ભણાં સર્જને કહેવું, આ તો ભૂષણ ધરે ત્રજ્યાત,
છે ધીરાને ધ્યાને એવું રે, તેવું તે જાણે ગાઇ. પાર૦ ૫

કાફી ૧૧૧ મી.

ઉત્તર.

સાંધ કહે નથી સાચું રે, જાણાવી દઉં હું બુદ્ધિત;
સહુ મન ગમી કરતા રે, સાચી જૂડી તો ઉડિત. ટેક. ૧
તું જે જે તારા મનથકી માને, તે તે આભરણ નથી કાંઈ ભાઈ;
આભરણ શું તે હું દઉં સમજાવી, છે સાફ માટે લેને સાંધ,
કારજ તારું યાશે રે, મેળવીશ સહેને મુક્તિ. સાંધ૦ ૨
તોડવી તૃષ્ણા તનથકી જેહ, એહ આદિક ગુણગણ જેહ;
આભરણ તો તેને માનવાં નિશ્ચે, સાચેસાચાં નિઃસંદેહ,
છે બીજાં સહુ જૂઠાં રે, રમાડવાની એ રૂક્તિ. સાંધ૦ ૩
તારાં માન્યાં ભૂષણ જે છે ભાઈ, તે કામ ન આવે કાઈ;
સાચી સમજણ ધરી સાચું તો કહેછે, તે માન્યા સિદ્ધસમા જે સાંધ,
ભૂષણ ભૂડા બીજાં રે, દુનિઆ ઝૂકાવે ઝૂકી. સાંધ૦ ૪
ખરેખરી આટી મે તો ઉકાલી, હવે પડવા ન દઈશ તુંય;
પડશે તો ઉકલશે નહિ એ, યઈજાશે શુ યતું શુ ય,
ધરને ધીર ધારણ રે, પ્રૌઢી નથી પ્રયુક્તિ સાંધ૦ ૫

કાફી ૧૧૨ મી.

પ્રશ્ન.

સમજાવો મુને સાંધ રે, આજ તમે ભાવ ધરી;

૧ ઉક્તિ—વચન સહુ કોઈ મનમા ગમે તેવું સાચું કે જૂઠું વચન
મોતે છે. ૨ સાંધ—પકડી. ૩ રૂક્તિ—મર્યાદાને અનુસાર કળાવડે કાર્ય
તે. ૪ ઉકાલી—ઉકેલી ઉત્તર—તૃષ્ણા તનથી વગેરે ગુણોને ભૂષણ

સમજવાનું રહ્યું બાકી રે, નિર્મળ કરો કણ્ણા કરી. ટેક. ૧
 સાંધ જેવા સર્વેશ્વર મળિયા, ત્યારે બાકી રહ્યું મારે શુંય;
 જે પૂજવાનું તે પૂજી લેવું મારે, આજ તો નિર્મળ થઈ જાઉં હુંય,
 કહો સાંધ મુજને રે, સત્ય જાણાવોને જરી. સમજવો ૦ ૨
 સદ્ગુરુ કહો સુખ તે શું છે, મારે મને હું માનું આમ;
 મારા વિચાર હું વર્ણવી દાખું, કૃપા કરી ધ્યાને ધરજો તમામ,
 જોડા હોય તો કહેજો રે, તૃપ્તિનાદી જાઉં તરી. સમજવો ૦ ૩
 સુખપાલ ઉપર એસવું એ સુખ, સુખશય્યામાં સૂવું જાણ;
 જાતે સુખી થાવું કરવા બીજને, જેમ કરે જન તો સર્વ વખાણ,
 સુખ હું માનું એને રે, તમે તો વાત કહોને ખરી. સમજવો ૦ ૪
 દુઃખ કદી નવ આવે મુજને, સુખ રહે સદા કાળ જાણ;
 સુખ એવાને તો માનવું નિશ્ચે, બીજું અસુખનું કર્યું પ્રમાણ,
 દાસ ધીરો એમ ધારે રે, બહુ મન મોઢે ભરી. સમજવો ૦ ૫

કાફી ૧૧૩.

ઉત્તર.

સાંધ કહે નથી સાચું રે, તારું માનવું છેલું;
 સહુ દહું સમજાવી રે, બ્રહ્મ રંગમાં રેલું. ટેક. ૧
 સુખ જેને જેને તુંજ માનેછે, તે તો જોડામાં જોડી છે રીત;
 એ તો જોડામાં જોડી તુંને થઈ છે, કેવળ સ્વપ્નાકેરી પ્રતીત,
 સાચું નથી કાંઈ રે, માયાકૂટ હું મે'લું. સાંધ ૦ ૨

૧ પ્રશ્ન—સુખ કોને કહેવું? ૧ ઉત્તર—દુઃખ કે સુખનો વિચાર ન કરવો તે સુખ. અર્થાત્ સુખ દુઃખાદિમાં સમાનશ્રુતિ એજ ખરું સુખ છે.

દુઃખ અથવા સુખકેરું જે, જન ધરે નવ ધ્યાન;
 તેને તો સુખ સર્વે સમજવું, બીજા મૂઠ ગુમાવેછે માન,
 ન આવે સુખસમાણુ રે, મન રાખી રહે મેલું. સાઈ૦ ૩
 મેં કહ્યું તેના તું વિચાર કરજે, ત્યારે જણાશે તુજને સાર;
 બીજા સુખ કોઈ નહિ દેખાયે, કદી ખાઈશ ન તું પેંજર,
 વાતો છે ખરેખરી રે, સમજાવું મેં તો પેંલું. સાઈ૦ ૪
 મેં કહ્યું તેણે સુખ માણે તું, તો તરી જાય તું સંસાર,
 બીજા સુખની ઇચ્છા કરતા તું બૂડે, ખાય જમ મુદ્ગરકેરો માર,
 ધીર ધરી ધારણુ રે, વાળવું મન છોકેલું. સાઈ૦ ૫

કાશી ૧૧૪ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુ કહો ગરવા રે, પૂછી જોઈ હું આજે;
 સંશય મારો ભાગો રે, શિષ્ય તારવાને કાજે. ટેક. ૧
 દુનિયામાં જે દુઃખ કહેવાયે, તે તો શું હશે ગુરુદેવ;
 મુજને સાંધ મમજવો તે સર્વે, શંકા કરવાનો પડીગઈ દેવ,
 થયું નથી મન નિર્મળ રે, હોલો સાહ્યો છે બાજે. ગુરુ૦ ૨
 આ તન રંગનો ભંગ તો થાયે, એવો આવો લાગે કોઈ રોગ;
 શું ગુરુ દુઃખ તેને તો કહેવું, જેથી ભોગવાય નહિ ભોગ,
 રહુ દુઃખ પડે ભારે રે, કાયા જોઈ મન લાજે. ગુરુ૦ ૩
 કે વેણુબાણુ વાગ્યાં હોય કોઈના, તેને માનવું દુઃખ નિરંધાર;
 કે વેરી માથા પર કરીને રહેવું, તેના પમાતો નથી મુને પાર,
 માટે સમજવો રે, કહું દુઃખ કોને આજે. ગુરુ૦ ૪
 સુખ દુઃખકેરું પૂછ્યું છે મેં પહેલાં, વળી થઈ આવ્યો મુને વિચાર;
 માટે પૃથક્ પૃથક્ કરા પૂછી જોઈ મેં, પમાડો એ બેના તો ગુરુ પાર;
 ૧૩

સુખતું કહું ધીરને રે, દુઃખતુ કહો શિષ્ય દાજે ।

૫

કાફી ૧૧૫ મી.

ઉત્તર.

વાર મશ પૂછ્યો રે, ઉત્તર તેનો આપુ અમે;
સહેજમાં સમજાવુ રે, જે દુઃખ તારા દિલને મમે. ટેક. ૧
દુ ખે તો દુનિઆને ગાડી કરીછે, નાહિ નાહિ પોકરાવેછે સાર;
ત દુ ખકેરે સારૂં કહી દાખું, પછી ખમશ ન તું કદી માર,
જીતી જમશ જગને રે, ઉભારા આવ્યા તારા શમે. વારં ૨
વિષયસુખ માહી વડી જાણુ જેહ, તેહ તો દુ ખ તું જાણુ;
ઐના વિના બાજી દુ.ખ નથી કોઈ, કર પૂરેપૂરું તુ મમાણુ,
વિચારી જો વાતમા રે, માત્ર કહેવું નિશ્ચે ગમે. વારં ૩
અનેક મજારના વિષય ગાણાયે, ઐના સુખની ન સખે છરજાય;
તો તો તેને કદ પિ નવ થાયે, દુ ખ કશું તો નવ દખાય,
પેખાય સહુ માધર રે, પૂર્ણાનંદ માહી રમે! વારં ૪
એ દુઃખ તુને સમજાઈ ગયુ સહુ, બીજું દુ ખ નથી કોઈ જાણુ,
તારું કારજ તો કરી દેવું મારે, તેમા ફરીફરી આપું મમાણુ,
રવી છે ધીરને ધારણુ રે, જોણુ ભવમાં ના ભમે । વારં ૫

કાફી ૧૧૬ મી.

મશ.

ગુરુજી કહો મુજને રે, મશનો ઉત્તર સહી,

૫ પૃથક પૃથક—ટૂંકુ ગૂઢ. મશ—દુ ખ કોને કહેવું ? ૧ ઉત્તર—
વિષયસુખની અલસ ત વાલસાને દુ ખ કહેવું.

- સંશય પડ્યો મુજને રે, નિવારો વિચારે તે વહી. ટેક. ૧
- પોયાં પુસ્તક જેણે ભરિયાં અપારી, રાત દિવસ વાચે નિરધાર; મોટી શંકાઓના નિર્ણય કરતા, હું હું કરીને વારવાર,
- થાય ધર્માધિકારી રે, જે અસત્ય ન જાણે કદી ગુરુજી ૨
- જ્ઞાનીમાં જ્ઞાની ગણાય છે જગમા, ભણ્યા ગણ્યા તેથી મહાભાર; કાશીએ જઈને પહેર્યું છે કંકાણ પામ્યા ગઢ કેદારનો સહુ પાર,
- શાસ્ત્રો શીખ્યા સાચાં રે, વપુએ વાદવિધા ગ્રહી. ગુરુજી ૩
- જોવા જનને તો મેં વિજ્ઞાની કહેવા, જોમાં શંકા શેની ગુરુ થાય; પંડિત પુરાણી કે ઉપમા બીજી, ન આપતાં મન લખાય,
- પણ કહેવો જ્ઞાનાં કોને રે, મર્યો એ રાઢ્યમા હું રહી ગુરુજી ૪
- ધીરકેરી એ તો શંકા નિવારો, સાધ શુદ્ધ સ્વરૂપી રાજ;
- કાંજ મારું તો કરી દો નિશ્ચે, સંશયનિહોણો કરો આજ,
- ધીરને દો ધારણુ રે, લઈ જાણે તરવાનું તહીં ગુરુજી ૫

કાફી ૧૧૭ મી.

ઉત્તર.

- ન કોને કહેવો રે, તે તો બતાવુ આજે;
- જોતાવી દહ જ્ઞાની રે, આજ તો તારે કાજે ટેક ૧
- પોયાં ભરી ભટક્યા તેમાં ન પુગાણી, કે પંડિત નવ કહેવાય;
- વેદ ભણ્યા માટે નહિ જ્ઞાની, જોવડે નિજાની ના વખાણાય,
- નિર્ણય કરે ન્યાયના રે, તે ખરી વાતમા કાજે પંડિત ૨

૧ વિચારે નહી—અર્થાત્ વિચાર કરીને ૩ વપુ—શરીર પ્રશ્ન—જ્ઞાની કોને કહેવો? ૧ ઉત્તર—જે બંધ અને મોક્ષના માર્ગને જાણે તેને જ્ઞાની જાણીએ

સર્વશાસ્ત્રના સિદ્ધાંત સમજાવે, પામે રાજ્યદ્વારમાં માન;
 પંડિતજી પંડિતજી કહેવાયે જગમાં, ધરે મનમાં મહાઅભિમાન,
 પંડિત ન હો તે તો રે, વ્યર્થ આપ્યા એ પાને. પંડિત૦ ૩
 બંધ અને મોક્ષ જે જન જાણે, ભલે શાસ્ત્ર શીખ્યો નવ જાણ;
 તે પંડિતજ્ઞાની વિજ્ઞાનો કહેવાયે, જેનું થાય જગતમાં સર્વ પ્રમાણ,
 બીજા બૂડે બૂડાડે રે, રૂડા તોય નવ રાજે. પંડિત૦ ૪
 મોક્ષ બંધન જેણે જાણ્યા જરૂરે, તે તરી ગયા સુખી થયા જાણ,
 શાસ્ત્ર શીખ્યા કે ન શાખ્યા તે સરખા, વિચારી જોઇ જેણે આ હાણ,
 ધીર ધરય ધોરજ રે, શીખી ખત્તા નવ ખાજે. પંડિત૦ ૫

કાફી ૧૧૮ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુજી જાણાવો રે, દુઃખ દિલનું કાપો,
 ભલું આજ ભાણાવો રે, મહતા માપાં આણુમાપો. ટેક. ૧
 જાણ્યા જાણ્યા નર જોવામાં આવે, કોઇ તો શીખ્યા શાસ્ત્ર અનેક;
 રૂડી રીતિ તેમની ન જાણાયે, વધુમાં લહેવાય નહિ વિવેક,
 ગાંડા જેવા ગર્વે રે, આવી કહે તન તાપો. ગુરુજી૦ ૨
 ત્યારે શું તેમને હાલ્યા કહેવા, જે છે શાસ્ત્રના શીખેલા જાણ;
 કે ગાંડામા ગાંડા કહેવા મારે, તેનું પાંચરૂં દોષને પ્રમાણ,
 સમજારી દો સાંઈ ૨, જોકે મારાને ગાપો ગુરુજી૦ ૩
 જાણ્યો જાણ્યો હોય તેને શું સંઈ, મારે મૂર્ખ કહેવો નિર્વાણ;
 અથવા મૂર્ખ તો કોને કહેવો ગુરુ, નિવારો એ સરાય સુજાણ,
 મારી પ્રમાણ ભમાવો રે, થતો ટાળો બળાપો. ગુરુજી૦ ૪
 મૂર્ખ જેવા તો જાણાય નહિ જે, તને મૂર્ખ કહેવાયે કેમ ?
 હાલ્યાને ગાંડા કહેવામા ન કાંઈ, આ તા આચરવાતાણા હિલ્લા નેમ,

ધીરને લાગે એવું રે, ઉપજે તનમા તાપો

ગુરુજી ૫

કાફી ૧૧૯ મી.

ઉત્તર.

સમજની દેઉ શાણા રે, સમજ મારી વાતો,
 અતરમા વિચારજે રે, ખરેખર છે આ તો ટેક ૧
 તું તો કહેછે કે ભણેવાને કહેવો મૂરખ મારે જાણ,
 પણ હું તો કહું છું કે ભણ્યો નહિ તેને, મૂરખ કહેવો નહિ નિરાણ,
 મૂરખ કોને કહેવો રે, જાણાવું તેની જાતો સમજાવી ૨
 અહતામમતાથી જે ભરિયો, તેને કહેવો મૂરખ ને અજાણ,
 દહાદિકમા હું હું કરી જે મા'ત્યો, માનવો તેને પેટે પડ્યો પાષાણ,
 મહામૂરખનો મૂરખ રે, શોરાપૂરી જે પાનો સનજાવી ૩
 અહતામમતાએ કંઈક બૂડાડ્યા, પડિત પથર કર્યા અનેક,
 જ્ઞાનીજનને તો ગોથા ખવડાવ્યા, વિસરાવ્યા વિજ્ઞાનીના નિવેક,
 હું પદ છે એવું રે, ફરવે કરા મનમાનો સમજાવી ૪
 એવો જન જ્યાર તું જોયે ત્યારે મૂરખ માનજે સાર,
 ભણ્યો હોય કે ન ભણ્યો પાચે પણ, કરજે તેને વિષે તું વિચાર,
 ધીર ધ્યાને ધારજે રે, ન જોઈશ ભાટ ખાઈણ નાત્યો સમજાવી ૫

કાફી ૧૨૦ મી.

૩૨.

ગુરુજી જણાવો ર, કિના પથમા પળવું,

૫ ડાહ્યાને ઇન્—ડાહ્યાને ગાડા કહેવામાં કાંઈ (રૂબ) નથી પ્રશ્ન—
 મૂર્ખ અને કહેવો ?

૩ પેટે—તેની માતાને પેટે ૪ મનમાતો—ગોતાના મનથી માતો
 (મત.) ઉત્તર—અહતામમતાનામાં મૂર્ખ કહેવો

- સંશય તો નિવારો રે, માધવને ક્યમ મળવું. ટેક. ૧
- સુગમમાર્ગ કિયો કહેવો મુખથી, કિયો માનવો આરમાં સાર;
દુઃખદાયક તો માનવો કોને, તેના જાણાવો જરૂરી વિચાર,
સમજવજો સાંધ રે, છતનું સહુ છળવું. ગુરૂજી ૨
- વાટે વિચરતાં જેમ આવેછે, માર્ગે અનેક ગુરૂદેવ;
તેમ પંથવાળાની કંઈ ખોટય નથી, જાણાય એકના પંથ અનેક તતખેવ,
કિયે તો વિચરવું રે, હેઝામાં કોશુ હળવું. ગુરૂજી ૩
- સારમાં સારો તો શુદ્ધ જાણાયે, જોતા માંહી નિરવાણ;
તે પંથે શું પળવું ગુરૂજી, તેનું આપો પેરેપેરે પ્રમાણ,
સત્ય સમજવો રે, ખાંત ક્યાંધકી ખળવું. ગુરૂજી ૪
- ધીરના સંશય સર્વ નિવારો, શુદ્ધ સ્વરૂપી કરો નરનાથ;
ખૂડતાકેરી ખાંધ તો સા'ચા, તારી ઉદ્ધારી હ્યોને સાથ,
નાથ ધીરાદાસના રે, છે મોધું આપનું મળવું! ગુરૂજી ૫

કાફી ૧૨૧ મી.

ઉત્તર.

- સમજી જા તું સારને રે, અસાર તજજો બાઈ;
સાચેસાચું દેખાડું રે, રખે જાતો શરમાઈ. ટેક. ૧
- જે જે શંકા થાય તારા મનમાં, તે તે પૂછી જોજો તું આજ;
મોટી નાની શંકા તારી નિવારું, કરવું આજ તારું તો મારે કાજ,
હુ પદ નવ ખારીશ રે, પૂછ્યામાં નથી લઘુતાઈ. સમજી ૨
- સારમાં સારો તો પંથ જાણાયે, જેમાં સંત રૂપાળા જાણાય;
સાહ્યગીકેરો તો પાર ન હોયે, મોટા મોટા પાંડિત જેમાં તાણાય,

- ભલા ભલા ભૂલે રે, પંથની જોઇ ભણાઇ. સમજી ૩
- તેવી પેરે માર્ગ વાટિકાકેરો, જ્યાં જતાં અનંત સુખ લહેવાય;
એ હૃલયમાંથી કોઇને નવ કહેવો, સારો પંથ તો તારે સદાય,
માનવો નવ નિશ્ચે રે, છે ખોટી સર્વ કમાઇ. સમજી ૪
- પોતાને પોતાની ઝાળખ થાયે, તેને માર્ગ માનવો નિરવાણુ;
ળીજી સારા તે નહારા જેવા સહી, જાણવા તારે તો પ્રમાણુ,
ધીરજ ધરવી ધારા રે, ભેટવું તંવે ધાઈ. સમજી ૫

કાફી ૧૨૨ મી.

પ્રશ્ન.

- ગુરજી કહી નાખો રે, પૂછી પાર હું લેઉં;
પાંધરી પેર જાણું રે, ચરાણુ આપના સેવું. ટેક. ૧
- સારાં માર્ગની તો વાત હું સમજ્યો, હવે નહારા પંથતાણી કહો પેર;
જે પંથમાં લોભ અતિશે દખાયે, શું ન જવુ તેવાને ઘેર,
તે ખૂડાડી દ નિશ્ચે રે, મારે મન છે એવું. ગુરજી ૨
- ભેટિયાં મંદિર જ્યાંય લાળું ત્યાં, શું મારાથી નવ જવાય?
ખોટામાં ખોટો શું પંથ એ કહેવો, જેને પાળતાં દુઃખી થવાય,
જાણાવી દો સરવે રે, તમે જાણો ગુરુ જેવું. ગુરજી ૩
- વિકટ માર્ગ હોયે કોઇ વસમો, પડ્યા કાંઠા વાટમોઝાઝ;
વાઘ વરુનો ભય અતિ ભાળું, માનવો તેને રસ્તો મારે અસાર,

૪ વાટિકા—વાડી. ઉત્તર—જે પંથે જવાથી આત્મરવરપતું જ્ઞાન થાય, તેને ખરો પંથ જાણવો.

૩ ભેટિયાં મંદિર—જે મંદિરો મેવક જન પામેથી ભેટ સામગ્રી લેવાના હેતુથી જ બાધેલાં છે તે. પ્રશ્ન—નહારો પંથ કોને કહેવો?

જાણી ઘો સર્વે રે, લાયક હુ તો નવ લેઉં. ગુરુજી ૪
 માઠો માર્ગ કયો તે બતાવો, જેથી તે પ થે નવ જાઉં;
 ભૂખ્યો હોઉ તોય બેસા રહું ગુરુ, ખાનું ધારી નવ ખાઉં,
 ધારણુ ધરશે ધીરો રે, ન કાઢ્યુ કોઇનું દેવુ ! ગુરુજી ૫

કાશી ૧૨૩ મોક્ષ

ઉત્તર.

ધીર ધરી ધીરા રે, સમજ સમજવુ તને;
 મને પ્રશ્ન લાગે પ્યારા રે, આજ તો તારી દેઉં તને. દેક. ૧
 જે નહારામાં નહારો જણાયે, પંથ પાખંડીકરો જણાય;
 તેને નહારો કહેવાયી શું તારે, દર્શો પ્રેમનું કંઈક પ્રમાણ,
 અજ્ઞાની તો તરતા રે, થોડા વાર પ્રેમધને ધીરો ૨
 કર્મપ્રવર્તક માર્ગને નિરખી, નિંદા નવ કરી જરાય;
 છે અજ્ઞાનીઓના એ કામનું સર્વે, જ્ઞાનીજન રિજ્ઞાનમા ધરાય,
 ખોટું કહેવે શુ લાભજ રે, બૂઝું ધાર્યે કોઇનું બને ? ધીરો ૩
 કંટકાદિ વાટમાઢી વેરાયા, તેને મર્ગ કહેવો ન તારે ખરાબ,
 જાળવી જનારને હુ ખ નથી તેમાં, રહ્યા કરનારા ગ્રહે શુદ્ધ આળ,
 સાહેબ શોધી કાઢે રે, મેં જોયા એના ઘણા જને. ધીરો ૪
 નહારો માર્ગ તો માનવો તારે, ચિત્તનો વિક્ષેપ જ્યાં લહેવાય,
 બીજને સારા નરના નવ કહેવા, એ નહારામાં નહારો માર્ગ કહેવાય,

૨ તારે—તારે શુ કહ્યું છે? દર્શો છું—તેના નયના માર્ગમાં પણ પ્રે-
 મનું કાઠક પ્રમાણ દેખાય છે, અને તેથી જો તેજ પ્રેમધનરૂપે યાય—અ-
 તિશય વૃદ્ધિગત થાય તો થોડી વારના અગાડી પણ તેમા તરી જાય છે
 ૪ આમ—નીર, અર્થાત્ તત્ત્વ.

ધીરા ધરચ ધ્યાનમાં રે, વસીશ ન એવે વને.

ધીર૦ ૫

કાશી ૧૨૪ મી.

પ્રશ્ન.

નમન કરી તમને રે, પૂછુ પ્રશ્ન હું ભાવે;

જાણાવી હો જુક્તિ રે, ગુરુજી મોટા કા'વે.

ટેક. ૧

સ શય મારા નિવારો ગુરુજી, નવા તેમ તેમ ઉત્પન્ન થાય,

જેમ બુદ્ધબુદ્ધ થાયે ને જાણે, મારા સરાયનું રૂપ એવું કહેવાય,

મૂશળધારે વરસો રે, ગુરુદેવ તો હાવે.

નમન૦ ૨

અતિ વૃદ્ધિએ બુદ્ધબુદ્ધ નહિ થાયે સહુ અભરે ભરાશે સાર;

મન માફ સાગર થઈ જાશે, ત્યારે સાચેસાચો પમાશે પાર,

સાર તો શોધાશે રે, ખત્તા મન નહિ ખાવે.

નમન૦ ૩

શમ શું તે તો પૂછવું મારે, એને જાણુ છું હું તો આમ,

શાંતિ શાંતિ રાખતી મારી ડામે, તેનું શમ નામ કહેતા તમામ,

ખરું છે માફ ખાતે રે, લેવાયો શાંતિને લા'વે

નમન૦ ૪

તમને પૂછ્યા વિના પાણી ન પીયું, એવો ધર્યો મેં પૂર્વધી નેમ;

શમ વિપેનું માફ માનવું સાચું, તે તો જાણાવો રાખાને રે'મ,

ધારણુ દ્યો ધીરને રે, ફરતા જેને નવ ફાવે

નમન૦ ૫

કાશી ૧૨૫ મી.

ઉત્તર.

ખોટું છે તારું ખાતે રે, ધારવું તો આજ સહુ;

૫ ઉત્તર—જે માર્ગમા ચિત્તનો વિક્ષેપ જણાય તેને નહારો જાણવો. અર્થાત્ ચિત્તની એકાગ્રતા ન થતા જ્યાં ચિત્ત ઘણી તરફ ફેરકાવું હોય તેને નહારો માર્ગ જાણવો ૨ બુદ્ધબુદ્ધ—પરપોટા પ્રશ્ન—શમનું લક્ષણ શું ?

જાણવી ઘો સર્વે રે. લાલચ હું તો નવ લેઉં. ગુરુજી ૪
 માઠો માર્ગ કયો તે બતાવો, જેથી તે પ થે નવ જાઉં;
 બૂખ્યો હોઉ તોય બેસા રહું ગુરુ, ખાણું ધારી નવ ખાઉં,
 ધારણુ ધરશે ધીરો રે, ન કાઢ્યું કોઈનું દુકું ! ગુરુજી ૫

કાફી ૧૨૩ મોરું

ઉત્તર.

ધીર ધરી ધીરા રે, સમજ સમજવું તને;
 મને મત્ર લાગે પ્યારા રે, આજ તો તારી દેડં તને. ટેક. ૧
 જે નહારામા નહારો જાણ્યે, પ થ પાખંડીકરો જાણુ;
 તેને નહારો કહેવાથી શું તારે, દર્શો પ્રેમનું કંઈક પ્રમાણ,
 અજ્ઞાની તો તરતા રે, યોડા વાર પ્રેમધને ધીરો ૨
 કર્મમવર્તક માર્ગને નિરખી, નિંદા નવ કરી જરાય;
 છે અજ્ઞાનીઓના એ કામનું સર્વે, જ્ઞાનીજન વિજ્ઞાનમાં ધરાય,
 જોડું કહેવે શુ લાભજ રે, બૂરું ધાર્યે કોઈનું બને ? ધીરો ૩
 કંટકાદિ વાટમાંહી વેરાયા, તેને માર્ગ કહેવો ન તારે ખરાબ;
 જાણવી જનારને દુઃખ નથી તેમાં, ગ્રહણ કરનારા ગ્રહે શુદ્ધ આખ,
 સાહેબ શોધી કાઢે રે, મેં જોયા એના ઘણા જને. ધીરો ૪
 નહારો માર્ગ તો માનવો તારે, ચિત્તના વિદ્વેષ જ્યાં લાહેવાય;
 બીજાને સારા નરના નવ કહેવા, એ નહારામાં નહારો માર્ગ કહેવાય,

૨ તારે—તામે શુ દુખ છે? દર્શો છં—તેવા નયારા માર્ગમાં પણ પ્રે-
 મનુ કાંઈક પ્રમાણ દેખાય છે, અને તેથી જો તેજ પ્રેમ ધનરૂપે પાય—અ-
 તિગમ શ્રદ્ધિગત થાય તો યોડી વારના અજ્ઞાની પણ તેમા તરી જાય છે.
 ૪ આમ—તીર અર્થાત્ તત્ત્વ.

ધીરા ધરચ ધ્યાનમા રે, વસીશ ન એવે વને

ધીર૦ ૫

કાફી ૧૨૪ મી.

પ્રશ્ન.

નમન કરી તમને રે, પૂછુ પ્રશ્ન હુ ભાવે,

જાણવી હો જુક્તિ રે ગુરુજી મોટા કા'વ

ટક ૧

સ શય મારા નિવારે ગુરુજી નવા તેમ તેમ ઉત્પન્ન થાય,

જેમ બુદ્ધિ થાયે ને જાયે મારા સશયનુ રૂપ એવુ કહેવાય,

મૂળજધારે વરમો રે, ગુરુરૂપ તો હાવે

નમન૦ ૨

અતિ વૃદ્ધિએ બુદ્ધિ નહિ થાયે મહુ અભરે ભરાશે સાર,

મન માફ સાગર થઈ જશે, ત્યારે સાચેસાચો પમારો પાર,

સાર તો શોધાશે રે, ખત્તા મન નહિ ખાવે

નમન૦ ૩

શમ શુ તે તો પૂછવુ મારે, એને જાણુ છુ હુ તો આમ,

શાંતિ શાંતિ રાખવી સર્વ ઝમે, તેનુ શમ નામ કહેતા તમામ

ખરુ છે માફ ખાતે રે, લેવાયો શાંતિને લા'વે

નમન૦ ૪

તમને પૂછ્યા વિના પાણી ન પીવુ, એવો ધર્યો મે પૂર્વથી નેમ,

શમ વિપેનુ માફ માનવુ સાચુ, તે તો જાણાવો રાખાને રમ,

ધારણુ હો ધીરને રે, ફરતા જેને નન ફાવે

નમન૦ ૫

કાફી ૧૨૫ મી.

ઉત્તર.

જોડું છે તારુ ખાતે રે, કારકુ તો આજ સહુ,

૫ ઉત્તર—જે માર્ગમા ચિત્તો નિલેષ જણાય તેને નકારો જાણવો
અર્થાત્ ચિત્ત ને એમમતા ન થતા જ્યા ચિત્ત વણી તરફ દે કાણુ હોય તેને
નકારો માર્ગ જાણવો ૨ યુદ્ધમુદા—પરપોટા પ્રશ્ન—ગમનુ લક્ષણુ શુ ?

સાચું દઉં જાણાવીને રે, જોડું રજ હું ના કહું. ટેક. ૧
 સર્વ સ્થળે જેહ શાંતિ રાખવી, તેહ શમ તો કંઈક કહેવાય;
 જ્ઞાની જન તો એમ કહેછે, શમ રજ જેટલો નવ થાય,
 અરથ કરનારા રે, અળગા નવ હું તો લહું. જોડું ૦ ૨
 આત્મનિષ્ઠા એજ શમ તમે માનો, શાંતિ રાખ્યામાં શમ નવ હોય;
 બોલવું બીજી પેરે તેમાં શું, આત્મજ્ઞાનીને માને સોય,
 આત્મનિષ્ઠાવાળા રે, શમ ધરતા તે કહું. જોડું ૦ ૩
 એ વિના બીજા કોઈ ન મનાયે, શમ ધરતા જણાય ન જાણા
 શમનું સ્વરૂપ તો મેં સમજાવ્યું, લક્ષણવંતું અરપી ઘણું લાંણ,
 હાંણ છે બીજામાં રે, વહેતેપુર હું ના વહું. જોડું ૦ ૪
 બોધ માની મારો ધીરજ ધારી, આત્મનિષ્ઠા રાખજે સાર;
 શમધર જગધર જેવો યદ્યપિ તું, તારા મન મધ્યે તું વિચાર,
 ધીર ધરય ધીરજ રે, તરી ગયા એવે બહુ. જોડું ૦ ૫

કાફી ૧૨૬ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુ સમજવો રે, હવે મુજને આજે;
 કેવો દમ કોને રે, મારે તો ગુરુજાને. ટેક. ૧
 શમકેરું જેવું સમજાવ્યું, તેવું દમનું ભાજો સર્વ;
 આપના તો સર્વે છે જાણ્યામાં, તજ બેઠો ફડો ગુરુ ગર્વ,
 પર્વ છો પૂરા રે, એ કહો મારે કાને. ગુરુ ૦ ૨
 દમકેરું હું સ્વરૂપ સમજી, તેવું જાણાવી દઉં ગુરુદેવ;

સાચું હશે તો સમજ્યો કહેવાઈશ, હશે જૂઠું તો તજીશ તતખેવ,
તજતાં નથી હરકત રે, બરકત નાખત વાને. ગુરુ ૩

ચોર ચોરી કરનારાકરો, નિગ્રહ કરવો નેહ;

તેને તો ગુરુ દમ હું માનું, મોઘામૂલો એ જાણું મેહ,

હું અર્થ ખરો સમજ્યો રે, બીજો બોલતાં લાજે ગુરુ ૪

એથી ભિન્ન દમસ્વરૂપ હોયે, કે આપ માનતાહો કાંઈ અન્ય;

તે તો મુજને સહુ જણાવી દેજે, છે આજનો દિન મારે તો ધન્ય,

ગુરુ કૃપા કીજે રે, ધીરાદાસને કાજે. ગુરુ ૫

કાફી ૧૨૭ મી.

ઉત્તર.

નથી નથી સાચું રે, ભ્રમણા કરય તારી પરી;

સર્વે છે તારૂં બોલું રે, જે વાતો બાપે બરીબરી. ટેક. ૧

દમનું સ્વરૂપ તો જે સમજ્યા તેનો, દમ નીકળી ગયો જાણ;

ત્યારે તો તેનું સ્વરૂપ અમજનું, વહેરા લીધી પહેલાં તો હાણ,

ત્યારે તે કમાયા રે, ધ્યાનમાં તે જુઓ ધરી નથી ૨

પાય કર્મેન્દ્રિય અને વગી જે, પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિય કહેવાય,

એકાદશનું તો મનડાને ગણવું, તેના નિગ્રહ નેથી કરાય,

કહેવો દમ તેને રે, જોને તુ વિચારી ફરી. નથી ૩

મારું કહેવું સર્વે છે સાચું, તારૂં જૂઠામા જૂઠું છે જાણ;

૪ નિગ્રહ કરવો—કમજ કરવો પ્રશ્ન—દમનું લક્ષણ શુ ? ૧ બરી-
બરી—અર્થાત્ બનાવી બનાવીને ૩ પાય કર્મેન્દ્રિય—દાય, ધમ, ગુદ,
ઉપધ, અને વાળી પાય જ્ઞાનેન્દ્રિય—તચા, ચમુ, શ્રોત્ર, ઘ્રાણ, જીભા.
ઉત્તર—પાંચ કર્મેન્દ્રિય, પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિય, અને મન, એ અગિયાર દ્વિયોનો
નિગ્રહ કરવો તે દમ

તારા કહેવાયકી તુજને યાશે, આચરીશ તો અલ્યા હાણ,
 જશે માણ પલકમા રે, રહેને એ તુ હુ ખથી ડરી નથી૦ ૪
 સાચુ સમજ્યાયકી સાચો કલેવાઇશ, જૂઠું સમજે જૂઠો કહેશે જન,
 તારે કાને તો મારે મહુ કહેવું, મન કરવું તારૂં મેં પ્રસન્ન,
 ધીરજ દેવી ધીરને રે, જોડું નવ કહેવું જરો. નથી૦ ૫

કાશી ૧૨૮ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુ સમજવો રે, સમજવું મારે મહુ,
 ગુરુ મળ્યા ગરવા રે, તો શકા જઇ કોને કહું. દેક ૧
 તિતિક્ષા કોને કે'વી ગુરુ મારે, તે સમજવોને સાઇ,
 મારૂં કહેવું તો જોડું માનો સરવે, તોય કહેવું જોઇએ કાઠવું કાઇ,
 માટે બોલુ બાવા રે, લક્ષણ જેવું હું તો લહું ગુરુ૦ ૨
 અનેકે આવ્યા કઇ સહન કરવા, દેહ હુ ખદેવા અપાર,
 નિતિક્ષા તો તીના કહેવા એ મારે, કરી જુઓ ગુરુ પિયાર
 એવો અર્થ સમજાવ્યો રે, વહેતામાહી હું તો પહું ગુરુ૦ ૩
 એ અર્થકેરા પ્રમાણુ તો આપુ, જો ઇચ્છા આપને અતર હોય,
 તો સર્વજ્ઞ આપ સર્વસ્વર ગુરુ તેને નવ અભાણુ કંઈ સોય,
 જાણેલું તમે સરવે રે, બહુ કે'વે કશું બહુ? ગુરુ૦ ૪
 આપનું કલેવું કંઈ જૂઠું હાથે તો જાણાવજો ગુરુદેવ,
 આપ ઉપર દેહ ભરસો ગણો, સાચે સાચો માધાંશ સેવ,
 ધીરજધર ધ્યાને રે, ધીર સર્પ સત્ય કહું ગુરુ૦ ૫

કાફી ૧૨૯ મી.

ઉત્તર.

- નથી તારું કહેવું રે, કે પૂછવું કંઈ સાચું;
જુક્તિ હું જણાવું રે, ભાસે તેણે સહુ કાચું. ટેક. ૧
- દુઃખ દહને સહન કરાવવાં, તે તો તિતિક્ષા નવ કહેવાય;
પણ કર્મથી દૂડાં કષ્ટકેરી, પ્રાપ્તિ જે માંહી યાય,
સહન કરવું તે તો રે, તિતિક્ષા એવી વાંચું. નથી૦ ૨
- પ્રારબ્ધ લખ્યાં દુઃખ જે આવે, જાણે તે ભોગવે છૂટકો જાણ;
તે તો તિતિક્ષાને તરી ગયા ભાઈ, જોડે જીજ્ઞાં માગી લીધી હાણ,
મારું કહ્યું માને રે, તેને જોઈ હું રાચું. નથી૦ ૩
- હવે સમજાઈ ગયો હશે તુજને, તિતિક્ષાકેરો જે અર્થ;
તારો સરખાવ્ય લાગશે તુંને જોડે, જણાશે વાજ આવ્યો હું વ્યર્થ !
અર્થ રૂપી ગર્થ આપ્યો રે, પૂર્ણાનંદ હું પાચું. નથી૦ ૪
- ધીરજ ધરીને પિચાર તું કરજે, તિતિક્ષાતું સ્વરૂપ રાખજે ધ્યાન;
સમજીશ તો તરી જઈશ તું પળમાં, મળે મોંઘામાં મોઘું તુંને માન,
ધીરા ધરતી ધીરજ રે, આ જીવતર છે કાચું. નથી૦ ૫

કાફી ૧૩૦ મી.

પ્રશ્ન.

- ગુરૂ સમજાવો રે, સર્વ પ્રકારે યુગ્મને;
તમો વધા મુખ એવું રે, તારવો છે મારે તુજને. ટેક. ૧

૪ તારો છં—તારો કરેશો તિતિક્ષાનો અર્થ મારા અર્થ સાથે સરખા-
વી જો. ઉત્તર—પ્રારબ્ધ યોગથી જે જે કષ્ટ પ્રાપ્ત થાય તે તે સહન કરવાં
તેનું નામ તિતિક્ષા.

ત્યારે તો પૂછીશ હું મનમાન્યુ, તેના ઉત્તર દેજે દેવ,
 જાત સ્વરૂપી સિદ્ધ જ્યારે મેં નિરખ્યા, ત્યારે દુ ખ દૂર કર્યા તતખેવ,
 કપાયા કર્મ દૂડા રે, સારૂ વશ્યુ સર્વ મને ગુરુજી ૨
 ધૃતિ ધૃતિ જોગીજન કહેછે, તે ધૃતિ કોને કહેવી દેવ;
 મુજને તો સાચે સાચુ જણાવો, જો ટળાવ્યો હું પદનો અહમેવ,
 એને જાણુ હું જેવી રે, તેવી દાખુ શુભ દને ગુરુજી ૩
 ઉદ્દેગ નવ કરવો કહ્યું મનમા, તેને ધૃતિ કહું હું સાર,
 ખરેખરી વાત હું તો સમજ્યો છુ, કર્યો એના ઉપર ઘણો વિચાર,
 એમા નથી સશય રે, રજ ગુરુજી તો મને ગુરુજી ૪
 માત્ર કહેવું ખરૂં માનતા હો તો, જાણાવી દેજે આ વાર,
 ધૃતિકેરો તો ધીરને ધ્યાને, કરવાનો દૃઢ વિચાર,
 છે તરવાકેરું સ્થાનક રે, મરવી જોઈએ ધૃતિ જને ગુરુજી ૫

કાશી ૧૩૧ મી.

ઉત્તર.

નકામું નકામું રે, અનુમાન તુ તો કરે,
 જે જોઈએ તે ન લેતો રે, શો લોકિકપણે અર્થ સારે ? ટેક ૧
 ધીરજકેરું ધ્યાન એવું ધરવામા, તારે લાભ નથી તવ માત્ર,
 તારે જાણવાનું તે દૃઢ જણાવી, મેં માન્યો છે તુને કિચિત પાત્ર,
 સમજ સમજવું રે, દૃઢતા ધરે તો તો તરે નકામું ૨

૩ ધૃતિ—ધીરજ—મનને પકડી ૨ અટકાવી રાખવાનો ગુણ પ્રશ્ન—
 ધૃતિનું શું લક્ષણ છે ?

૧ લોકિકપણે ધૃ—અર્થાત્ત સમ્પત્તિ પારિભાષિક અર્થ છોડીને લોકિક
 (લોકીઆ સામાન્યપણે વપરાતો) અર્થ કરે જ તેથી શો અર્થ મરવાનો છે ?
 ઉત્તર—દૃઢતા ધારણ કરીને ઇદ્રિયો વગેરેના વેગને રોકવા તેનું નામ ધૃતિ

જીભકેરા સ્વાદ થાય ને તુજને, તેને રોકવા વારંવાર;
 બીજી ઈદ્રિઓનું જાણુવું એવું, ને પામવો ધૃતિનો પાર,
 ધીરજ કહેવી એને રે, સમજે એવું તે ના મરે. નકામું ૦ ૩

ઇંદ્રિયાદિકના વેગને ને જન, રોકી રાખે નિરવાણુ;
 ધૃતિધર તો તેહ કહેવાયે, બીજા સર્વે જાણો અંજાણુ,
 સમજ ધરી સમજાણુ રે, ડરાવ્યો ન કોઈનો ડરે નકામું ૦ ૪

ધૃતિકેરું ધ્યાન એ વિધ ધરજે, કરજે આચરજે એવા કર્મ;
 તો તો તરીશ ને તારીશ ભાઈ, મળ્યા જનને જાણાવી ધર્મ,
 થા ધૃતિધર ધીર રે, તરીશ તેણે તું તો ખરે. નકામું ૦ ૫

કાફી ૧૩૨ મી.

મશ્ન.

ગુરુ જો બતાવી રે, દાનકેરી સહુ રીતિ;
 પિંડ માહી કરાવો રે, પૂર્ણ એની પરતીતિ ટેક. ૧

દાનેશ્વર થઈ દાન તો દેવુ, ધન અર્પવું અપરમપાર,
 કોઈક તો ધન અર્પવા માહે, ગણે છે પાપ અ બાર,
 ધાન્ય કહેછે દેવુ રે, કરે ન કોઈ અનીતિ. ગુરુજી ૦ ૨

તે ધાન્યને વેચનાર ફરે જન, ધન આપે તો કરે મધપાન;
 વસ્ત્ર આપે તો તે પણ જઈ વેચે, ત્યારે શેનુ તે દેવુ દાન,
 દાન કોને કહેવુ રે, જાણાવો તેની નીતિ ગુરુજી ૦ ૩

દાનેશ્વરી પદ મોટામા મોટું, જેની ગણના ન કોથી ગણાય,
 પોતાનો જીવ તો આપી દેતા જન, એ શું ગુરુ જોણુ મનાય!
 મુખ માગ્યુ આપવુ રે, દેતાં ન ધરવી ભીતિ ગુરુજી ૦ ૪

દાન દવાનુ તો સમજું હું એવું, આપ મનમાં ધરો શો નેમ ?
 મુને જાળવી સહુ જીવિત જાણાવો, વાઢી નાખો મારો વે'મ,
 ધીરને કરો હરો રે, જાએ નેમ જગ છતી. ગુરુ ૭૦ ૫

કાફી ૧૩૩ મી.

ઉત્તર.

દાન કહેવું કોને રે, તે હું જાણાવુ તુજને;	દેક.	૧
છે મીતિ તો પૂરાણ રે, તારાપર તો મુજને.		
દાનેશ્વરી થઇ દાન તો દેવું, મોટુ પદ તેમાં મનાય;		
જ્ઞાનદાન જો દ જોગીજન, તે વાત તો વાર જાણાય,	દાન૦	૨
બીજું નથી કામનુ રે, જાણાવી દઉં સહુ તને.		
હવે દાન તો કહેવું કોને, તેનો ઉત્તર આપુ આજ;		
પ્રાણીકેરો દ્રોહ છોડી દેવો, તેને દાન કહે ચોગારાજ,	દાન૦	૩
બીજું નથી દાનજ રે, ભટકો ભલે વને વને !		
દાનકેરી એ મે પેર બતાવી, તું સમજ્યો હોઇશ સિકાંત;		
મેં કહ્યું તેવું જો દાન સમજે તો, થઇ જાયે તુ મહાત,	દાન૦	૪
શાંતવૃત્તિ ધરવી રે, વસવું જગકેરે જને		
દાનદેવું અને દાન શુ તેની, રીત કહી ધરી મેમ;		
તારો તો મેં જડામૂળથી કાપ્યો, આજ તો દાનનો વે'મ,		
ધીરજ ધરી જોએ રે, ધીર દાન નથી ધને !	દાન૦	૫

કાફી ૧૩૪ મી.

મંત્ર.

વાર કહો સાંધ રે, પૂછું મેમ ધરી હવે;

- વાતો સર્વ સમજવો રે, રસવાળે આપ રવે. ટેક. ૧
- વ્રત તો કોને કહેવું ગુરૂ મારા, તે સમજવો સર્વે દયાળુ;
આપના જાણ્યામાં તો છે સર્વે, વ્રતકેરાં જે કૃત્ય વિશાળ,
સમજવો તે સુજને રે, આણી સારે અનુભવે. વાર્. ૨
- એકાદશી તો સહુ જને કરવી, દશમે એકલુક્તા રહેવું સાર;
દ્વાદશીએ પણ તે વિધ કરવું, તેના પમાડો ગુરૂ પાર,
એ શું થયાં વ્રતજ રે, કવિઓ મોટા કરી કવે. વાર્. ૩
- ગૌતરાટ કરવાને ગાયો તો પૂજવી, ખાણું એક દિન આંતરે સાર;
એ સર્વે તો ગુરૂ વ્રત મનાયે, ઉતરે વ્રત કરનાર ભવજળ પાર,
એ સર્વે ગુરૂ સાચું રે, દિન વાટે ઘાટે લવે ! વાર્. ૪
- મારા મનની પ્રતીત ન થાયે, માટે પ્રશ્ન પૂછું ગુરૂદેવ;
વ્રતનો નિર્ણય દન્ને બતાવી, સમ્યક્ સાધી નથી મે સેવ,
ધીરને દન્ને ધારણ રે, જે છે અનુભવે નવે ! વાર્. ૫

કાશી ૧૩૫ મી.

ઉત્તર.

- વારૂ પૂછી વાતડી રે, કબે તારું હું કાણું;
યથારથ ઉત્તર રે, તુંને તો આજે આણું. ટેક ૧
- એકાદશી આદિક વ્રત જે જે, કરે જગતના જન;
તેને તો વ્રત ન માણું અમો કદી, સુણી થાઉં નહિ પ્રસન્ન,

૧ રસવાળે છં—આપ રસવાળા રવ(શબ્દ)થી સર્વ વાતો સમ-
જવો. ૩ દશમે—દશમી તિથિએ. એકલુક્તા—એક વાર ભોજન કરીને
૫ જે છં—જે ધીરે નવીન અનુભવમાં આવ્યો છે. પ્રશ્ન—ત્રી કોને
કહેવું? ૧ ઉત્તર—વિષયભોગનો ત્યાગ એજ વ્રત જાણવું.

- મન નવ રીઝે રે, જપ અજપા જપું. વારં ૨
- ભોગને ભોગવવા નહિ ભાઈ, તેના પર અરૂચિ ધરવી અપાર;
- તેને તો અમો માનું છું નિશ્ચે, વ્રતતણો મકાર,
- બીજાં નથી વ્રતજ રે, દુનિયાનું એ તો દાપું. વારં ૩
- એકાદશી કરતા ને ભોગ ભોગવતા, લાખો જ્ઞેયા છે જન;
- નવરાત્રી કરતા ને નાર નિરખતા, શું તેથી વ્રત થાયે મસજ,
- ભોગને ભગાડે રે, ઉત્તર એનો હું આપુ. વારં ૪
- એ તો વ્રત નથો કોઈ કાળે, સાચેસાચું તું માન;
- એ વ્રતથી તો આવે નવ કાંઈએ, લેવા સ્વર્ગથકી વિમાન,
- ધીર વ્રત મેં ભાખ્યું રે, મોહું તેને તું માપું. વારં ૫

કાશી ૧૩૬ મી.

પ્રશ્ન.

- સંશય ટાળો મારો રે, સાંઈ તમે કૃપા કરી;
- સમજાવી દો સરવે રે, શિષ્ય મારો હૈરે ધરી. ટેક. ૧
- શૂરાપૂરા થઈ રાગમાં ધાવું, મારવા રાત્રુ અનેક;
- હુધિયાર ખાંધી ખુખારા કરવા, રાખવો મોટામાં મોટો ટેક,
- ખખડાવવાં ખાંડાં રે, અરિકાયા કરવી પરી. સંશય ૨
- અમે બેશીને અસવાર કહેવાવું, ઝૂકાવવું જ્ઞેરાજા માંય;
- સાખાશ સાખાશ એવા શખ્દો સુણવા, બાકીપણું ન રાખવું કાંય,
- શીશને મૂકી આધું રે, જાણવું ન જઈશ મરી. સંશય ૩
- ટાલ ધરવી ને રાખવી હિમ્મત, કરવું પરાક્રમ તો પૂર;
- કથાવવી કીર્તિ લોક માંડે, કહેવાવું સાચા શર,

માણુ થાય તો વરવી રે, ઇંદ્ર અપ્સરા સુંદરી. સંશય૦ ૪
 ગુરૂ શૂર તો તેજ કહેવાયે, એટલું પૂછવું છે મારે જાણ,
 માર ખરું હોય તો કહી દીજે, ભાખ્યું મે જોઇ પુત્રકંતુ મમાણ,
 ધારણા ધીરકેરી રે, જુઓ ખાતેથી છે ખરી ! સંશય૦ ૫

કાફી ૧૩૭ મી.

ઉત્તર.

માઈ કહે સુણ્ય એવા રે, માયા શૂરવીર ભાખુ ;
 પરાક્રમ કહેવા કોને રે, તે તો તુને આજ દાખુ. ટેક ૧
 હિમ્મત ધરવી ને હયિયાર બાધવા, અરિ સગે મચાવે જંગ,
 એ તો અપ્સરા વરવાની અફઝામણુ ધારવો મનમા એ પ્રસંગ,
 બીજી નહિ વામના રે, ઇચ્છે એટલે ક્યા ચાખુ ? સાઇ૦ ૨
 સાચા શૂરા તો તેહ કહેવાયે, છુ વિવેકી કરને નિચાર,
 જે વાસનાને અટકાવે તે, સાચા શૂરાનો ધરે ટેક સાર,
 અડગ માને તે તો રે, એવે શૂરે રણ રાખ્યું !! સાઇ૦ ૩
 બીજા શૂરા તો બાપડા સર્વે, ખરો માર સહે નવ કાય,
 અપ્સરાની આશા તૂટી જ્યારે, ત્યારે તે તો નિરાશી થાય,
 જાયે નાશી રણથકી રે, પુરૂષપણુ હુ પાખુ. સાઇ૦ ૪
 એવા નાસતા તો અનેક જણાયા, સુણ્યા પારવિનાના કર્ણ,
 વાસનાજીતે કોઈ નવ નાઠો, રાખ્યા મહાઅરિને જોણે શર્ણ,
 ધીરને દીની ધારણુ રે, એવા સુણ્યા અમે લાખુ સાઈ૦ ૫

૨ એટલે—(સુખની કે મહત્વદની) ૪ પાખુ—આગમચથી જહૂણું
 ઉત્તર—જે વાસના(ઇચ્છા)ને જીતે તેને શૂરો સમજવો

કાશી ૧૩૮ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુજી નિવારો રે, સંશય મારો સહેલો;
 વિદ્ય વિદ્ય થાય કલ્પના રે, રખે થાઉ હુ ઘેલો. ટેક. ૧
 બીજા ઉપર પ્રતીતિ નથી મારી, માટે નિર્મળ કરો નરનાથ;
 મારા સંશય સર્વ દૂર કરીને, જાલો ગુરુજી જન્મણો હાથ,
 સાંઘ સમજાવો રે, કુંડે કાઈ નવ ઠેલો. ગુરુજી ૨
 સત્ય તો મારે કહેવું ગુરુ કોને, જો સંશય પડિયો આજ;
 વેગે વાહાલાજી નિવારો તેને, કરી દો આપના શિષ્યનું કાજ,
 પરમારથ કરવા રે, સમાધિ સાધી મેલો. ગુરુજી ૩
 સાચું વચન તો બોલવું મારે, એવું પાશુ કરવું ધરી ટેક;
 તેને શું સત્ય ગુરુ મારે કહેવું, બેગે ધારી સત્યતણો વિવેક,
 સંશય ટાળી નાખો રે, બ્રહ્મરંગમા રેલું. ગુરુજી ૪
 સાચું સમજવાની ઇચ્છા છે સબળી, તો તે દખાડી દીને દયાળ;
 આપના પિતા નથી અવનિર્મા, કોઈ મારા પર થનાર કૃપાળ,
 ધીરાને કરો હીરો રે, ખાંડાની ધારે હું ખેલું. ગુરુજી ૫

કાશી ૧૩૯ મી.

ઉત્તર.

સમજ સમજવું રે, સત્યનુ સ્વરૂપ તને;
 તું ધારેછે મન જેવું રે, રૂચે ન કાંઈ તેવું મને. ટેક. ૧

૩ પરમારથ ઈ—શિષ્યના સંશય છેલ્લા રૂપ પરમાર્થ કરવાને,
 આપે સમાધિ સાધી હોય તો તે પણ પડી મૂકા પ્રશ્ન—સત્ય તેને કહેવું?
 ૧ ઉત્તર—નિરંતર બ્રહ્મચિંતન કરવું એજ સત્ય છે

- સત્યની બ્રહ્મામાં સર્વે બ્રહ્મણે, બોલે સાચું બોલવું એહ સત્ય;
તરવું તારવું એથી તો જાણે, કરી ઝીણામાં ઝીણી મત્ય,
બીજું માને જૂઠું રે, ઝીકણાં તો ઝીકે જને. સમજ૦ ૨
- સાચાબોલા જનમા કહેવાયે, તેમાં માન માને અપાર;
પણ તેને તો સત્ય હું નથી લેખવતો, સત્ય સ્વરૂપ કહું નિરધાર,
છે સહેલું સમજવું રે, તું આજ આગ્યો શુભ દને. સમજ૦ ૩
- સત્ય ઉચ્ચવું તે સત્ય નથી કાઈ, કે ધરવું તેહતાણું અભિમાન;
પણ બ્રહ્મનો વિચાર નિરંતર કરવો, તેને સાચેસાચુ તું સત્ય માન,
બીજું તો બૂઝાડે રે, કૂળી જાણુ એવે ધને. સમજ૦ ૪
- ધ્યાન ધરીને તુ જોજે વિચારી, મારી લાગશે સારી વાત;
બીજી સર્વે તો બૂઝાડશે તુજને, ખોટી ખોટી કરાવશે ખ્યાત,
ધીર ધરી ધીરજ રે, વાસ વશ્ય બ્રહ્મ વને. સમજ૦ ૫

કાફી ૧૪૦ મી.

પ્રશ્ન.

- ઋત તો કહેવું કોને રે, તે જાણાવી દીને આને,
સંશય ટાળો નાખો રે, શિષ્યકેરા ભણા કાને. ટેક. ૧
- સાચુ બોલવું તેને ઋત હું તો માનુ, બીજાનો મનથી ન રાખું ભાર;
સત્યવક્તા કહેવાઈ ફરે હું, વળી કહેવાઈ ઋતતણો ધરનાર,
માનો તેને ઋતજ રે, હું થી જૂઠા જન લાજે. ઋત૦ ૨
- મારા જેવું તો પ્રત નવ કોઈયો, ગુરૂજી કદી રખાય;
જૂઠા બોલો મુને પ્રોથ કહે તો, તેના પલક માહી પ્રાણુ જાય,

- કઠોર વેણુ ભાણું રે, એ પેર ઋતધર રાજે. ઋત૦ ૩
- બીજની બડાઈ મુજ આગે ન ચાલે, સુણાણું કડવાં અતિશે વેણુ;
 ઘડી ઘડીમાં ચડાવી દહિં, જન જૂઠો જોઈ હુનેણુ,
 એ આચરણું જે માઈ રે, ખરું જોડું કરો આજે. ઋત૦ ૪
- અમને તો જે જે અશય પડતા, છે તેના નિવારતા તમે જાણુ;
 બીજનું તે નવ કરણું અમારે, તલમાત્ર ગુરૂણુ પ્રમાણુ,
 ધીરને દીજે ધારણુ રે, જ્ઞાનદાનને સાજે. ઋત૦ ૫

કાશી ૧૪૧ મી.

ઉત્તર.

- ગુરૂણુ કહે જાણાણું રે, જાણી જા તું ભાઈ;
 મથ નથી માંઈ મોટો રે. ગોવિંદગુણુ લે ગાઈ. ટેક ૧
- એકલું સાચું જોલતા જે જન, તેણે ઋત ધર્યું ન કહેવાય;
 ઋતને માટે શું શું તારે જોઈએ, આજ તેનાં લક્ષણુ તુ થી લહેવાય,
 દહ મન ધારીને રે, કરી લે તુ તો કમાઈ. ગુરૂણુ ૨
- સાચાની સાચે સાઈ લાગે તેણું, જેહ જોલણું મારા શિષ્ય,
 ઋત તેને તો જ્ઞાની જન કહેતા, એ જોગીએ જાણણું જોઈએ ભવિષ્ય,
 ન જાણે તે જૂડે રે, સત ન કરે સહાઈ. ગુરૂણુ ૩
- ઋતનું સ્વરૂપ સમજણું હવે, ઉત્તર આખ્ય તેના તુ આજ;
 હાજ એણું તારે કહેણું તો જોઈએ, ન થઈશ કૃતદ્ર થયે કાજ !
- શકા હોય તો પૂછજે રે, ટોં તારો લઘુતાઈ. ગુરૂણુ ૪
- ધ્યાનમાં ધારજે મારી વાતો સહુ, આણુમૂડી જાણી નિરધાર;

૩ કઠોર ઇ૦—જે ગને જૂઠો કહે તેના પ્રતિ પ્રશ્ન—ઋત કોને કહેણુ ? ૧ ઉત્તર—સત્ય અને મંત્ર વચનને ઋત કહેણુ.

સામાન્ય મૂલની સમજ નહિ સહુ, છે ભારેમાં ભારે એના ભાર,
ધિંગડમલ થઈને રે, ધણી ભણી જા ધાધ. ગુરુજી ૫

કાશી ૧૪૨ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુજી સમજવો રે, ત્યાગ કોને કહેવો મારે;
ધીરજ રહુ ધારી રે, પ્રશ્ન પૂછું વાર વારે. ટેક. ૧
પંચકેશનો ત્યાગ કરે તે, ત્યાગ માનું ગુરુદેવ;
વહાલાં ઉપરથી રાગ તણુ તે, ત્યાગ માનુ તતજેવ,
દેવસેવા મૂક રે, ત્યાગ રૂપ થયુ ત્યારે. ગુરુજી ૨
મિત્રકેરું તો કહ્યુ નવ માનુ, ત્યાગ તેનું તો નામ કહેવાય;
હડીલો થઈ અવનિમા કરે તે, હુ પદપાણુ લહેવાય,
ત્યાગ નામ તેનુ રે, સમય મળવો સારે ગુરુજી ૩
ઘરકેરા કાજ અનેક હોયે, તે તજી જાત્રાએ જાવુ સાર,
વહાલાના વેણુનો ત્યાગ કરવો તે, ત્યાગ માનુ નિરધાર,
તરિયાની તૃષ્ણા તોડુ રે, ભયે ઉપોષણ ધારે. ગુરુજી ૪
આડો આડું ઇચ્છેલી વસ્તુમા, કોઈનુ કહ્યું ન કરે લગાર,
ત્યાગ હુ તો સમજુછુ તેને, મહાભાગ ! ખરા મારા વિચાર !
સાચેમાયું લાખો રે, ધીર તો એવુ ધારે ! ગુરુજી ૫

કાશી ૧૪૩ મી.

ઉત્તર.

ગુરુજી કહે જૂઠું રે, હડીલાપણુ એ તો;

૨ ગગ-પ્રીતિ ૪ તરિયાની ઇ—સ્રી ભલે જૂએ મરે, તથાપિ તેના
સખ ધી તૃષ્ણા તજીને જતો રહુ, તેને ત્યાગ કહેવો ? પ્રશ્ન—ત્યાગ કોને
કહેવો ?

ત્યાગ નથી તેમાં રે, ચતુર ચેલા ચેતો. ટેક. ૧
 સર્વ વસ્તુપર વૈરાગ્ય ધરવો, છે ત્યાગ તો તેનું નામ;
 ત્યાગ બીજા કશાને ન કહેવાયે, કાંઈ સરે ન તેયકી કામ,
 ત્યાગની વાતો એવી રે, વઢેલો વાટે વહેતો. ગુરુજી ૨
 મિત્રનું ન માનવું ને સમા રહાવવી, એ તો હઠીલાપણાની વાત;
 મારો કડકો ખરો કરવાનો એમાં, પડે જાત તેવી તો ભાત,
 સમજ સમજવું રે, લક્ષણ ત્યાગનું લહે તો. ગુરુજી ૩
 માનવું માતપિતાનું ન સાચું, રખડવું યાત્રા કારણ રાન;
 એ તો વાતો સહુ હું પદપણાની, લજા જન યદ્ય ભૂલવું ભાન,
 ન ત્યાગ કાંઈ તેતો રે, આખર અગે દુઃખ સહેતો. ગુરુજી ૪
 ઢોંગી સંત તો છજતા એને, સાચે લઈજતા નિરધાર;
 માર ખવડાવતા મોટો મોટો કહી, તે સમજતો નહિ કાંઈ ગુમાર,
 ચેત ચેતાવું રે, ધીર વહેતે એ વહેતો. ગુરુજી ૫

કાફી ૧૪૪ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુજી કહો ગરવું રે, પૂછી પાર તો લેવો;
 ધન કહેવું કોને રે, દાવ મૂકી નવ દેવો. ટેક. ૧
 ધનકેરા તો અંબાર ભરિયા, મારા ઘરની માંય;
 તેને તો લેવા અનેક દૂરે જન, કહી મુને કાંઈનું કાંય,
 લાલચે લપટાયે રે, માની મીઠા મેવો. ગુરુજી ૨
 નાશવંત એ ધનને હું લેખું, તો તે દ્રવ્ય શોણી કહેવાય ?
 બીજું જાણતા દો તે ઘોને જાતાવી, સંશય શાંત થયે રહેવાય,

સાચું સમજવો રે, ધનવાન કેવો કહેવો. ગુરુજી ૩
 પશુ પક્ષી આદિક ધન હોયે, તે તો ફીટી પલકમાં જાય;
 એવું તેવું ધન સર્વ જવાનું, ત્યારે કિયું ધન તો અચળ કહેવાય
 જતાવો મને એવું રે, લાભ રૂઠો મે લેવો. ગુરુજી ૪
 ધનવાન કિયો કહેવો ગુરુ મારે, ધન કોને કહેવું નિરધાર;
 સત્યારથ કહું ઘો સમજવી, પામરજનને પમાડો પાર,
 ધીરાને કરો હીરો રે, અર્થ સમજવી એવો. ગુરુજી ૫

કાફી ૧૪૫ મી.

ઉત્તર.

શાણા શિષ્ય સાંભળ્યે રે, વાત કહું સાચી તને;
 તારું મન પરોવાયું રે, જાણવાને અચળ ધન. ટેક. ૧
 તે તુજને જાણાવી દઉં પલકમાં, નવ લાગે એમાં કશી વાર;
 સલક્ષણો યા સર્વ સમજીને, વધશે ભારે તારો ભાર,
 વાહવા ! કહેવાશે રે, જગતકિરા રો જને. શાણા ૨
 જન માત્રનું તું તો જરૂર જાણે, ધર્મ અચળ ધન નિર્માણ;
 બીજું ધન તો કોઇ નથી ભાઇ, પૂરેપૂરું સમજ મનાણ,
 ધનવાન કહું હાવાં રે, ન જવું પડે પૂછવા વને. શાણા ૩
 ધર્મકેરો જે ધારક જન તે, ધનવંત કહેવાયે સાર;
 બીજો ધનવંત ધરાણીમાં નથી કોઇ, વળી વળી કરચને વિચાર,
 સાર એ શોધાશે રે, આવીશ ત્યારે શુભ દને. શાણા ૪
 ધનવાન ને ધન બે તું સમજ્યો, થઇ ગયું તારું સહુ કાજ;

૫ સત્યારથ છં—હુ એમ કહું કે જે સત્યાર્થ હોય તે મને સમજાવ
 દો. પ્રશ્ન—ધન કોને કહેવું ?

હાવા વળી પૂછ્ય બીજુ જે અતર, તારે હૃદ બાધી પુણ્યની પાળ,
ધીર તરો જ તોણે રે, ભીજ સદા સુધાધને શાણાં ૫

કાફી ૧૪૬ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરૂ જી ગણવો રે, યજ્ઞકેરા કારજ હવે
યજ્ઞ તો કોને કહેવો રે, આણો એવે અનુભવે ટેક ૧
યજ્ઞકેરં ૩૫ હુ તો જાણુ છુ, તેણે જાણાવી દઉં આજ,
મારી સમજણ પ્રમાણે હુ બોલીશ, માત્ર કરજે સાત્ર સહુ કાજ,
ભટક્યો ભ્રમ માહી રે, રાખો ગુરૂ બળતો દવે ગુરૂજી ૨
અનેક અનેક ક્રિયાઓ કરવી, ધરની એવી સહુ ધ્યાન,
યજ્ઞ તો તેને માનવો મારે, સાચેસાચી ધરી મન માન,
ક્રિયારૂપ અમજ રે, કરવો યજ્ઞ દિન કવે ગુરૂજી ૩
એવો યજ્ઞ તો હુ માનુ છુ નિત્યે, તમે કેવો કહો ગુરૂદેવ,
તે તો સરવે મુજને સમજવો, સાધુ રૂટે પ્રકારે તમારી સેવ,
અવા યજ્ઞ કરતા રે શાણા મે તો જોયા સવે ગુરૂજી ૪
બીજી રીતિ કંઈ હોયે એમા, તો તે દખાડો ગુરૂ દયાળ,
શિષ્યને સમજાવી પડિત કરી દો, ભયુ લખો ધન હુ આ ભાળ,
જાણ ધીરની પ્રુઝાવો રે, ન લોભાય મન મારૂં નવે ગુરૂજી ૫

૫ સુધાધને—અમૃતના વરાચી ઉતર—ધન એજ ખરૂં ધન
સમજનુ ૪ સરે—સરે અથવા મ ૫ (કાવતુ) મૃત્તા જોયા

૫ બનુ ઈં—તમે મારા બાગમા બનુ લખો, હુ આ બાગ તમારા
આગળ ધરૂં છુ પ્રશ્ન—યજ્ઞ કોને કહેવો ?

કાફી ૧૪૭ મી.

ઉત્તર.

યજ્ઞ સમજવું રે, હવે હું તો શિષ્ય તને;
 સમજી જી સઠ લેઈ રે, આનંદ થાય કહેતાં મને. ટેક. ૧
 યજ્ઞકેરો વિધિ તેં જો ભાખ્યો, તેથી યજ્ઞ ન થાય લગાર;
 દિનકેરું એ તો કારજ કરતા, ભાગી નાખે ઉલટો તારો ભાર,
 ઘોઠેઘોઠું સમજાવે રે, સુક્તિ ઉપાધી તે જને. યજ્ઞ૦ ૨
 હું રૂપ જાણી જો યજ્ઞન કરવું, તે યજ્ઞ જાણવો નિર્વાણ;
 બીજી વાતો સહુ જીવ વિનાની, જાણવું બંધનકેરું પ્રમાણ,
 હાણ થાય હેલામાં રે, આવે ન સાચી વાત કને. યજ્ઞ૦ ૩
 યોગીશ્વરો જોવો યજ્ઞ કરતા, તેવો યજ્ઞ તુંને દખાવો સાર;
 યજ્ઞ કરવાની ઇચ્છા જો થાયે, તો આવો યજ્ઞ કરજે નિરધાર,
 પાર ત્યારે પામીશ રે, ભીજઈશ સુધાધને. યજ્ઞ૦ ૪
 ભીજ યજ્ઞમાં તો ખૂડી જઈશ નિશ્ચે, યજ્ઞન કરવા બેઠો જોણી વાર;
 તું ને તારો કરણહાર તો ખૂડશો, આખર ખાશો જમડાનો માર,
 ધીર ધરજે ધ્યાને રે, ન લોભાઈશ એવે ધને. યજ્ઞ૦ ૫

કાફી ૧૪૮ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુ યજ્ઞ સમજાવ્યો રે, સમજ્યો હું તો સરવે ખરું;

૨ ઉપાધી—ઉપજાવી. ૫ યજ્ઞન કરવા—પૂજવા. કરણહાર—યજ્ઞ
 કરાવનાર. ઉત્તર—આત્માનું સ્વરૂપ જાણીને તેમાં એકાગ્ર થવા રૂપ પૂજન
 તે જ યજ્ઞ.

- વળી પાછી હું તો રે, શકા તેને લગતી કરે. ટેક. ૧
- તે શકાનું મમાધાન કરો ગુરુ, થાય ત્યારે તો મારૂ કાળ;
દક્ષિણ કોને કહેવી ગુરુ મારે, તે સર્વ સાચુ જાણાવો મહારાજ,
કારણ કરો મારૂ રે, ચરાણુ આપકેગ ધર. ગુરુ ૨
- મારી પાસે ધન જે જે હોય તે, આપણુ વિખને મારે જાણુ,
તેને તો ગુરુ હું દક્ષિણા માનુ, બીજી દક્ષિણાનું કાંઈ પ્રમાણુ,
રોઝવવા દિનને રે, એ હું દક્ષિણા ઉચ્ચરું. ગુરુ ૩
- મારા સર્વ ભુવનને મુનુ કરીને, સોનું હોય તે દેવુ દાન,
દક્ષિણા તો મારે માનવી એને ઘર વાડી જેવુ કરવુ સ્મશાન,
જોડુ છે એમા કાંઈ રે ? અતર જુડુ નવ હું ભર. ગુરુ ૪
- આજ સુધી સમજ્યોહું આણુ, તે સમજ્યુ મારૂ ખર કે અસત્ય,
ગુરુ મુજને જાણાવી દીને, અનિ મુઝાય છે મારી મત્ય,
ધીરને દો ધારણુ રે, મારૂ જોડુ થાય તેણુ ડર !! ગુરુ ૫

કાફી ૧૪૯ મી.

ઉત્તર.

- શાણા શિષ્ય સાબળ્ય રે, પ્રમાણુ કહું દક્ષિણાતાણુ,
સાચી વાત સમજવુ રે, સાડે ભાગ્ય તાડે ગાણુ ટેક. ૧
- યજ્ઞનારાયણુ રાજ કરવાને, દક્ષિણા દેવી પડે જોણી વાર,
ત્યારે તો જ્ઞાનદાન અર્પજે તુ ભાઈ, પામીશ દક્ષિણાનો ભનો પાર,
એ દક્ષિણામાં દક્ષિણા રે, સશય અર્પ તારા હણુ શાણા ૨
- જગતમા બીજી દક્ષિણા નથી કોઈ, જ્ઞાનોપદેશ સમાને જાણુ,
પસમી વાતો સારી સહુ થાયે, પૂરૂ કરી જોને તુ પ્રમાણુ,

ભલાઈ મળે બૂતળ રે, બૂકું હું તો નવ ભણું. શાણાં ૩
 એ દક્ષિણા દેઈ ઘણા કમાયા, તાર્યા તર્યા ઘણા નિર્વાણ;
 રાજ થયા જન સર્વે તો એથી, નથી રજ ખોટી મારી વાણ,
 સત્યારથ કહેવું રે, માન્યું ખોટું જને ઘણે. શાણાં ૪
 ધીર ધીરજ ધરીને તું આપે, જ્ઞાનાપદશની દક્ષિણા બાણ;
 તેમાં તરવાનું તો તારે છે નિશ્ચે, લક્ષણવંતુ મેળવી લા'ણ,
 છે કમાઈ જવાનું સાચું રે, પૂરેપૂરા આવ્ય પણ. શાણાં ૫

કાફી ૧૫૦ મી.

પ્રશ્ન.

બળ કોને કહેવું રે, બતાવી દો ગુરૂરાઈ;
 હું સમજ્યોછું જેવું રે, તેવું તો દઉં બતાઈ. ટેક. ૧
 બુદ્ધિનું બળ મારું હોયે જ્યારે, ત્યારે મારે સમજવું આમ;
 બીજું બળ તો નહિ અવનિમાં કોઈ, હેડા મારાથી મોટા તમામ,
 તારું હું બૂડતાને રે, ભલે બૂકું હું ભાઈ. બળ ૨
 અંગનું બળ હોયે અતિશે, તો કબજ કરું અરિ તમામ;
 કેદમાં પૂરીને કરું કીડીઆરી, રમાડી દઉં કોઈના હું રામ,
 કામ કરી નાખું રે, જમડાને લેઉં સાઈ. બળ ૩
 ધનનું બળ જો હોયે મુજમાં, તો ભોગવું વૈભવ અનંત;
 મોટા મોટા મનુષ્યને મોઢે, મારે તો કહેવાવું મહંત,
 ધન મારે માનવું રે, છે એથી જૂઠા જદુરાઈ. બળ ૪

૫ પૂરેપૂરા ઇ—તુ પૂરેપૂરા પણ (સાટા)માં આવ—પૂરેપૂરે સાટું
 (લેવાદેવાનું) કર. ઉત્તર—જ્ઞાનદાન એજ દક્ષિણા છે. ૧ પ્રશ્ન—બળનું
 સક્ષય શું? બતાઈ—બતાવી.

એવાં એવાં બળ હું ગુરૂ માનું, પણ સમજી ન બીજી કાંઈ;
તમારે મતે બળ કહેવું તે કોને, તે સમજવો સાચુ સાંઈ,
ધીરને ઘો ધીરજ રે, ગુરુગણ જાણે ગાઈ. બળ૦ ૫

કાફી ૧૫૧ મી.

ઉત્તર.

સમજ સમજવું રે, પમાડું બળ પાર ખરો;
સાચેસાચો મનમાં રે, વિચાર તે તો વાર કરો. ટેક. ૧
બુદ્ધિબળ કે અગળજા ભાઈ, વા ધનબળ કહ્યું તે મુખ;
તે તો કરુ તારે કામ ન આવે, ઉલટું થઈ પડે એથી દુઃખ,
ન આવે મુખશમાણુ રે, દિલવિચ એથી ઠરો. સમજ૦ ૨
એવડે કોઈ કેદ ન થાય, યાયે તો છૂટી છૂટી જાય;
ન છૂટે તો તારું કારજ કયજે, તું તો ગોદા ઘણાઘણા ખાય,
ખરું બળ હું દખાડુ રે, તેના બાર તેમાં ભરો. સમજ૦ ૩
ખરું બળ તો હું માનુછું તેને, જેનાવડે કેદ થાય તારું મન;
પ્રાણપામની સુક્તિપ્રસુક્તિ કરીને, મન રાખે કબજે તું અનુદિન,
બળ તેને હું માનું રે, ખાતેથી તજ્ય ખરખરો. સમજ૦ ૪
બળ વિષે સમજવી હીંધુ સહુ, હવે બાકી નથી તલમાત્ર;
તુ ને તો મેં મારા મનથી માન્યોછે, રાત્રે એવાને સાચો સુપાત્ર,
ધીરા ધરો ધીરજ રે, તો તો તમે દુઃખથી તરો. સમજ૦ ૫

કાફી ૧૫૨ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુ કહો મુજને રે, હું પૂછુ જે આવે;

- કરી ઘો માઈં કારજ રે, જ્યમ જ્ઞેઈ બીજ લાજે. ટેક. ૧
- શૌચ તો મારે કહેવું કોને, તે સમજવી ઘો ગુરૂદવ;
સાચે મને મેં તો કાંઈક કરી છે, ગરવા ગુરૂ તમારી સેવ,
તરવું મેં તો તેણે રે, ચઢી પુણ્યની પાજે. ગુરૂં ૨
- મારા મનથી જેવું સમજું છું, શૌચતાણું સ્વરૂપ;
તેવું બતાવી દઉં હું તમને, સાંભળજો મહાયોગીના જૂપ,
મુને લાલ લેવાડ્યો સારો રે, હોલો મૂકાવ્યો સાદ્યો બાજે. ગુરૂં ૩
- મળકેરો તો ત્યાગ કરવો તે, હું શૌચ મારું મહારાજ;
જે ખરું કે ખોટું તે ભાખો, આજ કરવા માઈ કાજ,
બીજ નથી ઇચ્છા રે, સમજો સરવે સાજે. ગુરૂં ૪
- ખરા ખોટાની તુલના કરાવો, જો માઈં હોય ખોટું નિરવાણુ;
સાચેસાચું હોય તો કંઈ ચિંતા નહિ, ન જ્ઞેઈ જેને તો ઝાઝાં પ્રમાણુ,
એવી ધીરની છે ધારણુ રે, માનો રાખવું જો માજે. ગુરૂં ૫

કાફી ૧૫૩ મી.

ઉત્તર.

- સાંઈ કહે ચેલા ચતુર રે, આતુરતા તારી નરખી;
સમજવી દઉં સટલેઈ રે, પૂરણ પેર મેં પરખી. ટેક. ૧
- શૌચકેરું સ્વરૂપ સનજવું, સમજ જ્ઞે સટલેઈ આજ;
કટલેઈ તો તારું કારજ યાશે, નહિ કોઈ લેવાય તારી લાજ,
ફુનિઆ ભજો ભાખશે રે, વૃત્તિ બાણશે સરખી. સાંઈ ૨
- કર્મ માંહેથી આસક્તિ તજવી, તેને શૌચ કહે સહુ સંત;

- બીજી રીતે શૌચ કો ન બોલાયે, મળત્યાગે ન શૌચ રહતં,
સમજવ્યું સાચેસાચું રે, હૈડામાં જ્ઞેને હરખી. સાંધ૦ ૩
- બીજી વાતો સમજે તો ખૂડાડે, આ તો તારે તારાં પરિયાં સમેત;
ભાવ ધરીને તું જ્ઞેજે ભટકી, ધરશે ખોટાં જન તારાપર હેત,
સારાં તો સાચું દાખે રે, નણાથી જ્ઞેજે નરખી. સાંધ૦ ૪
- વળી પૂછવું હોયે તો પૂછી લે, આવે સારું માકું તારે જે ચત;
નિર્ણય તેના તો કરી દઉં સરવે, ભોગ ભવિષ્યે શંકા રહતં,
ધીરને દવી ધારણુ રે, રખે ધડ તારું જય ધરખી. સાંધ૦ ૫

કાફી ૧૫૪ મી.

પ્રશ્ન.

- ગુરૂજી યો ગણાવી રે, યમ કેટલે પ્રકારે;
મોટામાં મોટો માને રે, મૌનધર મુનિ ભારે. ટેક. ૧
- તો તો તેનું સ્વરૂપ સમજવો, મારે જાણવાની છે ઇચ્છાય;
આજ પ્રસંગ મળ્યો મને પૂરો, અધૂરો મૂકું તો વારું વીતી જય,
જાણાવો ઝટલેઈ રે, સહુ સમજવું મારે. ગુરૂજી૦ ૨
- યમ એટલે શું યમરાજ હશે ગુરૂ, જ્ઞે એમ હોય તો કેવા પ્રકાર;
યમરાજ તો સુત સૂરજનો, એમા વધુ નથી કંઈ વિચાર,
વારૂ વાત સમજવો રે, મારો મારો કહો જ્યારે. ગુરૂજી૦ ૩
- ચોગી મુનિ વારંવાર વદતા, યમ જાણે તે જીતે જન;
પાળે તે તો પ્રભુશો થઈ જાયે, ત્યારે તે કહો થઈ પ્રસન્ન,

૩ આસક્તિ—પ્રીતિ ૫ ધરખી જય—પાછું હઠી જય (ધૃત—ધ
સારો કરવો, એ ઉપરથી) ઉત્તર—કર્મમાં અનાસક્તિ તે શૌચ જાણવું
૨ વીતી જય —(મળેતો પ્રસંગ). પ્રશ્ન—યમ(મનોનિગ્રહ) ન
કેટલા પ્રકાર છે ?

સર્વે સમજવો રે, ગુણગોશિંગળ થઈ કયારે ? ગુરુજી ૪
મારી વાતની મારે પડી છે, નહિ બીજાને તેમાં અર્થ;
સે'લામાં સે'લું તે કપડું હું માનું, તેમાં નથી જતો કોઈના ગર્થ,
વ્યર્થ વાજે આવે રે, ધીર ધ્યાન જોવું ધારે. ગુરુજી ૫

કાફી ૧૫૫ મી.

ઉત્તર.

સમજ સમજવું રે, યમકેરું સ્વરૂપ માયું;
મેં તો કયો છે નિર્ણય રે, તારું ન રાખું કંઈ કાચું. દેક. ૧
જાર પ્રકારનો યમ કહેવાયે, જે ધરે તે અમર કરે કાય;
ભવની ભાવટ ભાગી નાજે તે, કહેવાય ચાગીતણો મહારાય,
અચળ થઈ જાયે રે, ભાગે કાળનું કાચું. સમજી ૨
અહિંસા તો આચરવી જોઈએ, સત્ય પાળવું જોઈએ સાર;
મનવડે પરાચું ધન નવ ઇચ્છુ, રહેવું અમંગ તો અવિધાર,
વાતો છે વસમી રે, જોવાપર હું રાચું. સમજી ૩
લજ્જતપાગા લોકમાંહી કે'વાણું, સંચય કરવો નહિ તલભાર;
સ્વધર્મના વિશ્વાસી તો થાણું, પાળવું બ્રહ્મચર્ય ટાળી વિકાર,
ધરણું મૌન માનવે રે, કે'વું પૂર્ણાન દે પાચું સમજી ૪
સ્થિરતા પર્વત જેવી ધારવી, ક્ષમાવાન થવું નિરધાર;
જારમું અભય આપવું અરિને, એ યમકેરા સમજ પ્રકાર,

ધર ધીરા ધ્યાનમા રે, યમનુ સ્વરૂપ સારું.

સમજા ૦ ૫

કાફી ૧૫૬ મી.

પ્રશ્ન.

વા'લ ધરી મુજ પર રે, યમ કહ્યો ગુરુદાઈ,
 તે સમજી ગયો સર્વે રે, એમા ન જાઈ વગાઈ. ટેક ૧
 યમ કહ્યો ત્યારે આશા ઉપજી, હવે નિયમ કહ્યો ગુરુદેવ;
 એ જ નેનુ ૩૧ સમજવો સાઈ, મેં તો નથી સાધી કંઈ ગુરુસેવ,
 અહમેવ ટાળો મારો રે, ન જાણુ ગુરુ ગુણ ગાઈ. વા'લ ૨
 નિયમનું ૩૫ મુજને સમજવો, જે યમનો ભાઈ કે'વાય;
 કે સોળતી એના સાચો ગણાયે, જે ધારે તે ચોગી થાય,
 એ તે હશે કેવો રે, સારું વેણ લેઉ સા'ઈ. વા'લ ૩
 અથાગ શ્રમ તો આપુ ગુરુજી, આજ અહીં બેઠો પામવા પાર;
 ઘણા દિવસની ઇચ્છા તો પૂરાશે, વળી સમજશે સાચો સાર,
 વારાફરતી પૃછીશ રે, કરી લઇશ કમાઈ વા'લ ૪
 ધીરને ધીરજના ફળ મળિયાં, મીઠામા મીઠાં સાર;
 ગુરુજીએ તો મારો વધાર્યો વિશ્વમા, ભારેમા ભારે ભાર,
 ધીરો કર્યો હીરો રે, બેઠું ગુરુપદ ધાઈ. વા'લ ૫

કાફી ૧૫૭ મી.

ઉત્તર.

વિવેક જોઈ તારો રે, દઉ અમજવી ખરી વાતો;

છે સદ્ગુણ શ્રમ મારો રે, બગડતું નથી કંઈ આતો. ટેક. ૧
 યમના બાર પ્રકાર છે જેવા, તેવા નિયમના છે બાર પ્રકાર;
 નામ તેનાં તુંને દઉં ગણાવી, થાયે આચરતાં શુદ્ધ નિચાર,
 સાચું જ્ઞાન સમજી રે, જાણે જૂઠી સહુ જાતો. વિવેક ૦ ૨
 અંતર માંહી પવિત્રતા ધરવી, તેવી બાંરની કરવી જાણ;
 જપ તપ હોમ તો પૂરાં આચરવાં, સ્વધર્મનિષ્ઠાણું થવું પ્રમાણ,
 અતિથિનો આદર રે, કરવો જોઈએ પ્રખ્યાતો. વિવેક ૦ ૩
 આત્મારામતું પૂજન કરવું, રમતા જોગી ધરાવવું નામ;
 પારકાનું સારું કરવા કાળે, અ જોઅગ ઉદ્યોગી કરવાં તમામ,
 સંતોષ સાચો માનવો રે, અસંતોષ એ કાળી શતો. વિવેક ૦ ૪
 જેને ગુરુ ગણિયા તેની સેવા, સાધવી જોઈએ સાર;
 એ નિયમના કહી દાખિયા મે તો, બાર તુ ને તો પ્રકાર,
 ધ્યાને ધાર ધાર રે, બચે ત્યારે માર ખાતો. વિવેક ૦ ૫

કાફી ૧૫૮ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુજી આ ગુફામાં રે, જ્યારે હું આગ્યો ત્યારે;
 આપ એવું બોલ્યા રે, મુને જ્ઞેયો કરતો જ્યારે ટેક. ૧
 અધ્યાત્મ શા કાળે તું કંપી રહ્યો છે, ત્યારે હું મુખ બોલ્યો આમ;

૧ ઉત્તર—અંતરાશૈય (મનની પવિત્રતા), બદિરાશૈય (શરીર વગેરેની શુદ્ધતા), જપ, તપ, હોમ, સ્વધર્મનિષ્ઠા, અતિથિમત્કાર, મધ્ય-સાર્યન, એક આત્મના નિરાસ કરી ન રહેવું, પરાપકાર, સંતોષ, ગુરુસેવા, એ બાર નિયમના પ્રકાર છે.

૧ ગુફા—ગુરુજીની ગુફામાં. પ્રશ્ન—મૃત્યુ નથી જોગ સાચી કહે ત્યાં ? અર્થાત્ મૃત્યુને ક્યારે જતાય ?

- મૃત્યુભય મારા મનમા લાગે છે, તેણે અગ કપે છે તમામ,
ત્યારે તમે હસિયા રે, દીકું છે મૃત્યુ કમારે ? ગુરુજી ૨
- એ તો અલ્યા સહુ વાત છે જૂઠી, મૃત્યુ નથી નથી નથી જાણ,
તોય મુને વિશ્વાસ ન આપ્યો ત્યારે તમે જા ર કરી બેઝ વાણ
હવે તો જાણાવો ર, મોઘી વાત એ મારે ગુરુજી ૩
- મોત નથી એવું કહોછો તમે સાધ એ તો વાત લાગે રિપગીત,
આ ર તો અમત્ય નવ વદો કદી, એની છે મારા મનની પ્રતીત
ત્યારે કેમ કરવું ર આનવું કપે નિચારે ? ગુરુજી ૪
- મોત નથી એ મનાય નહિ કદો, છે એમ ગુરુ મ્હે ન કે'વાય,
એ સશયને તો સાધ નિચારો ધારૂર ધીરો ત્યારે થાય,
સાચુ સમજનો રે, ધ્યાન ધીરો તો ધારે ગુરુજી ૫

કાફી ૧૫૯ મી.

ઉત્તર.

- સાઈકે' સાડ પૂઝ્યુ ર હવે સમજવું તને;
તુ અધિકારી થયો તેનો રે, એવું ભાશ્યું કઈકે મને ટેક ૧
- તારૂં ક'વું પણ સત્ય છે શાણા તેમ માડ કે'વું નથી જૂઠું,
સાચી વાત તુને દેહ સમજવી, મારે કરવી ન કદાપિ પૂઠ,
સમજીજી સર્વે રે, જાણી તો થાને જને સાઈં ૨
- અપિધા અવસ્થા ધારે જ્યાસુધી, જન જગતીગો જેહ
એ અપિધા અવસ્થા નિમે તો થાયે, મોહથી મૃત્યુ નિ સદેહ,

૨ પૂઠ ન કરેની—સત્ય મ્હેતા પાછા દહંતુ નહિ ૩ અપિધા ઇ—
જગતી (જુદી)નો જન જ્યાસુધી અપિધા અવસ્થા (અજ્ઞાનપણાની
સ્થિતિ) ધારે છે ત્યાસુધી તે મોહથી (જડચેત યનો નિરંક નહિ હોવાથી)
મૃત્યુ ભામે છે

એમ તારૂં માનવું સાચું રે, (હવે) બા'દુર મારે વચને બને. સાઇ૦ ૩
જ્ઞાન થયેથી મૃત્યુ નથી ભાઈ, સ્વર્ગ મૃત્યુ કે પાતાળ માંય,
જેમ રજ્જુ મધ્યે મર્પ નથી કો કાળે, તેમ જ્ઞાનીને મૃત્યુ ન કયાંય,
એમ મારૂં તારૂં સાચું રે, આવી જીને શુભ દને. માંડ ૪
હવે એ બેમાથી તુ વિચારી જીને, કોનું કે'વું સત્ય મનાય,
તારૂં હોયે તો તુ તારૂં માને, માડ હોયે તો માડું કે'વાય,
સમજ ધીર સાચું રે, મૃત્યુ નથી વનેધને. સાઇ૦ ૫

કાફી ૧૬૦ મી.

પ્રશ્ન.

નિવારો શકા મારી રે, ગુરૂજી આતમજ્યાની,
ક્ષમા કરો મુજને રે, પૂછું હવે વાત છાની ટેક ૧
ગુરૂજી આપ ને ધર્મને ધારો, તેતુ કારણ કહો થઇને કૃપાળ,
શા પ્રયોજન કાજે ધર્મને ધરો, એટલું જાણાની ઘો દયાળ,
સમજાવી ઘો શિષ્યને રે, મટાડી ઘો મહામાની. નિવારો ૦ ૨
હવે કાઈ લેના દેવા નથી ગુરૂ, ધર્મ આચરવાનું જાણ,
અજ્ઞાનીને આચરવું એ જાણ્યું, જે માની બેઠો જાળ ને નાણ,
આપને નથી કારણ રે, ગર્જ હવે છે શાની નિવારો ૦ ૩
તમારો ધર્મ એવું તમે લાખો, તે મુજને જાગે નવાઈ,
તમાગ ધર્મની તમારે શાનાં, માઈ હનેછે કમાઈ,
એ નથી સમજતું રે, ઉચ્ચારો ખરી આની. નિવારો ૦ ૪

ધીરાને ધારણુ ઘો સમજાવી, કરો જાણી તો ઝટ લઈ સ્વામ,
સરાય ફર જ્યારે પળી જાયે ત્યાં તો ઝોળખાયે આત્મારામ,
ધીરાનુ ધાય કારજ રે, કરી ઘો સાચો ધ્યાની નિવારો ૦ ૫

કાશી ૧૬૧ મી.

ઉત્તર.

સમજાવી દઉં શાણુ રે, મન છે તારા મેમવાળા,
ઉત્તર આપુ એના રે, કપાઈ જાય સહુ કાળા ટેકે ૧
અમારો ધર્મ તો છે જે માટે તેની જીવિત જાણાવુ આવ, તારૂં
કારજ સરવે કરી દેડ, બેટાડી દઉં તુને ખૂબગજ,
સમજ સમજવુ ર, નથી કંઈ નદી નાળા સમજાવી ૦ ૨
ગત વાણી જેને પહોંચી ન ગકતી, એવો પરબ્રહ્મ જાણવા કાજ,
તેના પદની પ્રાપ્તિ થવા માગે, અમો ધર્મ ધરિયે ઝગીલાજ,
ભવાબ્ધિને તરિયા રે, તદપિ એ પદ ગસાળા સમજાવી ૦ ૩
એની ગરજ તો અહોનિશ રે'જો મારા અતરની માય,
એ કાજે તો મારો ધર્મ મનાજો, મગજો એવુ મુને જ્ઞાપ ત્યાય,
બીજુ નથી જોઈતુ રે કાવા કે જન કગળા સમજાવી ૦ ૪
હવે કિયે કારણે છે ધર્મ અમારો તેયકી થયો તુ જાણુ,

એવા ધર્મને ધારણે તું ભાઈ, તારી યશો ન કો હો હાણ,
ધીરા ધરણે ધારણુ રે, વેણુ નથી વિકરાળાં. સમન્તવી ૦ ૫

કાશી ૧૬૨ મી.

પ્રશ્ન.

મુનિ ! મુજને સમન્તવો રે, સાચેસાચું સહુ આળે;
કારજ કરો મારું રે, આળે મારું ગુરુરાળે. ટંક. ૧

મૌન કોને કહેવું ગુરુ મારે, એ સમન્તવો ગુરુદેવ;
ત્યાર પછે તો હું તેને ધારું, સાચી અનુભવી સદગુરુ સેવ,
પછે પૂછું બીજું રે, વ્યર્થ ન આપું વાળે. મુનિ ૦ ૨

જન્મતાં જાજા જન નવ બોલે, તે શું મૌનધારી મનાય;
દાદરા વર્ષનું વ્રત કે' એને, ઘટમાં તે વર્ષ ગાગાય,
કોઈ નથી કં'તું રે, પૃથિવે ધર્મ કાણુ કાળે. મુનિ ૦ ૩

મૌનધારી જો જન્મવા બેસે, ન તેને જોઈએ કંઈ વસ્ત;
તો હું હું કરીને હાંકો તો મારે, જેમ સાંભળે જન સમસ્ત,
ત્યારે તે મૌન શેનું રે, મારે તો મન નવ રાળે. મુનિ ૦ ૪

એ વગરનાં અનેક છે એવાં, આડાં અવળાં એ માંય;
તે સર્વ શકાઓનું મૂળ તો કાઢો, જ્યારે જાણી ગુરુજી બાંધ,
ધીરાને દો ધારણુ રે, જોયી બીજા જન લાળે. મુનિ ૦ ૫

કાશી ૧૬૩ મી.

ઉત્તર.

જા દેઈ જણાવું રે, કારજ તારું કરવા;

આજ ક્યેં મેં નિર્ણય રે, ધીરા અભરે ભરવા. ટેક. ૧
 ખરું મૈન તુંને દહું સમજાવી, તારી વ્રાતિ ભગાડું આજ;
 સર્વ પ્રકારે સુધારે હું તુજને, કરી દહું તારાં સહુ કાજ,
 દદ ધરય ધારજ રે, ભવજળ તો તરવા. અટ૦ ૨
 બાહેરની ઇંદ્રિય વાણી આદિક જે, તેને બંધ કરવી નિરવાણ;
 ખાતોવેળા મૈન જે જન ધારે, તે તો પ્રત માનવું પ્રમાણ,
 ન કરે તેનાથી એ સાડું રે, છે અજ્ઞાતીને ડરતા. અટ૦ ૩
 ખરું મૈન તો છે ભાધ નિશ્ચે, મનનો નિગ્રહ જેહ;
 બોજ બધાં તો છે જોવાનાં, કે કેવાનાં માનો તેહ,
 કુંચી સાચી સમજાવી રે, દેહાગાંહી અધ હરવા. અટ૦ ૪
 મૈનતું સ્વરૂપ મે સર્વ અમજાવ્યું, તારે અતર રાખજે જાણ;
 વાદવિવાદ કાજે નથી ભાખ્યું, છોને મૂટે અજાણ પાપાણ,
 ધીર ન માને તે તો રે, ન દે અર્થ કંઈ સરવા. અટ૦ ૫

કાફી ૧૬૪ મી.

પ્રશ્ન.

મૈન સમજ્યો માધવ રે, શંકા થઇ મારી પરી;
 બીજું એક સમજાવો રે, હું તો કહું કરગરી. ટેક૦ ૧
 એ મૈનકેરું તો હું સ્વરૂપ સમજ્યો, પણ લક્ષણ ન જાણું જરાય
 એનું લક્ષણ ગુરુ મુજને જણાવો, ત્યારે તો મનકું ધરાય,
 કારણ થઇ જાયે રે, સુધાધન લેજી ભરી. મૈન૦ ૨
 લક્ષણ જાણ્યા વિના ગુરુ હુંધી, લક્ષ્યે કેમ પહોચાય;

એ તો સર્વ છે આપના જાણ્યામાં, માટે તે કહી દો ગુરુરાય,
પવિત્ર કરો કાયજ રે, દિલથી નવ જાઉં ડરી. મૌન૦ ૩

૧ મૌનનું લક્ષણ જ્યારે હું જાણું, ત્યારે તો જાણું સર્વ;
ત્યાર પછે તો આચરું તેના, તન મનથી તજીને ગર્વ,
પર્વ મળે પ્રાદુ રે, સ્નાન તેમાં લેઉં કરી. મૌન૦ ૪

જે જે ઇચ્છા મારે મન ઉપજે, તે તે પૂરો છો ગુરુદેવ;
હવે આ શંકાનું સમાધાન કરી દો, જાઉં હું તરી ગુરુ તતખેવ,
ધીરજ દો ધીરાને રે, નીરખું દૃઢ ધ્યાન ધરી. મૌન૦ ૫

કાફી ૧૬૫ મી.

ઉત્તર.

વાઝ વાત પૂછી રે, ખાતે ખુલાસો જાણું;
જણાવી દઉં સવ રે, બાકી કાંઈ નવ રાખુ. ટેક. ૧

મૌનનું લક્ષણ જાણુક તારે, તો તે જણાવી દઉં હું આજ;
સર્વ શંકા પરી કરતા તો થાયે, જ્યમ ત્યમ તારું કાજ,
છે મારે મન એટલું રે, હું પદ ચૂકે નાખુ. વા૩૦ ૨

૩ લક્ષ્ય—જે પદાર્થનું લક્ષણ ક્યું હોય તેને લક્ષ્ય કહે છે. પ્રશ્ન—
મૌનનું લક્ષણ શું ?

૧ ઉત્તર—અહંભાવને તજીને વાણી અને મનનો નિગ્રહ કરવો અને
તેથી કરીને બહારથી તથા અંતરથી નિર્મળ થવું. એમ થવા ઉપરાંત પ્રપંચ-
(સસાર)નું જ્ઞાન જણું રહેવું (પરમાર્થત. સમાર છેજ નહિ એમ
નિશ્ચય થઈ જવો) તેને મૌન કહેવું. અર્થાત્ ‘સસાર નથી’ એમ નિશ્ચય
થવા વિના વાણી વગેરે બાહ્યતા વ્યવહાર અને મટલપ વગેરે અંદરના
વ્યવહાર બધ પડતા નથી, માટે સસારનું જ્ઞાન નાશ પામવું, એ મૌનનું
લક્ષણ હીકમ છે.

વાણી આદિક ને મનનો નિગ્રહ, જે કરવો મુજાણ;
 એ બનેવડે બાહ્યલ્ય તર, નિર્મળ થાવું નિર્વાણ,
 ભાન મુખંચકેરું રે, ટળી જવુ હું દાખું. વારું ૩
 મે કહ્યુ તેવું થાયે જ્યારે, ત્યારે મૌન લક્ષણ કહેવાય;
 બીજી રીતે નવ થાય કદાપિ, એક એ એનુ લક્ષણ કહેવાય,
 સુન્નબી દીધુ સચું રે, જાણને સરવે આપ્યું. વારું ૪
 વળી પૂછવુ હોય તે તો પૂછી જો, આજનો દી આપ્યો તું ને જાણ;
 તારી શકાનું સમાધાન તો કરવુ, આપી પેર પેરના પ્રમાણ,
 ધીરને દેવી ધારજ રે, (વળી) ચખાડું જે હુ આપ્યું. વારું ૫

કાફી ૧૬૬ મી.

મશ્ન.

ગુણનિધિ ગુરૂ મારા રે, શંકા પરી કરો તમે;
 પૂછું પાપ લાગી રે, જેને મોટા જોગી નમે. ટેક. ૧
 પંચભૂતતણો દેહ કહાવે, એજ આત્મા છે નિર્વાણ;
 પાચભૂતના પાચ વિપય છે, જે પંચભૂતના સ્વભાવ પ્રમાણ,
 તેવું કહેવું છે મારે રે, દમન મારા દિલમાં દમે. ગુણું ૨
 એ પંચભૂતના સ્વભાવડેરો, ત્યાગ ઘટતો નથી ગુરૂદેવ;
 એકમેકનો ત્યાગ એનવ કરનાં, પૃથ્વીગધ જળ રસ જીવો તતજીવ,
 વિચારો એમ સર્વતું રે, હૃદ આત્મારામ રમે. ગુણું ૩

૨ નો ઈ.—એ પાચ વિપય (શબ્દ, સ્પર્શ, વગેરે) તેજ પાચ ભૂતના સ્વભાવ છે

૩ ઘટતો નથી—અર્થાત્ અગ ૫ છે પ્રશ્ન—પાચ વિપય તત્ત્વાથી દેહ નારા પામે તો પત્તી મુક્તિ વેગવે કોણ ? ખુશામો પચભૂત અને તેના પાચ વિપય એ વસ્તુ નોખા નથી, કેમકે પચભૂત એ સ્થૂળ રૂપ છે

પાંચ વિષય તજવાધકી ગુરુજી, પંચજૂત જાહે જાય;
 જોઈએ દહ પડી જાય નિશ્ચે, તો ગુસ્તિનો માણિગર કોણ થાય,
 જો તો વિચારો રે, આશું કશું કહીએ અમે. ગુણુ ૪
 વિચાર કરતાં તમને જાણાશે, કે પંચ વિષય તો નવ તજાય;
 જીજી રીતે જોણવું હોય તે જોયો, મારી શંકા પરી નવ થાય,
 ધીરને ઘો ધારણ રે, તર્કવિતર્ક ત્યારે રામે. ગુણુ ૫

કાફી ૧૬૭ રી.

ઉત્તર.

સાંઈ કહે શિષ્યને રે, સાંભળ્ય વાત તું મારી;
 શંકા કાઢી નાખું રે, જોને તુ જુસ્તિ ધારી. ટેક. ૧
 પૃથ્વી આદિ પંચ જૂત ને કા'વે, તેના કરી જો તું તો વિચાર;
 જોને વિષે મમજનવણું છે મારે, ધ્યાનમાં ધર્ય મારો ઉચ્ચાર,
 કારજ તારું થાશે રે, શીખાનાણુ દઉં સારી. સાંઈ ૨
 પંચજૂત પછે તુ વિચાર ને, તેના ને ને ધર્મ કહેવાય;
 શબ્દાદિકની સમગ્જાણુ ગ્રહે ને, તારૂ કારજ તેયકી થાય,
 દહ કર્ય ધ્યાનમાં રે, નિર્મળ મતિ કરું તારી. સાંઈ ૩
 પંચજૂત રૂપે નથી બાધ, કે તું તેના ધર્મ રૂપે નથી જાણુ;

અજાનિ કરી પચભૂતરૂપી તુ, દહરૂપ માની બેઠો પ્રમાણ,
 હુ પદપણ્ણુ માને રે, તે તો તુ જો વિચારી સાંધ૦ ૪
 એ હુ પદપણ્ણાનુ અભિમાન ટાળી દે, અનાત્મધર્મ વિષયને જાણ,
 એટલે તાર કારણ થઈ જશે, કોણ છે કેવુ તે થાશે પ્રમાણ,
 વિસરી જઈશ વાદને રે, ઉઘડશે ધીર જ્ઞાનજારી. સાંધ૦ ૫

કાફી ૧૬૮ મી.

પ્રશ્ન.

એ શંકા મટી મારી રે, પણ બીજી થઈ આવી;
 તેને તો નિવારે રે, જ્ઞાનસાજ સજીવી. છેક. ૧
 તમે કહ્યું કે પચભૂત દહરૂપે, તુ તો નથી નિગ્વાણ,
 એ તો શકા મુને મોટી થઈ ગુર, તેનું પાઘરૂ આપો પ્રમાણ,
 સમાધાન કીજિયે રે, ટાળી મારું મહુ ભાવિ એ શકા૦ ૨
 મારા મનમા તો દઢ એવું છે, હુ તો છુ દહરૂપ નિરધાર,
 જોશે ગળરૂ જેવો છુ હુ જાતે, છુ વળી હથે અપરમપાર,
 સર્વથી છુ અઢતો રે, ફેદા નવ જાય ફાવી. એ શંકા૦ ૩
 શરીર તો ફૂરા દખાય માત્ર, પણ છુ ખાધેય પીધેન સાર,
 કોઈનાથકો હી જઈ નહિ હુ, ભને ગમે તેવો દરે દિદાર,
 સમજતુ નથી સાધ રે, એવી સમજ કયમ આવી. એ શકા૦ ૪

હું તો માનું છું હું દહ રૂપે છું, તમે તો ભણાએ નકાર;
ત્યારે તેનું કારણ સમજાવો, કરાવો મુજને શુદ્ધ વિચાર,
સમજી જાય સર્વે રે, ધારો જાય જો ક્ષાત્રી. એ શંકા ૦ ૫

કાશી ૧૬૯ મી.

ઉત્તર.

સાંઈ કદે સમજાવું રે, ઉકેલી તારી આંટી;
સીધીસઠ વાત છે રે, નયો ચાલ કંઈ રાટો. ટેક. ૧
અવિવેકથી એમ જણાય તુજને, ભૂવે તારા જેવા ધણા જન;
એમાં તો તારો વાંક નથી કાંઈ, સમજી રી દડ' કેવું તારું તન,
વિચારીને જોને રે, ઘાટપતી એ ધાંટી. સાંઈ ૦ ૨
વિવેકવડે તું દહને વિચારે, એટલે જણાશે તુજને આમ;
દહ તો ઇંદ્રિયાગેરો છે દુષ્ટ, એ તો છે એનાથી જુદા તમામ,
વિવેકવડે જોને રે, ત્યારે જણી તું ખાંટી. સાંઈ ૦ ૩
તું તો તેનાથી અજગો છું અતિશે, તે કાજે દહ'છું દુષ્ટાંત;

ઘટને જોનારો છે ઘટથકી જૂદા, સમજી જા એવડે તું સિદ્ધાંત,
વધુ નાગી કહેતો રે, આવશે નવ ઉકાંટી. સાંધ૦ ૪

આત્માને સાક્ષીરૂપે તો જાણવો, દઢ ધરી મનનો ભાવ;
ત્યારે તો તારો પડશે પાધરો, મન ગમતો આપટમાં દાવ,
ધીર વીર થઈશ ધોરા રે, આર્થું જ્ઞાન અમી છાંટી. સાંધ૦ ૫

કાફી ૧૭૦ મી.

પ્રશ્ન.

સમાધાન કરો સાંધ રે, પ્રશ્ન એક પૂછું હવે;
ઉત્તર તેનો આપો રે, બચાવો મને બળતો દવે. ટેક. ૧
તમે ગુરૂ જોને આત્મા કહોછો, જેનાં કરોછો વિધવિધ વખાણ;
વારંવાર એનું એજ ભાખોછો, પેર પેરનાં ઘોછો પ્રમાણ;
સમાવેશ કરોછો રે, તમે આત્મા માંહી સવે. - સમાધાન૦ ૨
મુજને વારંવાર કહોછો, આત્માને આજખ્ય તું જાણ;
એને આજખતાં તો કારજ થાશે, મળશે લક્ષધા સર્વે લા'ણ,
જીતી જઈશ જગને રે, આવીશ સાચે માચે રવે સમાધાન૦ ૩
એ માહી તો મુને શંકા થાયે, તે કહી દીપ્તું હું આવ;
તેનું નિવારણ કરિયે ગુરૂજી, શિષ્યજનનું કરવા કાજ,
આત્મારાજમાં રમાડો રે, આણી પૂરે અનુભવે. સમાધાન૦ ૪
એ આત્માને જાણયાથકી કૃત શું ? એટલું જાણવો ગુરૂદેવ;
જાણવાનો અધિકારી નથી હું, કે નથી સાંધી મેં ગુરૂસેવ,

તોય કરો અનુગ્રહ રે, ધીરા પર જ્ઞાન નવે.

સમાધાન૦ ૫

કાફી ૧૭૧ મી.

ઉત્તર.

- જાણાવી દેઉં જીવિત રે, સમજી જા તું વહેલો;
પામી પાર થાને રે, તું તો સહુના પહેલો. ટેક. ૧
- આત્મા જોગખવાનુ કૃણ તારે જાણવું, તે તો મારે જાણાવવું આજ,
દહ ધ્યાન ધરી સાભળજે સર્વે, તારૂ કટદેહ કરી દેઉં કાજ,
ખાંતે ખુશી થાને રે, વાડે ચઢાવી વેલો. જાણાવી૦ ૨
- સાક્ષી ચૈતન્ય જોણે આત્માને જાણ્યો, તે જીવનમુક્તપદ પામ્યો જાણ;
એ જાણ્યાકેરૂં કૃણ છે ભાઈ, પા'નરૂં છે એતુ પ્રમાણ,
ખીજું નથી કાઈ રે, નથી ઘાટ ઘડવો દેલો. જાણાવી૦ ૩
- એથકી ખીજું કૃણ શું છે બાકી, તેના કરી જોને તું વિચાર,
હવે તારાવડે તુજને સમજશે, પામી જઈશ પિડ ખજાંડનો પાર,
જાણીતો થઈશ જાતે રે, વિઠલ જોગખીશ વહેલો. જાણાવી૦ ૪
- મે કહ્યું તેના વિચાર તુ કરજે, વારવાર ધરીને ધ્યાન,
તેમા તો તું તરી જઈશ નિશ્ચે કરો, પામીશ મોટા મોટામાં માન,
ધીરા થઈશ હીરો રે, વે'શે સુધાના રેલો. જાણાવી૦ ૫

કાફી ૧૭૨ મી.

પ્રશ્ન.

- ગુરુ જાણાવો રે, મુજને સુખી કરવા;
 ભણી વિદ્યા ભણાવો રે, ભવજળથી તરવા. ટેક. ૧
- જુક્તિવડે સહુ જાણાવી દીધું, તેમ જાણાવી ઘો ગુરુરાય;
 મારે પૂછવાનું તે મુજને જાણાવો, તો તો કારણ મારું થાય,
 મોટી વાતો મૂકું વેગળી રે, અરથ મારો સરવા. ગુરુજી ૨
- મુક્તિ મુક્તિ તમે ગુરુજી ભાળો, તેનું સ્વરૂપ દાખો ધ્યાળ;
 મારા મનમાં ગડભાગ તો થાય, એ તે હશે સૌમ્ય કે વિકાળ,
 મધી મરે મુનિઓ રે, મુક્તિભાજન ભરવા. ગુરુજી ૩
- સર્વનો સમાસ થાય એમાં, ત્યારે કેવું છે મુક્તિસ્વરૂપ;
 તે તો જાણવાની મુને ઇચ્છા થઈ છે, તે ભણવો યોગીના બૂપ !
 જાણાવી ઘો જાણવી રે, સંશય મારા હરવા. ગુરુજી ૪
- મુક્તિનું સ્વરૂપ હું જાણી જઉં તો, પછે તે મળવા કરું પ્રયત્ન;
 કયીર જેવી કાયા મારી છે તેને, કરી દઉં મુક્તિ મેળવી રત્ન,
 ગુરુમસાદે ગમ લાઘે રે, ધીરાને ધ્યાને ધરવા. ગુરુજી ૫

કાફી ૧૭૩ મી.

ઉત્તર.

- સાંઈ કહે છે સહેલું રે, ને કપરામાં કપરું ખરું;
 તારે કાળે હું આળે રે, સુખ દુઃખ કરી સર્વે પર. ટેક. ૧
- મુક્તિનાં રૂપ અનેક માને છે, પર શાસ્ત્રનાજા ભણનાર;

પુરાણવાળા પેર જૂદી કહે છે, કાઢે બિન્ન શ્રુતિવાળા એના સાર,
વાતો કરે વેગળી રે, વાદ વદવાથી હું તો ડરું. સાંધ૦ ૨
કોઈ કોઈનું મળતું નવ આવે, પણ સિદ્ધાંત તો થાય એક;
તે ભવના વિચાર કરી કહું, ધરી વપુમાં વાર વિવેક,
સમજને તું તે તો રે, સંશય તારો હવાં હરું. સાંધ૦ ૩
આત્માશમને જાણવો જે ભાધ, તે તો મુક્તિ માનવી સાર;
બીજા મતવાળા મુક્તિ માને જૂદી, તેના કરી જોવો મનથી વિચાર,
ખોટું નવ કહેવું રે, ત્યારે ધીર તું તો તરું. સાંધ૦ ૪
મુક્તિપદ મેળવવું જોણે, તેણે માનવી મારી વાત;
બીજાનું મુક્તિપદ જોઈ કરવો, વારૂ વિચાર થઈ સાક્ષાત,
ત્યારે આપશે ધ્યાનમાં રે, મુક્તિપદ કેવું ધરું ? સાંધ૦ ૫

કાફી ૧૭૪ મી.

પ્રશ્ન.

સાંધ શંકા મારી રે, પરી કરો પ્રભુ આજે;

૨ મુક્તિનાં અનેક રૂપ—સામ્યશાસ્ત્રવાદીઓ કહે છે કે દુઃખનો
અત્યંત નાશ તે મુક્તિ; યોગવાળા કહે છે કે પરમાત્મસ્વરૂપમા એકતાન
થવું તે મુક્તિ, મીમાંસક કહે છે કે સ્વર્ગાદિ સુખ ભોગવના તે મુક્તિ, વેદા-
નીઓ કહે છે કે આત્મસ્વરૂપે રહેવું તે મુક્તિ; ઉપાસકો કહે છે કે ઇશ્વરના
લોકમા વસવું, અથવા તેની પાસે વસવું, અથવા તેના જેવા થઈને વસવું,
અથવા તેના ભોગ ભજીને એકરૂપ થવું, એ મુક્તિ, નાર્તિકો કહે છે
કે દેહનો નાશ થવો તે મુક્તિ; જૈનો કહે છે કે કર્મના બંધ તૂટવા
પછી સ્વતંત્રપણે ઉચ્ચસ્થાનમા ગ્રહેવું તે મુક્તિ, વગેરે બિન્ન બિન્ન રૂપે
મુક્તિ માનેલી છે ઉત્તર—આત્માને જાણવો તેનું નામ મુક્તિ.

સમજવી દો સઠ લેઈ રે, સર્વે મારે કાળે. ટેક. ૧
 આ દુનિયામાં હું તો ગુરૂજી આવ્યો, રહ્યો વર્ણાશ્રમકરે મોઝાર;
 તેથકી મારે તેનાં કારજ કરવાં, તેના કરી જીજ્ઞાસે તમે વિચાર,
 કરવાં તો સહુ જાણે રે, લોકકેરી તો ધાળે. સાંઈ૦ ૨
 તમે તો વાર વાર કહોછો, કે કર, આત્માને વિશ્રામ;
 તો તો તારૂં કારજ થઈ જશે, ઝગમગશે જૂતળમાં નામ,
 આત્મારામ રીઝશે રે, હું પદ્મ તો ત્યાળે. સાંઈ૦ ૩
 મુજને તો એમાંહી શકા થાયે, કે કરવો આત્માને વિશ્રામ;
 તેથકી તો મુક્તિ કેઈ પેર થાયે, તે મુને સમજવો મહાધામ,
 કારજ કરવા મારૂં રે, આવો સાચે સાચે. સાંઈ૦ ૪
 શંકા પરી મારી સર્વ કરો ગુરૂ, જ્યારે જાણ્યો જન્મણો હાથ;
 આપના સ ગનો રંગ લગાણો, સાઈ રાણો હવે મુને સાથ,
 ધીરને દો ધારણુ રે, દાણો અનહદનાદ વાળે. સાંઈ૦ ૫

કાશી ૧૭૫. મી.

ઉત્તર.

સાંઈ કહે સહેલું રે, તારૂં પૂછવું ભાઈ;
 કપરૂં નથી કાંઈ રે, સાચું લે તું સાંઈ. ટેક. ૧
 તાગ મનથકી તું માની બેઠાછે, કે હું તો છું ફલાણી નાત;
 તે મધ્યે છું હું મોટામાં મોટો, છે બીજનથકી જૂદી મારી જાત,

૧ પ્રશ્ન—મારે વર્ણાશ્રમના ધર્મ પાળવા કે આત્માને વિશ્રામ કરવો (આત્મરૂપે રિપત થવું) ?

૧ ઉત્તર—તું વર્ણાશ્રમવાળો છવ નથી પણ તેનાથી જૂદો આત્મા છું માટે તારે આત્મરૂપે રિપતિ કરવી, એજ તારી મુક્તિ છે. •

- કોઈ નથી મારા જેવો રે, છે મારી ખરી કમાઈ. સાંધ૦ ૨
- સંસારથી કંટાળી થયો તું, કદાપિ જોગીજન;
- તો તે માંહે મહંત થઈ જોશે, કરે જોડાનાં મન પ્રસન્ન,
- વળગે એ ઉપાધિ રે, મળે ઝાઝાં બાઈ લાઈ. સાંધ૦ ૩
- માગીખાવાતું મન કરે ત્યારે, ક્યમ વિધ વિધ વાંચે ઢોંગ;
- પૈસો કમાવાને પેરે પેરે તું, સજીવે જોશે સોંગ,
- એમ વળગે ઉપાધિ રે, જોડામાં રહે સમાઈ. સાંધ૦ ૪
- પણ તું દિન આદિક કોઈ નથી લાઈ, કે કોઈ નથી આશ્રમ નિર્ધાણ;
- તું તો નાખામાં નાજો છું અતિશે, તેતું પરખી જોને પ્રમાણ,
- ત્યારે તો સગળશે રે, ધીરા જોને તું ધાઈ. સાંધ૦ ૫

કાફી ૧૭૬ ની.

પ્રશ્ન.

ખોટું છે એવું ભાષે નવ ગુરૂ, તમારા જેવા પણ રહે જોઈ,
 કર્મને દ કરવા રે, બાકી શું રહ્યું હાવે? શુદ્ધ ૦ ૪
 ક્યમ કર્મ તેનાં તજવે નહિ કોઈ, જ્ઞાની દષ્ટિ અનેક;
 ક્યમ બ્રહ્માપદશ કરે નવ તેને, વાર ધરાવે નવ વિવેક,
 એ ધીરને લાગે ખોટું રે, જ્ઞાની મોટા શે કહાવે! શુદ્ધ ૦ ૫

દાણી ૧૫૭ મી.

ઉત્તર.

સાંઈ કહે સાચું રે, છે કહેવું તારું સહુ;
 એમાં બેદ છે ભારે રે, સાંભળ્યે સર્વે તું ને કહું. ટેક. ૧
 અનેક પ્રકારનાં કર્મ તો કરતા, દુનિયાના દિવાના લોક;
 મહાજ્ઞાની તેને જુએ છે જાતે, પણ ધરતા નથી કાંઈ શોક,
 ઉલટા રીઝે અંતર રે, લક્ષણ તેનું હું તો લહું. સાંઈ ૦ ૨
 કર્મ તજવાનું જો કહે તેને, તો તે માને નહિ તલભાર;
 એમ જાણી શ કરસ્વામીએ આચરિયાં, કર્મ તો અપરંપાર,
 ભણે તરે કર્મથી રે, બગડ્યાથી શું છે બહુ? સાંઈ ૦ ૩
 કર્મ કરનારને વારવો તેથી, જ્ઞાનશેઢે ચઢાવવા સાર;
 વિકટ મોર્ગે ચઢતાં વાર થાયે, નવ પમાય વહેલો પાર,

ઉભયબ્રહ્મ થાયે રે, તેણે વહેતામાં હું વહું. સાધ૦ ૪
કર્મ કરતા હોય તેને કર્મ કરાવું, જ્ઞાન ધરતાને ધરાવું જ્ઞાન,
કર્મ કર્યાથકી પણ મળે કાર્તિક, એવું સમજે સહુ મહાન,
માટે નવ જોવે રે, જાણે ધીર જ્ઞાની સહુ સાધ૦ ૫

કાફી ૧૭૮ મી.

પ્રશ્ન.

શકા પડી મુજને રે, બન્નેએ કર્મ કરવા સહી;
સમાધાન કગે તેતુ રે, પ્રશ્ન મારો પૂરો ગ્રહી ટેક. ૧
શકસ્વામાંએ કર્મ તો કીધા, ગમે તે કારણમાટ;
તેના તો મારે વિચાર નથી કરવો, થઈ આવ્યો એમા ઉચ્ચાટ,
તે તો તમે ટાળો રે, લક્ષણવંતી વાણી લહી શકા૦ ૨
અજ્ઞાની તો સર્વ કર્મ આચરતા, તેને પુછી કરતા જ્ઞાની સાર,
એ તે કેવી નવાઈ ગુરૂજી, નવ પમાય મુજથી પાર,
વિચાર થાય મુજને રે, ન જાઉં વહેતા માડી વહી શકા૦ ૩
જ્ઞાની અજ્ઞાની સમાન હશે ગુરૂ, એમ કહના મુજને થાય;
એક પથે તો બે જાણુ પગતા, ત્યારે એમા કોણ રંચત ને રાય,

૪ ઉભયબ્રહ્મ—(કર્મ તથા દેવાથી અતે જ્ઞાનનો માર્ગ હાથ ન લાગ-
નાથી) કેમકે જ્ઞાનનો માર્ગ અવ્યક્ત છે ગીતામા કહે છે કે ‘ અવ્ય-
ક્તાદિ ગતિર્નુ સ દેહવાદ્વિરવાપ્યતે’ —“ મનુષ્યો અન્યક્ત ગતિ મહાદુ બે પ્રીને
પામી શકે છે ”

૫ મને પ્રશ્ન—આ ત પ્રશ્ન શુદ્ધિ મળે છે ઉત્તર—એવા કર્મમાર્ગોએ
જ્ઞાનના અધિપતી નથી માટે તેમને જ્ઞાનીઓ અટકાવતા નથી

૧ પ્રશ્ન—અજ્ઞાની એવા કર્મ કરે છે તેનાજ કર્મ જ્ઞાની પણ કરે છે
ત્યારે જ્ઞાની અજ્ઞાનીમા ફેર શો ?

શકા ઘણી પડતી રે, તમે નાજો તે તો દહી શકા ૦ ૪
 તમારા પ્રસંગથી પૂર્ણ કરો મને, શુદ્ધ સ્વરૂપી કરો સાધ,
 મન મસ્તાનાને સીધું કરી ઘો, નવ કરે જોટી કલ્પના કાઢ,
 ધીરાન ઘો ધારણ રે, વિજ્ઞાન જાણે જ્ઞાને રહી. શંકા ૦ ૫

કાફી ૧૭૯ મી.

ઉત્તર.

શકા દૂર કરવી રે, આજ તારી તો મારે;
 બેઢ દહાં ભણાવી રે, ફરી ન પૂછે તુ ક્યારે ટેક ૧
 જ્ઞાની અજ્ઞાનીનો બેઢ ભણાવું, સમજીને કરજે વિચાર,
 અજ્ઞાનીજન તો હું પદ માને, માને સર્વ કર્મનો હું કરનાર,
 નિર્મ્યા સર્વ થાયે રે, ત્યારે હું કરતા ધારે. શકા ૦ ૨
 એવાને તો અજ્ઞાની કહેવો, હવા જ્ઞાનીતુ લક્ષણ કહું નિરધાર,
 ગુણાદિક ઈદ્રિયાદિક હું નથી ભાઈ, તેણે કર્યા કર્મ મારા નથી સાર,
 એવી રીતે નાજો રે, સર્વથી જ્ઞાની વિચારે. શકા ૦ ૩

૨ નિર્મ્યા ઈ૦—પ્રારબ્ધથી નિર્મ્યા કર્મ થાય ત્યારે અજ્ઞાની માને છે કે તેણે કર્તા હું છું ૩ ગુણાદિક—શબ્દ, રૂપ, રસ, વગેરે ઈદ્રિયાના ગુણો. ઈદ્રિયાદિક—શ્રોત્ર, ત્વચા, વગેરે તેણે—ઈદ્રિયો વગેરેએ ઉત્તર—અજ્ઞાની પ્રત્યેક કર્મ હું પામી કરેડે અને જા હું પરહિત કરેડે જુઓ ભગવદ્ ગીતા

“ નૈસર્ગચિત્તરોમીતિયુક્તોમન્યેતતત્ત્વમિત્

પરમ્પન્ શૃણ્વન્ સૃજન્ જિહ્વન્ નશ્વન્ ગચ્છન્ રમન્ શ્વન્

પ્રગ્મન્ ત્રિષ્વજન્ ઘૃહ્નન્ નુન્મિષન્ નિમિષન્નિ

દ્વિવાર્ણોદિશયેતુ વર્તેત્તત્તિ ધારયન્”

“ગુણા ગુણુ વર્તેતે શતમત્વાન સજ્જતે”

“જ્ઞાની પુરૂષ પશ્ય અજ્ઞાનીની પેટે જુએડે, સાબ જેડે, રૂપ જેડે, સુગંધ જેડે, આપ જેડે, જ્ઞપ જેડે, સ્પર્શ જેડે, શ્વાસ જેડે, ખોલેડે, તનેડે, ક્ષેડે, આખા ધાડેડે,

વિષયવાસના માટે એમ વિચારે, એ તો ઇંદ્રિયાતણાં છે કાળ; મારે એમાં કાંઈ લેવા દેવા નથી, ભલે કરે જેનું તો જે રાજ, એમ સમજે પૂર્ણ પેરે રે, જ્ઞાની કહેવો તે ત્યારે. શંકા ૦ ૪
હું પદનું અભિમાન નહિ રજ, એ જ્ઞાનીનું લક્ષણ સાર; એ બે માંહી તો ભેદ છે એવો, તેના કરી જોને તું વિચાર, સર્વ સમજશે રે, ધીર ધ્યાનમાં ધારે. શંકા ૦ ૫

કાશી ૧૮૦ મી.

પ્રશ્ન.

સાંધ એક શંકા રે, મારી આજ દૂર કીજે;
પૂછી પાર પામું રે, જોઇ મુજપર રીજે. ટેક. ૧
પૂછી પાર તો પામી લેઈ હું, મનઘચ્છા પૂર નિરધાર;
સરવે સમાધાન થાયછે મારું, મળે છે સાચામાં સાચો સાર,
ત્યારે નવ ચૂકું રે, લેવાય તે સહુ લીજે. સાંધ ૦ ૨
કોઈ માણસને કોઈ ચઢાવ્યો, વળી પ્રેર્યો કારણ કરવા માટે;
ઘચ્છા ના'તી તોય તેણે કરિયું, ધર્યો ત્યારે તો મનમાં ઉચ્છાટ,
તોય કર્યું તેણે રે, દાષ કોને તે દીજે. સાંધ ૦ ૩
ઘચ્છા તો મનમાં હતી નહિ તેને, તોય તેણે પાપ કર્યું જે સાર;
તે કોની પ્રેરણાથી પ્રભુ કીધું, તેના પમાડો મુજને પાર,

ગીચિછે, તેમ છતાં પણ હું કાંઈ કરતો નથી પરંતુ ઇંદ્રિયો તેના વિષયોમા વર્તેછે એમ તે ધારેછે. અને એમ ધારીને તેમાં તે હું પદ રાખી આસક્ત થતો નથી "

૧ પ્રશ્ન—પાપ કરનારની ઇચ્છા વિના પણ તેનાથી કાંઈ વાર પાપ-કર્મ થઈ જાય છે એ કોણ કરાવેછે ? જુઓ ગીતા.

“ અથ કેન પ્રયુક્તોય પાપં ચરતિ પૂરપ
અનિચ્છન્નપિ વાર્ણેય ષટ્તાદિવ નિયોજિત ॥”

હે કૃષ્ણ ! મનુષ્ય પોતાની ઇચ્છા ન છતાં તેને જાણે કાંઈ અજ્ઞા-કારથી યોજવું હોય, તેમ તે પાપ કોની પ્રેરણાથી કરે છે ?

સાચું સમજવો રે. અંતરે મારું જ્યમ ભીજે. સાંધ૦ ૪
 એવો અવનવો કોણ છે સાધ, જે આણુધરૂં કરાવે કાળ;
 ઇચ્છેલું તે તો કરાવે નિશ્ચે, એમાં નથી વિચારવાનું મહારાજ,
 પણ ધીરને તો જણાવો રે, પૂછેલું અમૃત પીજે. સાંધ૦ ૫

કાફી ૧૮૧ મી.

ઉત્તર.

સાધ કહો સમજવું રે, સમજી જી તું વાહેલો;
 પલકમા પાર પગાડું રે, મટાડું મનનો મેલો. ટેક. ૧
 તારે તો જે પૂછવાનું છે ભાઈ, તેનું સમજવું કારણ સર્વ,
 પલકમાંથી પડિત કરી દઉં, તારા તન મનનો ગાળી ગર્વ,
 સાચું સમજવું રે, હાલો કરી દઉં ઘેલો. સાંધ૦ ૨
 સર્વ પાપ કરાવનારો છે, કામ વેરી કરાણ;
 ક્રોધાદિક સહુ ઉપજે એનાથી, કરે ઉલાળનું એ ધરાણ,
 એમ કરે અવળું રે, લટકાવે વાડવિણુ વેલો. સાંધ૦ ૩

૩ ઉવાળ—પાછળ બાર ધરાણ—આગળ બાર ઉત્તર—કામ નામનો
 ગનોરિકાર એ સર્વ પાપ કરાવે છે ગીતામાં એવિયે વિસ્તારથી કરે છે કે—

“કામ એવ પ્રોષ એવ રતોગુણ સમુદ્રવ ।
 મહાશનો મહાપાપ્મા વિદ્યયેતમિદ્ વૈરિણમ્ ।
 ધૂમેતાનિરતે વાન્દિ ચંપાદશો મતેન ચ
 ચયોલ્હેનાત્તો ગર્ભ સ્તયા તેનેદમાટ્ટતમ્ ।
 આટ્ટત ઇનમેતેત જ્ઞાતિના નિત્યવૈરિણા ।”

“પાપ્માન પ્રજીદ્ લેન જ્ઞાનવિજ્ઞાનનાશનમ્ ।”

“એવ કુદ્ધે પરં કુ તા સરતભ્યાત્માનમાત્મના ।

જદિ શનુ મહાશત્રો કામરૂપ દુગમદ ॥”

“રને ગુણથી ઉપજેલો જે કામ નામનો રિકાર છે તેજ પ્રસંગોપાત્ત
 ક્રોધ પાપ છે એ રિકાર મોટો ગણક અને મોટો પાપી છે એને તું શનુ

રજેગુણથી છે ઉત્પત્તિ એની, રહે અધૂરો એ સદાકાળ;
મુક્તિના માર્ગનો એ છે લુંઠારો, એને જાણે જોગી મુનિ વિકાળ,
ન ધાર્યું કરાવે રે, ભયમાં કરે એ કલો. સાંધ૦ ૪

એના વિના નથી કોઈ બીજો, એ તારા મશ્નનો ઉત્તર પ્રમાણ;
સર્વ એનામાં તું સમજી જાણે, રાખે એનાયકી રહેતો તું અજાણ,
હાણ કરશે હેલામાં રે, નથી ધીર એ છેલ્લો. સાંધ૦ ૫

કાફી ૧૮૨ મી.

મશ્ન.

સંતમુખથી મેં સાંભળ્યું રે, યોગીને વૈરી કહાવે;
એ વાત મારે અંતર રે, સાચી ગુરૂ નવ આવે. ટેક. ૧
સંત મહંત શુદ્ધ સ્વરૂપને જાણે, તેને વૈરી તે કોણ કહેવાય;
સમદષ્ટિ સર્વ ઉપર જને, તેના દુશ્મન તે કોણ થાય,
કહેવાય ક્યમ ખોટું રે, મંતવેણે મતીત આવે. સંતમુખથી૦ ૨
જગતના જન તો એવું કહે છે, કે જોગીને વૈરી કોઈ નવ હોય;
જોગીજન તો એવું ભાખે છે, અમારો એક વૈરી છે સોય,
ત્યારે શંકા પડે મુજને રે, ગુરૂ વિના કોણ તબવે ? સંતમુખથી૦ ૩

જેવો જાણે જેમ ધૂમાડાથી અગ્નિ વીંટાયતો છે, જેમ મેલથી આરસી
ઢકાયતી છે, અને જેમ ચોરથી ગર્ભ ઢકાયતો છે, તેમ એ વિકારથી આ જગ-
ત ઢકાયતું છે મનુષ્યોના સદાના વૈરી એ કામ વિકારે જ્ઞાનીઓના જ્ઞાનને
પણ ઢાકેલું છે.” “માટે એ જ્ઞાન તથા વિજ્ઞાનનો નાશ કરનારા કામરૂપ પાપી
વિકારનો તુ નાશ કર” “એ વિકાર બુદ્ધિને બમાવી નાખનારો છે માટે
બુદ્ધિથીપણ પર છે એમ જાણીને પોતાની મેજેજ દલતા ધારણ કરીને, હે
મહાબાહુ ! એ કામરૂપી બવવાન વિકારનો નાશ કર.” ૧ પ્રશ્ન—જ્ઞાનીનો
વૈરી કોણ ?

મહાજ્ઞાનીના વેરી ક્રિયા ગુરૂ, તે જાણાવી દો મુને આજ;
 કારજ માફ કટ લેઈ કરી દો, મહામોટા સંત મહારાજ,
 ધ્યાને દૃઢ કરાવો રે, વાણી આપની ભાવે. સંતમુખથી૦ ૪

જ્ઞાનીના વેરી એ ધડકે હૃદમાં, મારે તેને જાણવાની છે જરૂર;
 તમારા વિના નવ જણાવે કોઈ, મુને કરી દીને સાચો શૂર,
 ધીરો કલ્પો મારો રે, હવે તે બીજે ક્યા જાવે સતમુખથી૦ ૫

કાશી ૧૮૩ મી.

ઉત્તર.

સાધ કહે છે સહેલું રે, પૂજ્યુ તે ને ભાઈ,
 સમજાવી દઉં સર્વે રે, ચિંતા ન ધરીશ રાઈ. ટેક. ૧

જ્ઞાનીને તો કોઈ વેરી નથી ભાઈ, એવી સાબળી તે ને વાત,
 તે તો ખરેખરી માનજે તુ તો, છે વિશ્વ વિષે એ વિખ્યાત;
 સતે કહ્યું બીજી રે, સાચું તે પણ લે સાઈ. સાઈ૦ ૨

સતના વેરી તો કામ છે મોટો, એના વિના નથી કોઈ જાણ;
 ક્રોધ આદિક વેરી સર્વ ખરા પણ, તેને છતી જવાય નિર્વાણ,
 અજીત નેવો આ તો રે, મુનિવર ગયા વ'વાઈ. સાઈ૦ ૩

જ્ઞાનીના વેરી માટે એને માન્યો, કારણ સમજાવ્યું તુ ને સર્વ;
 એને છતણહાર જ્ઞાની ઘણા છે, શુકાદિકે ગાળ્યા એના ગર્વ,
 સર્વ નથી સરખા રે, ત્યાં ચાલે નવ ચતુરાઈ. સાઈ૦ ૪

પણ એ છતનારને એ તો ભાઈ, લાગ્યો વસમો અપાર,
 માટે એને વેરીરૂપે તો માન્યો, જ્ઞાનીતણા નિરધાર,
 ધીરા ધર્ય ધ્યાનમા રે, કામની ફૂડી કમાઈ. સાઈ૦ ૫

કાફી ૧૮૪ મી.

પ્રશ્ન.

શંકા મારી ટાળો રે, ગુરૂ તમે ગરવા;

પૂછી પાર પામીશ રે, અર્થ મારો તો કરવા. ટેક. ૧

ગુરૂ તમે વારંવાર કહોછો, કે છે આત્મા અનાદિ અનંત;
એના જવો તો કોઇ નથી બીજો, એ તો છે મહંતમાહી મહંત,
એમાં મુને થઇ શંકા રે, સમર્થ છો ગુરૂ હરવા. શંકા ૦ ૨

સર્વેશ્વર સર્વનો કરતા, માનોછો આત્મા ગુરૂદેવ;
ત્યારે તે વારંવાર કેમ જન્મે છે, શે સાધે જનનીઉદ્ધરની સેવ,
સમજતું નથી સાંઇ રે, દિલ લાગેછે ડરવા. શંકા ૦ ૩

એવા આત્માકેરો જન્મ તો ગુરૂ, કેમ થાયે કહો મુજાણ;
મુજને અજયબ ઘણું લાગે એ, પૂરૂ સમજાય નહિ પ્રમાણ,
સમાધાન કરો સાંઇ રે, ધીરો અભરે ભરવા. શંકા ૦ ૪

સર્વ શંકાઓ મટાડી તમે જ્યમ, તેમ આ પણ મટાડશે સાર;
એવી ધારણા છે ધીરાને અંતર, પામીશ આ શંકા કેરો હું પાર,
ધીરાને છે ધારણ રે, મહદપદ મળ્યું તરવા. શંકા ૦ ૫

કાફી ૧૮૫ મી.

ઉત્તર.

દઢ કરચ ધ્યાનને રે, ઉત્તર હવે હું આપું;

તારાં તો સહુ દુઃખડાં રે, પલક માંહી કાપું. ટેક. ૧

૧ પ્રશ્ન—આત્મા અનાદિ અને અનંત છે ત્યારે તે વારંવાર જન્મ કેમ ધારણ કરેછે ?

૧ ઉત્તર—આત્માની શુદ્ધ સત્વગુણી પ્રકૃતિને આશ્રય કરીને તે

- ખતાવી દો સરવે રે, બાબત કોક તો બૂઝે. ટેક. ૧
- શુદ્ધ સ્વરૂપી આત્મા જે માનો, બડો બુદ્ધ કહો વાર વાર;
એક માનો અખિલેશ્વર જેને, તેના પામે ન કોઈ જન પાર,
નિત્ય કહો જેને રે, બ્રહ્માંડ જેને પૂજે. સાંઇ૦ ૨
- મુક્ત તો માનો છો જેને ગુરૂજી, એવા આત્મા વિષે કહું આજ;
શંકા મારીનું સમાધાન કરો ગુરૂ, તેને બંધનકેરું શું કાજ,
સમજવો સાંઇ રે, કામધેનું જેને દૂઝે. સાંઇ૦ ૩
- એવા આત્માને બંધન માનીને, કરતા ચોગીઆ મહાયત્ન;
મુક્ત કરવા માયાફાડ કરેછે, એ તે કેવો ગણવો પ્રયત્ન,
સદા મુક્ત છે આત્મા રે, ઘા નવ લાગે રૂઝે. સાંઇ૦ ૪
- મિથ્યા મેહિનત મહંત શે કરતા, તેનું સમજવો કારણ સત્ય;
મુજને તો કિંચિત નવ સમજાયે, હશે માઠી ગુરૂ મારી મત્ય,
ધીરને દો ધારણ રે, શંકાથી સાંઇ ! ધૂજે. સાંઇ૦ ૫

કાફી ૧૮૭ મી.

ઉત્તર.

- સમજવી દૃઢ સર્વે રે, જ્યારે તું મને આરાધિ;
સાચી વસ્તુ તુજને રે, લક્ષણવંતા તો લાધિ. ટેક. ૧
- તું તો જેને બંધ માની બેઠો છે, તે બંધ છે માત્ર ભાસ;

૫ શંકાથી ધૃ—હે સાંઇ એ શંકાથી ધીરો ધૂજો છે તેને તમે ધારણ આપો. પ્રશ્ન—આત્મા નિત્યમુક્ત હતાં બંધાયો શું કરવા કે નથી તેને હોડવવાનો પ્રયત્ન કરવામા આવે છે ?

૧ ઉત્તર—આત્માને બંધ હેતુ નહિ; જે બંધ માનવામાં આવ્યો છે તે આમાનથીજ મનાયતો છે.

વારંવાર હું કહું છું અજન્મા, એવો હું છું નિર્વાણ;
અવિનાશી પણ આત્મા છે મારો, જેને નથી લાભ કે હાણ,
વળી છે તે કેવો રે, જાપ તેનો હું જાણું. ૬૬૦ ૨

સર્વ ભૂતમાત્રનો ધણી એ છે, મારો આત્મારામ અખડિત સાર;
છતા તે જનનીકંઠમાં આવે છે, તેનો પમાડું તુજને પાર,
સ્વેચ્છાએ થાય સરવે રે, નથી કોઈનું તો દાપ. ૬૬૧ ૩

મારા આત્મારામની શુદ્ધ સત્વગુણી છે, પ્રકૃતિ જે નિરધાર;
તનો આશ્રય કરી તે અવતરે છે, ધરી જો ધ્યાનમા તુ આ વાર,
સમજશે સર્વ તુજને રે, પછે મોટા જન માપું. ૬૬૨ ૪

એમ માયાનું તો મહાણુ થાયે, ત્યારે અવતરતો આત્મા જાણાય;
તદપિ નથી એને કાંઈ લેવાદેવા, એના ગુણુ અપાર કેમ ગાણાય,
ધીરા ધરય ધ્યાનમા રે, આત્માનંદ અલાપું. ૬૬૩ ૫

કાફી ૧૮૬ મી.

પ્રશ્ન.

માઇ સમજવો રે, મુજને તો નવ સહે,

અવતરે છે અર્થાત્ સત્વગુણુવાળી માયાને વિષે અજ્ઞાનીને આત્મા અવત-
ન્ના જણાય છે, વસ્તુત તે અવતરતો નથી તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે જેમ
આત્મા અનાદિ અનંત છે તેમ આત્માની શક્તિ માયા પણ અનાદિ અનંત
(માયા આત્માની શક્તિ હોવાથી તેને આત્માથી જૂદી માની નથી).
એ અનાદિ માયા માલિક, રાજસી અને તામસી, એવા ત્રણ પ્રકારની
ભામે છે જેમા આત્માનો ચેતન ભાગ જણાય છે તે સાવિકી માયા જણુ-
વી, જેમા મન ઈન્દ્રિયો વગેરે જણાય છે તે રાજમી જણુવી; અને જેમા
વડ દૈહિક જણાય છે તે તામસી જણુવી એ ત્રણ ગુણુવાળી માયાને
વિષે મેહ, ઈન્દ્રિયો અને છનવાગ શરીર અવતરતા મરતા જણાય છે પણ
વસ્તુત એ માયા હોવાથી ભાસ માત્ર છે પરમાર્થપણે જેતા આત્મા ચેત-
નને એમાનુ કાંઈ લાગુ પડતુ નથી.

- બતાવી દો સરવે રે, બાબત કોક તો બૂઝે. ટેક. ૧
- શુદ્ધ સ્વરૂપી આત્મા જે માનો, બડો બુદ્ધ કહો વાર વાર;
એક માનો અખિલેશ્વર જેન, તેના પામે ન કોઈ જન પાર,
નિત્ય કહો જેને રે, પ્રહ્લાંડ જેને પૂજે. સાંધ૦ ૨
- મુક્ત તો માનો છો જેને ગુરૂજી, એવા આત્મા વિષે કહું આજ;
શંકા ભારીનું સમાધાન કરો ગુરૂ, તેને બંધનકેરું શું કાજ,
સમજવો સાંધ રે, કામધેનું જેને દૂઝે. સાંધ૦ ૩
- એવા આત્માને બંધન માનીને, કરતા ચોગીઓ મહાયત્ન;
મુક્ત કરવા માથાફાડ કરેછે, એ તે કેવો ગણવો પ્રયત્ન,
સદા મુક્ત છે આત્મા રે, ઘા નવ લાગે રૂઝે. સાંધ૦ ૪
- મિથ્યા ગ્રેહનત મહંત શે કરતા, તેનું સમજવો કારણ સત્ય;
મુજને તો કિંચિત નવ સમજાયે, હશે માઠી ગુરૂ ભારી મત્ય,
ધીરને દો ધારણ રે, શંકાથી સાંધ ! પૂજે. સાંધ૦ ૫

કાફી ૧૮૭ મી.

ઉત્તર.

- સમજવી દડં સર્વે રે, જ્યારે તું મને આરાધે;
સાચી વસ્તુ તુજને રે, લક્ષણવંતા તો લાધે. ટેક. ૧
- તું તો જેને બંધ માની બેઠો છે, તે બંધ છે માત્ર ભાસ;

૫ શંકાથી છ૦—હે સાંધ એ શંકાથી ધીરો ધૂજેછે તેને તમે ધારણ આપો પ્રશ્ન—આત્મા નિત્યમુક્ત હતાં બંધાયો શું કરવા કે જ્યો તેને હોડવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવેછે ?

૧ ઉત્તર—આત્માને બંધ હેતુ નહિ; ને બંધ માનવામાં આવ્યો છે તે આગામીની મનાયશે છે.

વિચાર કરતાં તે ખરો નથી કાંઇ, સમજાય જેને થયો પ્રકાર,
 જાડી વાત જાણે રે, સિદ્ધની સેવ જે સાધે. સમજાવી૦ ૨
 સર્વ શરીરમાં એક છે દૃષ્ટા, તે મર્વ-યાપક છે નિરધાર;
 એમ છે માટે એ મુક્ત છે નિશ્ચે, કરો જો તેનો તુ વિચાર,
 કારણ થાશે તારૂં રે, ધરાઈશ સારૂં ખાધે. સમજાવી૦ ૩
 દહકેશ અભિમાનથી તું, બધ માની જેસે છે અજાણ;
 દૃષ્ટા નરને તુ નાખો નિહાળે, એજ બધ છે નિર્વાણ,
 નિશ્ચે કરી માનજે રે, વાકામાં વાંક વાધે સમજાવી૦ ૪
 તારી શકા પરી થઇ ગઇ પળમાં, હવે નથી કરવાનો રહ્યો વિચાર
 સ્ફુટ કરી મેં તો તને સમજાવ્યું, અરપી દીધો સારમાં સાર,
 ધીરા ધર્ય ધારણ રે, બૂડીશ નવ તુ બાધે. સમજાવી૦ ૫

કાફી ૧૮૮ મો.

પ્રશ્ન.

ગુરૂજી મારા ગરવા રે, માફ ચિત્ત આણો ઠેકાણે,
 જાણાવી દો જીવિત રે, પૂરાણ પેર પરમાણે ઠેક. ૧
 મારા મનની શકા મર્મ નિવાની, વગી થાય નવીનવી ઉત્પન્ન;
 તે તો મારે સર્વે પૂછી લેની, જોઇ સાંઇને આજ પ્રસન્ન,
 સમય સારો લાધ્યો રે, છે ધરાવું ભરે ભાણે ગુરૂજી૦ ૨
 થોડું થોડું પૂછી લેઇ પાર પામું, માત્ર કારણ કરી લેઉં સાર;
 ગુરૂકૃપાનો લાભ પૂર્ણ હું પામું, પૂછી જોઇ પછે કહું વિચાર,
 સાર સાર સંગ્રહું રે, જ્યમ અલ્પ હવે દાણે દાણે. ગુરૂજી૦ ૩

ગુરુ મુજને આજ કહો, અનર્થનું કારણ શું કહેવાય;
એ પૂછવાની તો ઇચ્છા છે મારે, લક્ષણ આપનાથી લહેવાય,
બીજા તો બૂડાડે રે, ગુરુ બૂડતો તાણે. ગુરુ ૪
એ શંકાનું સમાધાન કરાવો, સાંઈ આપ મોટા દયાળ;
આપના વિના આવું કોઈ નવ ભાળે, કીજે કૃપા મુજપર કૃપાળ,
જણાવી દો જુક્તિ રે, ધીર દુઃખ ટાળો જાણે. ગુરુ ૫

કાફી ૧૮૯ મી.

ઉત્તર.

સાંઈ કહે સાચુ રે, તુંને તો આજ દેખાડું;
સમજ શાણા સર્વે રે, પૂરણ પેર પેખાડું. ટેક. ૧
હું કરતા છુ એવું જે અભિમાન ધરવું, તારે તારા આત્મા મોઝાર;
તે રૂપી તો એક નવ હૃદયકેરો, વિડારે વાઘ તુંને નિરધાર,
ખાઈ જાય તુંને આખો રે, સત્ય તુંને શિખવાડું. સાંઈ ૨
એવું માનવારૂપી તો દુઃખ તારે, ભોગવવું પડે નિરવાણ,
અનર્થનું કારણ એ તો ભાઈ, ખૂરું કરી જે તેવું મમાણ,
મારે તો કહેવું સાચું રે, લક્ષણ સર્વ લેખાડું. સાંઈ ૩
અનેક અનેક દુઃખ મનથી તુ માને, હું પદ ધરી ધરી વાર વાર,
તેમાં તારો વાંક છે પોતાનો, બીજાકેરો નથી લગાર,
સાચી શીખામણ હું તો રે, દઇ સમજ પાડું. સાંઈ ૪
અકર્તા છું એવું માની તું જોસે, ત્યારે તો દુઃખ દૂર પજાય;
અનર્થનું કારણ સમજાયું હવે તુંને, હવે તો સુખી તારો પિંડ થાય,
ધીરા નહિ આવે રે, કાંઈ તુંને તો આડું. સાંઈ ૫

કાશી ૧૯૦ મી.

પ્રશ્ન.

- સમન્તવો મુને સાંધ રે, આત્માનો પક્ષ કરનારા;
પૂછી પાર પામવો રે, જ્ઞાન ગતિ ગઢનારા. ટેક. ૧
- શૂન્યશિખરની વાતો છે વસમી, યોગની યુક્તિઓ અપરમપાર;
સાંખ્યની તો સમજ અતિ અઘરી, તેનો નથી કરવો મારે વિચાર,
કંઈક સહેલું સમન્તવો રે, તારનારા તરનારા. સમન્તવો ૦ ૨
- પુરાણ શાસ્ત્રની વાતો વસમી, મુને લાગે છે ગુરુ દયાળ;
સહેલી સટ વશી મારા અંતરમાં, તે દો સમન્તવી થઈ કૃપાળ,
શિષ્યકેશં દુઃખડાં રે, છો સાંધ સાચા હરનારા. સમન્તવો ૦ ૩
- આત્મજ્ઞાનરૂપી અમૃતપાન તો, મેં કરાય કેઈ પેર;
એ ભુક્તિ તો મુને દીને જણાવી, માધવ જેવા ગુરુ કરી મે'ર,
સંત કરો શિષ્યને રે, જ્ઞાનભાર ભરનારા. સમન્તવો ૦ ૪
- કંઈ કડણ વાત મારે નથી પૂછવી, એટલીનો ઉત્તર આપો ગુરુદેવ;
હવે તો મુજને સમન્તઈ જશે તે, કંઈક સાધી છે ગુરુની સેવ,
ધીરો ધરશે ધીરજ રે, દઢ ધ્યાન ગુરુ ધરનારા. સમન્તવો ૦ ૫

કાશી ૧૯૧ મી.

ઉત્તર.

- હીક પૂછ્યું ઠાવકું રે, ખેલ ખાંતે ખેલંદા;
હું જણાવી દઉં ભુક્તિ રે, ભુક્તિતાણા મેલંદા. ટેક. ૧

૧ પ્રશ્ન—આત્મજ્ઞાન રૂપી અમૃતપાન શી રીતે થાય ? અર્થાત્ આત્મા-
નદનો અનુભવ કેવી રીતે કરાય ?

- હું તો એક છું એવો નિર્ણય કરજે, પછે વિચારજે વારંવાર;
મારે વિષે સન્નતિ વિન્નતિ નથી કાંઈ, નથી એવા બેદતણા કાંઈ ભાર,
તેમ નથી બીજું કાંઈ રે, કે નથી બદા હાલંદા, ઠીક૦ ૨
- કેવળ સ્વપ્રકાશરૂપ હું છું પોતે, એવું સમજજે સિદ્ધાંત;
નિર્ણય ન થાયે તો કરી જોજે તું, મનન સ્વપ્રકાશીનું દષ્ટાંત,
સમજી જઈશ સદ લઈ રે, જાણાશે તારો બોલંદા. ઠીક૦ ૩
- એવો દૃઢ નિશ્ચે ધારીને તું રહેજે, શોક મોહને ટાળી જાણ;
રાગ દ્વેષાદિક દંડ એવાંતું, કરી નાખજે કચ્ચરધાણ,
આત્મારૂપી અમૃત રે, ત્યારે તો થઈશ પીવદા. ઠીક૦ ૪
- બાકી તો એકે ઉપાય નથી બાઈ, એ મળવાતણા નિર્વાણ;
પૂરેપૂરું તો એ દીધું બતાવી, તુંને તો મે પ્રમાણ,
ખુશી થા ખાતથી રે, ધીર તું હાલદા ચાલંદા. ઠીક૦ ૫

૨ સન્નતિ ઇ—બેદના ત્રણ પ્રકાર છે. સ્વગતીય, વિન્નતીય, અને સ્વગત જેમ એક પીપળાથી બીજા પીપળો જુદો છે, એવા બેદને સ્વગતીય બેદ કહે છે, પીપળાથી લીનડો જુદો છે, એવા બેદને વિન્નતીય બેદ કહે છે, અને પીપળાના યડથી તેના ડાળ જુદા છે, એ બેદને સ્વગત બેદ કહે છે. આત્મા એ ત્રણ પ્રકારના બેદથી રહિત છે (અદ્વૈતતત્ત્વ છે માટે).

૩ સ્વપ્રકાશરૂપ—જીગ્મની સાદાય લીધા વિના પોતાની મેં પોતાને જાણનારો. મનન ઇ—સ્વપ્રકાશીના દૃષ્ટાંતનું મનન કરી જોજે. જેમ, તેના બીજા પદાર્થને જોનાર છે પણ તેને સૂર્યાદિના પ્રકાશની અગેશા છે, સૂર્યને પ્રકાશ છતાં પણ આત્મા ચૈતન્ય નહોતો તેને બીજા પદાર્થને જાણી શકે નહિ પણ આત્મા તો સૂર્ય અને તેને જાણે વિના પણ જીગ્મને જાણી શકે છે (સ્વપ્રકાશી દોહાવી)

૪ દૃઢ—જેના ઉપર—આત્મા બેદ રહિત, કેવળ અને સ્વપ્રકાશરૂપ છે, એમ નિશ્ચય કરી શોક, મોહ, રાગ, તથા દ્વેષ તથા રહેવાથી આત્માનુદનો અનુભવ થાય છે

કાશી ૧૯૨ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુજી ગમ પાડો રે, જોડું સરવે જોતે;
 જાણાવી ઘો જુક્તિ રે, આત્મા ઘરમાં જોતે ટેક. ૧
 એક શંકા મટે ને અન્ય જગે, એના પામીશ ક્યારે હું પાર;
 વારંવાર હું ધ્યાનમાં ધારું, કરું એના એ વિચાર,
 જમડા જશે ઝાલી રે, આવી જઈશ હું મોતે. ગુરુજી ૨
 જ્ઞાન રૂપી અગ્નિ પ્રગટે ઘટમાં, તેનાથી મળ માત્ર બળી જાય;
 તોય ગુરુજી મારા મુજને તો કાંઈ, તમે ભાજો તેવું નવ થાય,
 જાણાય સહુ જ્ઞેયહું રે, ન પોતાને જ્ઞેવું પોતે. ગુરુજી ૩
 તમે તો જગતને મિથ્યા કહોછો, મુને તો જગત જાણાયછે સત્ય;
 તેવું તો કેમ કરવું ગુરુ મારે, થયો જ્ઞાની ન રહી એવી ગત્ય,
 સમજવો સર્વ સાંઈ રે, જુક્તિ રહું જોત જોતે. ગુરુજી ૪
 વીતશોકપાછું એમ થાય ન મુજને, ત્યારે ક્યમ કરવું ગુરુદેવ;
 મુજને તો જાણાવી ઘો દાતા, સાધી નથી મેં સમ્યક્ સેવ,
 ધીરાને ઘો ધારણ રે, ટળશે મળ તો ધોતે. ગુરુજી ૫

કાશી ૧૯૩ મી.

ઉત્તર.

સાંઈ કહે મર્યે સાચું રે, જાણાવું ભય ભગારો;
 અહીં તો છે અવધ નામના રે, સાચેસાચો અખાડો. ટેક. ૧

તે કહ્યું કે હું જ્ઞાની થયો પણ, મારી શંકા ન દૂર પળાઈ,
ત્યારે અધૂરો જ્ઞાની એમ જાણવું, પૂરી કરી ન જ્ઞાનક્રમાઈ,
પૂરેપૂરો થાને રે, અધૂરો ક્ષીટી આડો. સાંધ૦ ૨

પ્રહ્મને વિષે તો જગત્ જણાવે, અજ્ઞાને કલ્પિત નિરધાર;
તે શુદ્ધ જ્ઞાન થયે તો જતું રહે, તેના કરી જ્ઞેન તું વિચાર,
દૃષ્ટાંતે કરું તારો રે, ભયકરો ભગારો. સાંધ૦ ૩

ભરનિદ્રામાં તું તો સૂતો છે, એવે આવ્યું તુંને સ્વપન;
કે મુજને વાઘ ખાઈ જાય છે, ત્યારે તું ને ભય થયો ઉત્પન્ન,
જગી જોયું જ્યારે રે, ત્યારે તો ટળ્યો દુઃખતાડો. સાંધ૦ ૪

એ દૃષ્ટાંતથી સિદ્ધાંત સમજજે, થઈ ગઈ સહેલામાં સહેલી વાત;
હવે અઘરું એમાં કાંઈ નથી ભાઈ, થયું પૂર્ણાનંદ રૂપ પ્રખ્યાત,
ધીર નાદ અનહદ રે, હવે તો તમે વળડો. સાંધ૦ ૫

કાશી ૧૯૪ મી.

મંત્ર.

હું તો આજ ખેડો રે, લા'ણુ ઘણું લેવાને;
સાઈની મારે સાધવી રે, સાચેસાચી સેવાને. ટેક. ૧
પૂછીને પાર તો મારે પામવો, જે જે શંકા યાય ઉર;
સદ્ગુરુ તો સમાધાન કરશે મારું, પૂર્ણાનંદ મગઠાવી પૂર,
પામીશ હું તો મોંઘા રે, આજ મીઠા મેવાને. હું તો ૨

સે છે તે જાતની પેઠે જ્ઞાન થવાવડે નાશ પામે છે અર્થાત્ જેમ જાત-
ની અપેક્ષાએ સ્વપ્નસૃષ્ટિ અસત્ છે તેમ તાત્વિકજ્ઞાનની અપેક્ષાએ
આ જગત્ પણ અસત્ છે

૧ પ્રશ્ન—જગત્ મિથ્યા છે, એમ નિર્ણય થયા છતાં પણ સુખ
ક્યાંથી મળશે ?

કાકી ૧૯૭ મી.

ઉત્તર.

સમજ સમજવું રે, ઘાટ ઘટ શોણે ઘડે;
 જ્ઞાનનું કૃણ બતાવું રે, તરી જઈશ તેનાવડે. ટેક. ૧
 જ્યારે તું જ્ઞાનને પામીશ ભાઈ, ત્યારે તારો કૃના થાશે મોહ;
 ભાઈ મરો કે મરો ભતરીન્ને, નવ પુત્ર મરચે શોક થશે આરોહ;
 કૃણ છે એવું જ્ઞાનનું રે, નવ પૂર ઉતરે ચડે. સમજ૦ ૨
 જ્ઞાનવડે તું નિરખીશ નયણે, અવિદ્યાએ રચાયલા જન;
 કોણ બેટો ને બાપ છે કોણ તે, સમજીશ સર્વે થઈ મસજ,
 છતી જઈશ જગને રે, અંતર તારે સાચું ચડે. સમજ૦ ૩
 સર્વને તું તો જોઈશ ભાઈ, અભેદપણે આત્મા મોઝાર;
 ત્યાર પછે તે આત્માને નિરખીશ, અભેદપણે પરમાત્મામાં સાર,
 છતી જઈશ ત્યારે રે, ખરો હીરો ત્યારે જડે. સમજ૦ ૪
 જ્ઞાનનું તો કૃણ એવું છે ભાઈ, તેને ગ્રહણ કરી લે અવિધાર;
 ભૂલે ભૂલે ભટકીશ ન ભવમાં, ભટકીશ તો ખાઈશ પેંજર,
 ધીરો ધ્યાન ધારજે રે, ધ્યાન ચૂકે નિશ્ચે પડે. સમજ૦ ૫

૧ ઘટ—ઘટમાં. ૨ કૃના થાશે—નાશ થશે. આરોહ થશે—ચઢશે.
 મનમાં શોક નહિ ચડે—ઉપજે. નવ છં—અર્થાત્ મનની રિયતિ સદૈવ
 એક સરખી રહે.

૩ રચાયલા—અનેલા. અવિદ્યાથી ઉત્પન્ન થયેલા. અંતર છં—તારા
 અંતરમાં સાચી વાત આવશે— સમજશે.

૪ અભેદપણે—એકરૂપ. ઉત્તર—સર્વને આત્માને વિષે અભેદપણે
 જોવા એ જ્ઞાનનું કૃણ છે.

કાશી ૧૯૮ મી.

પ્રશ્ન.

- ગુરુ ઘાંટી આવી રે, અમે તો ઘણા વ'વાયા;
 ઘઘ શકામાં શંકા મોટી રે, કાએ કાચું કમાયા ટેક. ૧
- પેરે પેરે તો અમને પીડે છે, તે તમને ગણાવુ ગુરુરાજ;
 અંતર નિર્મળ નથી થાતું અમારૂં, કથળી જાયે છે તેણે કાજ,
 રાજ રહ્યાગા રે, મોહ કરે અતિ માયા. ગુરુ ૨
- પાંચ વર્ષના થયો હું જ્યારથી, ત્યારથી લાગ્યો કરવા પાપ અપાર;
 ખેલ માંહી ખાંતે પાપ કર્યાં મેં તો, જેના કરાય ન આજ વિચાર,
 તે પાપ મુને પીડે રે, ક'પે ગુરુ કાયા. ગુરુ ૩
- એ પાપ મારાં પ્રલ્લે ક્યમ થાયે, કર્યાં તે તો ભોગવવાં સાર;
 એવી શંકા મુને હરઘડી થાયે, જુઓ મારો ઘટી ગયો દિદાર,
 પેંન્તર ખદશિ પાધરો રે, ગુરુના ચર્ણુ નવ સાં'યા. ગુરુ ૪
- સાં'યા કદાપિ ગુરુચર્ણુ મેં તો, તોય કર્યાં પાપ પ્રલ્લે ક્યમ થાય;
 એ શંકાનું સમાધાન કરો સાંધ, ભલે ભેટી આવ્યા ગુરુરાય,
 ધીરાને દો ધારણુ રે, પાપભાર તો પાયા. ગુરુ ૫

૧ પ્રશ્ન—મેં જે પાપ કર્યાં છે તે શી રીતે નાશ પામશે ? કેમકે,

“ કૃતકર્મક્ષયો નાસ્તિ કલ્પકોટિશતૈરપિ । ”

અવશ્યમેવ મોક્તવ્ય કૃતં કર્મ શુભાશુભમ્ ॥ ”

“ સેકડોકાટિ કર્મ વહી જાય તથાપિ કરેલા કર્મનો ક્ષય થતો નથી; શુભ કે અશુભ જેવું કર્મ કયું હોય તે અવશ્ય ભોગવવું પડે છે. ” વળી “કૃતસ્વકર્મણોભોગાદેવક્ષય” કરેલા કર્મનો ભોગવવાથીજ નાશ થાય છે “એમ શ્રુતિવાક્ય છે, ત્યારે અમે તો મને જ્ઞાન થશે અને પછી પાપ નહિ કરે, પણ જે કર્યાં છે તે તો ભોગવવાનું પડશે. અને તે પાપપુણ્ય ભોગવવા માટે દેહ ધરવો પડશે, ત્યારે જ્ઞાનથી મુક્તિ મળવાની તે પણ શી રીતે મળશે ?

કાફી ૧૯૯ મી.

ઉત્તર.

સાંઈ કહે શંકા સાચી રે, આશા આપું તુજને ઘણી;
 પેરે પેરે સમજવું રે, ધિંગડમણ થઇને ઘણી. ટેક. ૧
 હવે તારે તો ચિંતા નથી કાંઈ, તેના સમજ જ તું સાર;
 અધમોધમ પાપી તું હોય ભલે, તોય સમજવું શુદ્ધ વિચાર,
 મલે કરું પાપને રે, અરપી જ્ઞાન મોઘો મણિ. સાંઈ૦ ૨
 તારા પાપનો મહાસમુદ્ર ભરિયો, તે છવાયો પૃથ્વીની પીઠ;
 તોય તેમાંથી હું તારીસ તુજને, ઘણા જન તરતા મે દીઠ,
 શંકા નથી કાઈ રે, પાત નવ કરતો વણી. સાંઈ૦ ૩
 મારું અપેલુ છે જ્ઞાન જે તુજને, તેનું થાશે નાવ નિર્વાણ;
 તે તુંને પાપસાગરથી તારશે, એની મેજે તો કરી સુભાણ,
 વાર નહિ લાગે રે, હેલામા સહુ નાખે હણી. સાંઈ૦ ૪
 તારા પાપનો પશ્ચાતાપ ન તુજને, જ્ઞાનવડે તો થાય;
 કરેલાં વીસરી જઇશ તુ ભાઈ, નવાં જ્ઞાન મળ્યે ન કરાય,
 ધ્યાને ધરય ધીરા રે, બહાદૂર જને તું તો બાણી. સાંઈ૦ ૫

કાફી ૨૦૦ મી.

પ્રશ્ન.

- સાંધ શંકા મુજને રે, ઉપજ એમાંથી આવી;
નિવારો તે નાથજી રે, ભક્તિ ટેકની કા'વી. ટેક. ૧
- જેમ એક છુદ્ધુદા મળ્યે બીજે તો યાચે, જેમ ઉભરો આવે ને જાય;
વાદળકેશ રગ થાયે ને જાયે, તેમ મારી શંકા તો ઉભરાય,
સ્થાનક શુભ નરખી રે, ઉભરાઈ જાયે ભાવિ. સાંધ૦ ૨
- તેતુ નિવારણ નાથજી કીજે, શંકા સમજવુ સાંધ;
વ્યર્થ ઉચ્ચાર ન હું કરું કદીએ, કે નવ ભાષુ કાંઈનું કાંઈ,
આશંકા કહીશ સાચી રે, અતરધૃત જોઈશ તાવી સાંધ૦ ૩
- તમે કહ્યું કે પાપરૂપ સમુદ્રને, જ્ઞાનનાવે તરી જઈશ સાર;
એમાં તો શંકા થઈ આવી મુજને, રહેશે પાપઆર્ણવ નિરધાર,
ત્યારે તર્યામાં શો અર્થજ રે, ખાંડ ધારી રેતી ખાવી. સાંધ૦ ૪
- એ શકાનું સમાધાન કરો ગુરુ, પેર પેરનાં દઈ પ્રમાણ;
ભુંડું માફ સાંધ સર્વ લગાડો, કરી દો ઝળહળતો મુને જાણ,
ધીરા દઈ ધારણ રે, આપો યુખડી ભાવી. સાંધ૦ ૫

કાફી ૨૦૧ લી.

ઉત્તર.

છે ખરી શકા તારી રે, વ્યર્થ નથી વાત કાઢી;

પણ છે ભ્રાંતિ એ તો રે, તે બેઠું રહું રખાડી. ટેક. ૧
 આવી ભ્રાંતિમાં ઘણા જન ભટકે, તેમાં તારો નથી કાંઈ વાંક;
 શુદ્ધ વિચાર થયે એ તો ટળે સહુ, શુદ્ધ વિચાર વિના જનરાંક,
 કાંકિતું કાંક સમજે રે, ભૂલે ખરા ખેલાડી. છે. ૨
 ધગધગતો અગ્નિ જેમ તો બાળે, કાઠના ભારે ભાર;
 તે પેરે આત્મજ્ઞાનરૂપી અગ્નિ, કરી નાખે પાપઅંબારનો પાર,
 બાકી નવ રાખે રે, સર્વને દે ઉજાડી. છે. ૩
 એક વાનું તો બળાય ન એથી, તે તુંને જણાવી રહું સાર;
 પ્રારબ્ધ બાળી શકાય ન એથી, તેનો પણ કરાય કદીએ વિચાર,
 પણ તે વાતો છે વેગળી રે, કયા ન કહેવી આડી. છે. ૪

૧ ઉત્તર—જ્ઞાન સધળા પાપનો નાશ કરશે તેથી પાપ રહેવાનું નથી. જ્ઞાન થયા પછી આત્મા વિના સર્વ ક્ષાણ મિથ્યા જાણવામાં આવશે ત્યારે પાપ અને તેના ભોગ પણ મિથ્યા કેમ નહિ જણાય?

૪ જ્ઞાનીને પણ પ્રારબ્ધ ભોગવવું પડે છે એ સિદ્ધાંતને ઉદ્દેશીને કહે છે: પ્રારબ્ધ છે. પણ છં-પણ તારા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં આ બાબતનો સમાવેશ થતો નથી માટે તે કહેતો નથી. અર્થાત્ કહેવાનો સિદ્ધાંત કહી દીધો છે, ઉપ-પત્તિ વિચારગમ્ય હોવાથી કહી નથી. એ ઉપપત્તિ આ પ્રમાણે છે: ક્રિય-માણુ (હવે પછી બનાવાનાં), સચિત (પૂર્વકૃત પણ દુજ આપવા તત્પર નહિ થયેલાં) અને પ્રારબ્ધ (પૂર્વકૃત પણ દુજ આપવા તત્પર થયેલાં,) એ-વા ત્રણ પ્રકારનાં કર્મને કોઈ બંદુકની ગોળાઓ સાથે સરખાવે છે. તોસ્તાનમાં ભરી રાખેલી ગોળાઓ એ સચિત કર્મને હાંમે જાણવી; જે ગોળા બંદુકમાં ભરી રાખી છે પણ છોડી નથી તે ક્રિયમાણુને હાંમે જાણવી; અને જે ગોળા છોડી છે તે પ્રારબ્ધને હાંમે જાણવી. બંદુકમાંની તથા તોસ્તાનમાંની ગોળાઓ ફેંકી દેવાય એવી છે પણ જે ગોળા છોડી દીધી છે તે તો અચૂક નિશાનને લાગ-વાનીજ: તેને પાછી ખેચી લેવાનું સામર્થ્ય નથી. તેમ સચિત અને ક્રિયમાણુ-નો તો નાશ જાનથી બની શકે, પણ જે પ્રારબ્ધકર્મથી દેત બંધાયો છે તે તો દુજ ભોગ આપ્યા વિના નિવૃત્ત નહિજ થાય.

તારા મરના તુંને ઉત્તર આપવો, નથી બીજાનું મારે કાજ;
બીજા વાતો બીજા જન બોલે, હું તો સજવું શુદ્ધ જ્ઞાનનો સાજ,
કેરવો છે ધીરો હીરો રે, પરમાનંદ પમાડી. છે ૫

કાફી ૨૦૨ છ.

મશ્ન.

મશ્ન વળી પૂછું રે, મહાજ્ઞાની પંડિતા;
ઉત્તર આપો મુજને રે, સાંધ ઘણા શોભિતા. ટેક. ૧
મારા મનમાં તો છે નિશ્ચે એવો કે, આપ ઉત્તર આપશે દયાળ;
મારું સમાધાન સર્વ કરશે પ્રભુ, કરૂણાનિધિ થઈ કૃપાળ,
સમજાવશે સર્વે રે, જ્ઞાનકેરી જે ગીતા. મશ્ન૦ ૨
આપે જ્યારે મુને મારો કહ્યોછે, ત્યારે મારી શંકા રહે નવ કાંઈ;
જાણવાનું તેહું જાણીશ સરવે, ધન્ય ભાગ્યે મળી આવ્યા સાંધ,
જાણખ્યા મેં તો કૃષ્ણને રે, જાણખ્યાં રામ ને સીતા. મશ્ન૦ ૩
હવે મુજને જાણખાવી દો ગુરૂજી, જ્ઞાની કેવા હોયે નિરધાર;
તેના તો પાર પમાડી દો મુજને, શુદ્ધ કરાવી દો વિચાર,
અખંડાનંદ આપો રે, ટાળી મને ભયભીતા. મશ્ન૦ ૪
એટલું જાણવાની આશા છે મુજને, તેમાં નિરાશ ન કરો ગુરૂદેવ;
મોટા મોટા મશ્નના ઉત્તર દીધા, તેમાં ન જોઈ સાધી સાચી સેવ,
ધીરાને કયો હીંગો રે, ગરવા ગુરૂ પ્રિયમીતા. મશ્ન૦ ૫

૪ ટાળી છ૦—મને ભયભીત મટાડીને. ૫ પ્રિયમીતા—પ્રિયમિત્ર રૂપ.
મશ્ન—જ્ઞાની કેવા હોય ? ગીતામાં આવેજ મશ્ન અર્જુન પાસે કરાવ્યો છે:

“ સ્થિત પ્રજ્ઞસ્ય વા માપા સમાધિસ્વસ્ય કેશવ !

સ્થિતધીઃ કિં પ્રમાપેત કિમાસીત વ્રજેત કિમ્ ” ઈ૦.

કાફી ૨૦૩ છ.

ઉત્તર.

- સમજાવું કહે સાંધરે, તારૂં તારા તો ઘટમાં;
અધૂરું ન રાખું રે, ખપાવું હું નટખટમાં. ટેક. ૧
- મહાજ્ઞાની જન તો પૂછે તને આવી, એવો કરી દહં સાચો શિષ્ય;
ભૂત ને વર્તમાન દહં ભણાવી, જાણાવું તારૂં થવાનું સર્વ ભવિષ્ય,
ત્યારે તો કહ્યો મારો રે, ન ભાવું હું નવ છટમાં. સમજાવું ૦ ૨
- જ્ઞાનીજનની દષ્ટિ દેખાડું, તે ગણે સરખા દિવ ને દેડ;
ઠીકી કુંજર એક મનમાં તેને, સરખાં અંધારા ને ઉજેડ,
સમદષ્ટિ સાચા રે, વગોવાયે નવ વટમાં. સમજાવું ૦ ૩
- ગાય ને ગોધી પ્રજ્ઞજ્ઞાની નિરખે, તેમાં સમાનપણું ધારે સાર;
ભિન્નતા કરી વાતની નવ ભાઈ, ભણે ખાય ગોધાયકી માર,
ન રીએ ગાયપય દેખી રે, કે આવે નવ ઉલટમાં. સમજાવું ૦ ૪
- હેવા સમાનપણું સાચું રાખ્યાની, બીજી વાત ન જાણે કાંઈ;
તેવાને તો પ્રજ્ઞવેત્તા તું કહેજે, માનજે સાચેસાચા તે સાંધ,
ખીજ તો ખૂડાડે રે, ધીર ધારી જો ઘટમાં. સમજાવું ૦ ૫

“ જ્ઞાની અને અને આત્મનિષ્ઠાવાળા પુરુષનું લક્ષણ શું છે? તે શું જોક્ષે? કેમ જોક્ષે? અને કેમ ચાક્ષે?”

૧ નટખટ—ખબરદાર—સાવધ. ૨ ન ભાવું ૪૦—હું નવ છટમાં (નવડી છકડી રમવામા—પ્રપચ કરવામાં) હું તને ભાવું (ગમું) નહિ અથવા નભાવું આજો શબ્દ લેઈએ તો (નવ+છ=૫૬૨) ૫૬૨મી જૂગિ જે શ્વયશિખર (આત્મસ્થિતિ) તેમા તને નભાવી લેઉં. ઉત્તર—જે સર્વત્ર સમદર્શી હોય તેને જ્ઞાની જાણવો. ગીતામા કહેછે કે—

કાફી ૨૦૪ થી.

મશી.

ઝોળખ્યા અવિનાશી રે, ગયો સાચી શેરડિયે,
 પ્રભુનેતા મેં ભાળ્યા રે, હવે ન ઘાટ કંઈ ઘડિયે ટેક ૧
 તોય મનમા ગુરૂ શંકા તો થાયે, એવા થવાની ને ઇચ્છાય,
 એવા થવું ત્યારે કેવા તો રહેવું, એવા વિચાર મનમા થાય,
 માટે કાંઈક પૂછવું રે, ગુરૂપદ્મપાખડિયે ઝોળખ્યાં ૨
 પરપ્રભુને માત્ર જેહ થયા જન, તેનું લક્ષણ જણાવો આજ,
 મહાભાગ્યે તેવા થઈએ તો કામ લાગે, સે'જે સુધરી જાયે ત્યારે કાજ,
 માટે જાણવાની ઇચ્છા રે, નમુ ગુરૂની ચાખડિયે. ઝોળખ્યાં ૩
 હવે શકાઓ શમવા આવી છે, એમ આવે મારા મનમોહાર,
 સમજવણહાર ગુરૂ જેવા જ્યાં બેઠા, ત્યાં શકાનારના રહે શા દિદાર,
 હારી જાય હરઘડી રે, માર તો ખાય લાકડિયે ઝોળખ્યાં ૪
 મારા ભાગ્યનો પાર હું તો ન પામું, કે મળ્યા સદ્ગુરૂ આપ સમાન,
 મોટામા મોટો મુને કરી દીધો, કરાવી દીધું જગતનું ખોટું ભાન,
 ધીરાને આપી ધીરજ રે, વળગાડ્યો મલુ બેલડિયે ઝોળખ્યાં ૫

“ નિયાવિનયસપન્ને બ્રાહ્મણે ગવિ દસ્તિનિ ।

શુનિ ચૈવ શ્વપાકે ચ પઢિતા સમદર્શિન ॥ ”

‘ નિદા અને વિનયવાળો બ્રાહ્મણ, ગાય, હાથી, કૂતરો, અને ચાડાળ,
 એ સર્પને નિમે પડિનો સમાનમુદ્ધિ માળા હોય છે ’

૫ કરાવી દીધું—જગત ખોટું છે એવું ભાન કરાવી દીધું પ્રશ્ન—અ
 ભવેતાનું શું લક્ષણ ?

કાફી ૨૦૫ મી.

ઉત્તર.

સમજાવી દઉં સાચું રે, તુંને તો મોટો કરવા;
 તારો ભ્રમ દઉં ભગાડો રે, ભવાળિધ્રયકી તરવા. ટેક. ૧
 પ્રજાવેતા તો જણાવી દઉં ઝટપટ, ખટપટ કાઈ નથી એમાય,
 ઝટપટી વાત કે'વી નવ તુજને, ઝટપટ ચતુરાઈ ચણાવુ આય,
 સમજાવી દઉં સાચું રે, અમરે તુંને ભરવા સમજાવી૦ ૨
 દૃઢ નિશ્ચય પ્રજાવેતાનો હોયે, ભલે અજો આકાશ કે સૂર;
 પૃથ્વી અજો વા શશિ નભથી અજો, પાણુ જ્ઞાની નિશ્ચય નવ અજો પૂર,
 પ્રજાપ્રાપ્તિતું એ લક્ષણુ રે, જાણુ નવ જે કરવા. સમજાવી૦ ૩
 મોહ વિનાના તો હોય જન એવા, ઇષ્ટવસ્તુ મળ્યે ન હરખાય;
 અનિષ્ટપ્રાપ્તિએ નવ પીડાયે, પેરે પેરે એવા પરખાય,
 લક્ષણુ એ તો એતું રે, ધરે ન કોઈની પરવા. સમજાવી૦ ૪
 સાચી સોઈ મેં તો સમજાવી તુજને, એવો થવાની ધર ઇચ્છાય;
 તારું કારજ સરી જશે સરવે, કે'વાઈશ ચોગીકેશે મહારાય,
 ધીરજ ધરજે પૂરી રે, ધ્યાને જોઈએ ગુરુ ધરવા સમજાવી૦ ૫

કાફી ૨૦૬ ફી.

પ્રશ્ન.

ગુરુજી શકા મારી રે, ભગાડો તમે પ્રજાચારી;
 નવ બીજાથી ટળાયે રે, તમે ટાળો જ્ઞાનધારી. ટેક. ૧

મુજને ઘણી વાર આપે કહ્યું છે, તે આજ સાંભરી આવ્યું સાર;
તેનું સમાધાન કરાવવું મારે, જો થવા માંડ્યા છે શુદ્ધ વિચાર,
શંકા નવ જોઈએ રે, એસવું સર્વ પરવારી. ગુરુજી ૨

તમે મુને ગુરુ પહેલાં કહ્યું હતું, કે જગત છે મિથ્યા જાણ;
રજ્જુ સર્પનું દૃષ્ટાંત દીધું હતું, મનાવ્યું હતું મિથ્યા કહી પ્રમાણ,
તેમાં છે મારે પૂછવું રે, વાર્ આવી જો વારી. ગુરુજી ૩

જગતને કલિપત એવું ગણ્યું હતું, વળી તમે કહેતા હતા ગુરુદેવ;
આત્મા પરમાનંદરૂપે છે રસિયા, તેમાં મુને શકા થઈ તતજેવ,
સમાધાન તેનું કાજે રે, નિર્મળ મતિ કરવા મારી. ગુરુજી ૪

તમે કહ્યું તેણે છે જો ગુરુજી, તો બંધ મોક્ષ થયાં ક્યાંથી સાર;
એનો તો મુજને નિર્ણય કરાવો, પમાડો પૂરેપૂરો પાર,
ધોરને કરો હીરો રે, જોઈ ધ્યાનમાં ધારી. ગુરુજી ૫

કાશી ૨૦૭ મી.

ઉત્તર.

ગુરુ કહે ગણાવું રે, રાખું નવ તુજને શકે;
જ્ઞાનખારી ઉઘડાવું રે, અવિચળ થઈ તું ટકે. ટક. ૧

તારા મનમાં ને ગંકા થઈ તે, ખરેખરી છે જાણ;
તેનું નિરવાણ કરી દડં પળમાં, પેર પેરનાં દઈ પ્રમાણ,
સમજી જા સટ લેઈ રે, હરિકેરે આવી હકે. ગુરુ ૨

જોણે મદ્ગુરુ કનેથી નિર્ણય કરિયા, કે હું તો મુક્ત છું નિર્વાણ;
તે તો મુક્ત સદા રહેવાના, તેમને થવાની નવ કદી હાણ,
હવે બતાવું બીજું રે, ભુરા જન ભુરં બકે. ગુરુ ૩

૧ ઉત્તર—બધે અને મોક્ષ અભિમાનથી ઉપજે છે. જો અભિમાન તજી દેવાય તો બધે મોક્ષ પશ્ય મિથ્યા છે.

જેને સદ્ગુરૂની કૃપા નથી ભાઈ, તે જીવ જાણે હું નીચમાં નીચ;
 મહામહાજાંધે બધાઈ ગયો હું, ગયો કળી હું કાળે કીચ,
 તે રહશે બધાયલો રે, જાય મથુરા કે મકે. ગુરૂં ૪
 બધ મોક્ષ એ તો ઉપજે છે ભાઈ, અભિમાનથી નિરધાર;
 ત્યારે તેના રહેવા વિષે તું કરચને, વારવાર તો ભાઈ વિચાર,
 ધીરજ ધરચ ધીર રે, ચઢી જો નવાણુ ને ધકે. ગુરૂં ૫

કાફી ૨૦૮ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરૂં એમા રાકા રે, મુજને થઈ તરવાને;
 સમાધાન તેનું કીજે રે, અભરે મુને ભરવાને. ટેક. ૧
 તમારી વાત પર વિશ્વાસ મુજને, પૂર્ણપણે છે સ્વામ;
 પણ મેં એમાંહી જાણું કઈક સુણ્યું છે, તેં કહી દેવું છે મારે તમામ,
 બાકી નથી રાખવું રે, સંકટ માફ હરવાને. ગુરૂં ૨
 મહાપંડિત કેટલાક મેં નિરખ્યા, કરતા મોટામોટા વાદવિવાદ;
 મહાજાણુનહારા તે જગમા જણાયા, તજ્યો જેણે ભણવાકેરો પ્રમાદ,
 એવાનું મેં સાભળ્યું રે, લાગ્યો થાર હરવાને. ગુરૂં ૩
 બધ મોક્ષ ગુરૂં બે ને ગણિયા, તે જીવને સાચાં માને તેહ;
 તમે તો ગુરૂં કટિપત કહોછો, ત્યારે ક'પેછે મારી દહ,
 ખરૂં કોનું માનવું રે, જાય ચિત્ત ચરવાને ગુરૂં ૪
 એમ વ્યગ્ર ચિત્ત તો માફ થયું છે, તેને શાત કરો ગુરૂં દેવ;
 હવે તો સર્વ સમજાવી દો મુજને, કરી દો સાઈ સાચો તતજેવ,
 ધીરાને દો ધીરજ રે, લાગે નવ હરવાને. ગુરૂં ૫

૫ નવાણુ ને ધકે ચઢી જો—અર્થાત્ ખરી દસોટીમા આવ ૧
 પ્રશ્ન—પડિતો બધ મોક્ષને સત્ય માનેછે અને તમે મિથ્યા કેમ
 માનો છો ?

કાફી ૨૦૯ મી.

ઉત્તર.

હીક કરી શકા રે, તેવાને તો નમો નમો;
 જાણાવી દઉં જીવિત રે, હૃદ તારે રમો રમો. ટેક. ૧
 તેં જવા મોઢા પંડિત દોઢા, તે હોય પંડિત કે પંડિતરાજ;
 તેની સાથે મારે કાંઈ નથી ભાઈ, વાદવિવાદકેરું કાજ,
 ખરું કહી દેવું ખાતે રે, ઉભરા તારા શમો શમો. ઠીક૦ ૨
 તેં કહ્યા તેવા જને તો માન્યો છે, અજ્ઞાને કરી દહને આત્મા જાણ;
 તેણે સંસારી જવો માનેછે તેને, સમજી પુસ્તકકેરું પ્રમાણ,
 ખરું નથી જોઈયું રે, દુઃખ ભલે ખમો ખમો. ઠીક૦ ૩
 વિચારવત તો વિચારી જોશે, સંસારવાજો નથી આત્મારામ;
 એતો સાક્ષી છે સાચામાં સાચો, અંતઃકરણ ધર્મનાં જાણે કામ,
 અહંકાર આદિક રે, ભલે કોઈને દમો દમો. ઠીક૦ ૪
 એ પેરે સમાધાન છે એતું, વધુ કહેવામાં વધુ થાય વાર;
 તેને તો મારે સમજવવો ધીરા, શુદ્ધ સારમાંથી પણ સાર,
 ધીંગ ધર્ય ધ્યાનમાં રે, ભૂંડા ભલે ભમો ભમો. ઠીક૦ ૫

કાફી ૨૧૦ મી.

મશ્ન.

ગુરૂ કહો મુજને રે, ક્યમ થઈ આવે શકા;

૧ તેવાને—બધ મોક્ષ મત્ય માનનારા પડિતોને. ઉત્તર—પડિતો અ-
 જ્ઞાનથી દેહને આત્મા જાણીને બધ મોક્ષ સત્ય માને છે, પરંતુ આત્મા દેહ
 નથી પણ દેહનો દૃષ્ટા સાક્ષી ચેતન્યરૂપ છે, માટે તેમનું માનવું જોડું છે.

- નિવૃત્તિ નવ મળતી રે, શું મારા દિવસ વંકા. ટેક. ૧
- વારંવાર શકા થાય છે મુજને, તેનું નિવારણ કીજે નાથ;
વળી પાછી એક શકા ઉપની છે, વિચારતાં મલુ મખ્યાત,
તે તો નિવારો રે, જૂઠી થાય જેમ ઝંખા. ગુરુજી ૨
- શું લિંગદેહનો ગુરુ ! કરવો જ્ઞેધજ્ઞે, તેમ કારણદેહતણો વિવેક;
એ કયાં વિના તો નવ થાય કદાપિ, મન માન્યો ગુરુજી ટેક,
તેનું તો મમજવો રે, જ્ઞેધ શિષ્યજન રંકા ગુરુજી ૩
- એના વિવેક જ્ઞે કયાં નવ હોયે, તો પ્રકૃતિયકી પર આત્મા જ્ઞેહ;
તે તો ક્યમ જાણાય ગુરુ મારા, એમાં આવી પડ્યો છે મુજને સંદેહ,
ઠાળી દો તે મારી રે, ગુરુજી તમે આશંકા. ગુરુજી ૪
- નિર્મળ કરી દો નયણાં મારાં, અંતઃકરણ કરો તેણું જાણ;
સર્વાંગને સુશોભિત કીજે, લક્ષણવંતું દીજે લા'ણ,
ધીરાને દો ધીરજ રે, બાળી દો ખોટી લંકા. ગુરુજી ૫

કાફી ૨૧૧ મી.

ઉત્તર.

- પૂછ્યું પાર પામવા રે, જાણાવું તુંને જીકિત;
સમજાવી દઉં સરવે રે, કરવી ન મારે પુનરૂકિત. ટેક. ૧

૧ પ્રશ્ન—જેમ સ્વયં દેહથી આત્મા નોખો છે તેમ લિંગદેહ અને કારણદેહથી પણ નોખો છે કે કેમ ?

૧ ઉત્તર—સ્વયં દેહ આત્મા નથી કેમકે તે વિકારી અને જડ છે. લિંગ-દેહ આત્મા નથી, કેમકે તે સુખદુઃખનો ભોગવનાર અને સ્વમાવસ્થાનો અભિમાની છે; વળી સુપુમિમા તેનો લય થાય છે. કારણદેહ આત્મા નથી, કેમકે તે સુપુમિનો અભિમાની છે. આત્મા તો એ ત્રણે દેહનો જાણનાર દોષથી નેમનાથી નોખો છે.

પાર તો પમાડી દેઉં પલકમાં, તારો શંકા પરી કરી જાણુ;
 સમાધાન સાચું મનનું થાશે, પેર પેરનાં આપું પ્રમાણુ,
 ભણાવી દેઉં ભાગવત રે, જણાવું જોગની જુક્તિ. પૂછ્યું ૦ ૨

લિગદેહ કારણદેહ જાણો, અને વળી સ્થૂલદેહ સુજાણુ;
 એ ત્રણ સહિત તો સકળ વિશ્વ છે, એમ ગુરૂપદશે કર્યું પ્રમાણુ,
 પછે ત્યાગ ક્યો તેનો રે, જાણી લીધી સહુ રક્તિ પૂછ્યું ૦ ૩

ગુરૂ અને સત્શાસ્ત્ર સુણ્યેથી, કુશળપણું મેળવ્યું નિરધાર;
 તેવડે તો આત્મા જોવામાં આવ્યો, પમાયો અપારકેરો પાર,
 અસત્શાસ્ત્રકેરી રે, જાણી ખોટી ઉક્તિ. પૂછ્યું ૦ ૪

એમ તો નિર્ણય થઇ ગયો તારો, શંકા પરી થઇ પલક મોઝાર;
 વળી પૂછવું હોય તો પૂછી જોને, હવે નથી કરવાનો કાંઇ વિચાર,
 ધીરા ધરય ધીરજ રે, મૌઢી નથી મયુક્તિ. પૂછ્યું ૦ ૫

કાશી ૨૧૨ મી.

પ્રશ્ન.

સમાધાન સાડ કીધું રે, શંકા તો એમાં થઈ આવી;
 નથી નિવૃત્તિ થવાની રે, ભૂકુ છે મારું ભાવિ. ટેક. ૧

પણ પળમાં પ્રભુ મુને શંકા થાયે, મન નિવૃત્તિ નવ પામે કેમ ?
 તેનું પણ મને જણાવજો ગુરૂ, જો ધરો મારા ઉપર પૂરો પ્રેમ,
 ખરેખરું ભાખજો રે, ભૂંડું દેજો તજવી. સમાધાન ૦ ૨

૧ પ્રશ્ન—સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ અને કારણદેહ રૂપી શરીર અને આ જગત
 એ સર્વનો આત્મા દશ હોવાથી આત્મા નેમનાથી ભિન્ન છે, એમ જો હોય
 તો આત્મા અને જગત એ બાના થવાથી દ્વિત મત્ય હરે છે. અને તમે તો
 અદ્વિત બ્રહ્મ પ્રતિપાદન કરો છો. ત્યારે દ્વિત મત્ય કે અદ્વિત સત્ય ?

ગુરુ દેવે મુજને જાણાવી, મારે પૂછવું છે પ્રમાણ,
 શરીર ને જગત શું ભિન્ન હશે ગુરુ, આત્માથી નિર્વાણ,
 કહી દો તેનું સરવે રે, ભજન દૃઢ ભજવી. સમાધાન૦ ૩

ને ભિન્ન હોયે તો તો કયળે છે, કારણ મારા ગુરુદેવ,
 દ્વિતભાવ તો સાચો કરેછે, જેને તમે જૂઠો કહો તતખેવ,
 પ્રમાણ તેનું પાઠ્ય રે, શિષ્યને દો સમજવી સમાધાન૦ ૪

એ શકાનું સમાધાન કરો સાંધ, પછે મુજને શકા નવ થાય,
 ઘણી શકાના સમાધાન થયા છે, હવે તો શકા એ જૂઠી જાણાય,
 શ્રીરાને દૃઢ કીધો રે, અજ્ઞાનઅરિ ધૂજવી સમાધાન૦ ૫

કાશી ૨૧૩ મી

ઉત્તર.

વાર પાત પૂછી રે, શાણા શિષ્ય તે ભાઈ,
 જાણાવી દઉં જીવિત રે, હજી કાચી છે કમાઈ ટેક ૧

જળને કાઠે જઈને તું જોજે, થતા તરંગ અનેક,
 ધોળા ભગ જેવું ક્રીણું જોજે ભાઈ, કરજે બુદ્ધિદાતાણો વિવેક,
 જૂકું નથી કોઈ રે, એક જળમા રહે સમાઈ. વાર૦ ૨

૧ જળના દૃષ્ટાંતથી ઉત્તર આપેછે, ઉત્તર—જળમા જેમ તરંગ શીલું
 અને પરપોટા જણાય છે, અને જળથી તેને ભિન્ન પણ કહેવામા આવે છે,
 તથાપિ વસ્તુગત્યા તે જળથી ભિન્ન નથી તેમ આત્માથી જળસાગરમા
 સત્વ રજ, અને તમ એવા ત્રણ ગુણુરૂપી લેહેરો, શીલું અને પરપોટા જ-
 ણાય છે, તથાપિ તે આત્માથી ભિન્ન નથી નિશ્ચયદાય પણ વિચાર
 સાગરમા લખે છે કે—

“અન્ધિ અપાર સ્વરૂપ મમ, લહરા વિષ્ણુ મહેશ,
 વિધિ રવિ ચંદા વરુણ યમ, શક્તિ ગનેશ ધનશ ”

એની પેરે ત્રણ ગુણવાળું જે, જગત કહેવાયે જાણ;

તે તો આત્માયકી ઉપજ્યું છે ભાઈ, નથી જૂઠું એનાયકી નિર્વાણ,

સમજી જા સદે લેઈ રે, હવે ન જઈશ વ'વાઈ.

વારૂં ૩

- તરંગાદિક જેમ તો વ્યાખ્યા, જળ માહે નિરધાર;

તેણી રીતે હું વ્યાખ્યા છું જગમાં, પામે સંત મહંત તેના પાર,

ખીજી તો જાય ખૂડી રે, ચૂલે પડે ચતુરાઈ

વારૂં ૪

આત્માયકી ભિન્ન કાંઈ નથી ભાઈ, તો કહેવાય દૈત કેઈ પેરે જાણ;

અનુમાન સરખું ન થાયે કોનાયી, કરે તેને તો થાગે ડાણ,

ધીરા ધરય ધીરજ રે, જોને ધ્યાનમાં ધાઈ.

વારૂં ૫

કાફી ૨૧૪ મી.

મશ્ર.

હવે મશ્ર એક પૂછું રે, મળુજી હું પ્રેમાળા;

ઉત્તર તેના આપો રે, ખરેખરા નેમાળા

ટેક. ૧

ઘણો ઘણો શ્રમ આપ્યો મેં તમને, તેની ક્ષમા કરજો ગુરુદેવ;

સાચો શિષ્ય થઈ સાચી હું સાધું, ગુરુ જાણે અજાણે તમારી સેવ,

એક શકા નિવારો રે, જ્ઞાનછોગાવાળા.

હવેં ૨

જો આત્માકેરું અજ્ઞાન હોયે ગુરુ, તો તેના પ્રકાશ ઘટે નવ જાણ;

એ શકા તો મુજને થઈ આવી, મળુ તેનું આપી ઘોને પ્રમાણ,

જાણાવી દો જુક્તિ રે, માનસકેરા મરાળા.

હવેં ૩

એમ જો પ્રકાશ ઘટે નહિ તો, પ્રકાશ વિના જગત કેમ જાણાય;

આઠી એ મારા અતરમાં પડી અતિ, થોડાસાર ગુરુજી તણાય,

નિર્મળ થયું હૈકું રે, થીર ઠરી બુદ્ધિબાળા.

હવે ૦ ૪

એ પ્રશ્નનો ઉત્તર તો દીજે, પછે મારે પૂછવાનું નથી કાંઈ,
શકાઓ સર્વનું સમાધાન થયું છે, સાધ જોયો માલ ઘણો આપમાઈ,
તરી ગયો ધીરો રે, મળ્યા ધન્ય જ્ઞાનવાળા.

હવે ૦ ૫

કાફી ૨૧૫ મી.

ઉત્તર.

જોગી કહે જણાવું રે, વાર વારિ વહતા,

હવે શકા નવ ઉપજે રે, જ્ઞાનાગ્નિમા દહતા.

ટેક ૧

સર્વ જુક્તિ મેં જણાવી દીધી તું ને, વેદશાસ્ત્રની વાણી માય,

ક્રમાક્રમ તેમા નથી રાખ્યો, તેં તો પૂછ્યું છે કાયનું કાય,

ઉત્તર તેના આપ્યા રે, વાટ માહી વહતા

જોગી ૦ ૨

આ પ્રશ્નનો પણ આપું હું ઉત્તર, તે તું સમજી લે નિરધાર;

પલકમાહી હું તો પાર ઉતાડ, તારો કર શોભિતો દિદાર,

૪ બુદ્ધિબાળા—બુદ્ધિરૂપી સ્ત્રી પ્રશ્ન—પડિતો કહેછે કે આત્મસ્વરૂપ-
નું અજ્ઞાન હોવાને લીધે આત્મામા આત્મારૂપ ન ભાસતા જગતનો ભાસ
થાયછે પણ આત્મા જો અજ્ઞાનરૂપ અધકારથી દકાયનો હોય તો તે બી-
જને પ્રકાશ આપી શકે નહિ, અને એમ થાય સારે જગતનો ભામ કોના
પ્રકાશથી થઈ શકે? અર્થાત્ આત્માને જો પ્રકાશરૂપ કહેશે તો તેને રિમે
અજ્ઞાન રૂપ અધમર ઘટતો નથી, અને જો અધકાર ઘટેછે એમ કહેશે
તો જગતનો ભાસ ન થવો જોઈએ એ શકાનું સમાધાન આપો

૧ વાર ઇ—તને શકા રૂપી પાણીમા વેહેતા વાર—અટકાવું છું
૨ ક્રમાક્રમ—ક્રમ અને અક્રમનો ભેદ રાખ્યો નથી અર્થાત્ તે જેમ
મને ક્રમ છોડીને પ્રશ્નો કર્યા છે તેમ મેં પણ ક્રમ છોડીને ઉત્તર કર્યા છે
ઉત્તર—આત્મા મદા પ્રકાશરૂપ છે, અને તેના પ્રકાશથી આ મહા વિશ્વ
ભાસે છે એને રિમે અજ્ઞાનઅધકાર ઘટતોજ નથી, એમ બતાવે વિષ
અજ્ઞાનઅધકાર ઘટેછે એમ કહેવું એજ અજ્ઞાન છે

ચતુર કઈ એકા રે, મુજને તો ચહતાં.	જોગી૦	૩
ચૈતન્યકેરો પ્રકાશ અતિ છે, તે પ્રકાશનું પુણ્ય પ્રમાણ;		
તે પ્રકાશ તો રૂપ છે આત્માનું, તેણે આત્મા જગત પ્રકાશે જાણ.		
નથી એથી નાખો રે, છે સર્વ એક ગ્રહતાં.	જોગી૦	૪
એ શંકાનું સમાધાન થયું તારું, હવે જણાય નિવૃત્તિવાળો તું;		
પૂછવું હોય તો પૂછજે મુજને, સંશય નિવારવા બેઠો હું,		
સાચું દેઘરા સમજાવી રે, ધીર ધ્યાને રહતાં.	જોગી૦	૫

કાફી ૨૧૬ મી.

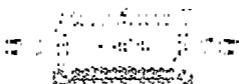
પ્રશ્ન.

હજી રહી એક શંકા રે, નિવારો તે નાથ મારા;		
ઉત્તર આપી દો તેના રે, અખંડાનંદ અવિધારા.	ટોક.	૧
મે તો ગુરૂજી આપને પૂછ્યા, જે જે પ્રશ્ન આવ્યા અંતરમાં;		
તેના તો ઉત્તર તમે ગુરૂ આપ્યા, મારું સમાધાન કરવા આંધ,		
સાચું સમજાવ્યું રે, ખરા કહીને ધારા.	હજી૦	૨
એ પ્રશ્ન ઉત્તર જે જન વાંચે, વા મનન કરે કોઈ વાર;		
તેની તો ગતિ કેવી ગુરૂ થાય, તેના સાધ સમજાવો મુને વિચાર,		
શંકા રહી એટલી રે, ગુણ ગાવા મેં તોરા.	હજી૦	૩
રામકથા વાંચે તે જન પામે, રામનું પદ નિર્વાણ;		
કૃષ્ણકથા વાંચતા નિરખે જન, રાસડીલા રસખાણ,		
પ્રશ્નોત્તર મુણનાં રે, મળે શું કહો સારા ?	હજી૦	૪
એ શંકા એક ઉપજી આવી ગુરૂ, આ પ્રશ્ન ઉત્તર મુણે નહ જન;		
તે તો કેવા પદને પામે પ્રભુ, એટલું કહી મન કરો પ્રસન્ન,		
ધીરાને કર્યો હીરો રે, વાર આણ્યા ગુરૂ વારા.	હજી૦	૫

કાશી ૨૧૭ મી.

ઉત્તર.

- પ્રશ્નોત્તરમાળાનું રે, ફળ સમન્તર્થ સાડ; ૧
- શ કા પરી કરાને રે, નિર્મળ કડ મન તાડ ૨
- રામાદિકની કથા સુણતાં તો, તેમનાં પદ મળે નિર્વાણ,
- એવું તો તે પુસ્તક માહી ભાખ્યું, તે તો કરવું જોઇએ પ્રમાણ,
- કહેવું આપણે આપણું રે, નિદક થતું મન માડ. ૩
- આ પ્રશ્નોત્તરમાલિકા ને તારી, તે સાભળે જન જોડ;
- મનન કરે વા અધ્યયન કરે તો, તરી જાય નિ.મંદેહ,
- મોક્ષપદ પામે રે, ખરેખર ઉચ્ચાર્.
- પ્રશ્નોત્તર ૦ ૪
- સમાન દૃષ્ટિવાળો જન થાયે, સદ્ગુરું જાણે સ્વરૂપ;
- શિષ્યની વૃત્તિ મમલ સહુ જાણે, મળી જાયે મીઠા જ્ઞાનનો ફૂપ,
- સુધારસ લાધે રે, હૂઆનો થાય ઉતાર.
- પ્રશ્નોત્તર ૦ ૫
- એવું પદ તો પામે જન પૂર, જે પ્રશ્નોત્તરમાલિકા સુણે કર્ણ;
- આખર અવિનાશી રૂપ તે થાયે, આવે મોટા મોટા જન જોણે શર્ણ,
- ધીરા ધ્યાન ધરી સમજે રે, તો તો ફળ ખર ધાર્. ૬

૨ કનુ ૪૦—રામાદિકની કથા સામળતા તેમનું પદ મળે છે એ વાત પ્રમાણ પુર મર સિદ્ધ કરવી જોઈએ અર્થાત્ કથા શ્રવણ માત્રથી તે ફળ મળતું નથી પણ રામાદિકની અનન્ય ભક્તિથી મળે છે, એ ખરું છે અને આ અથના તો શ્રવણમાત્રથી જ્ઞાન મળે છે એટલું આ અથમા વિશેષ છે ઉત્તર—આ અથ સામળવાથી મોક્ષ મળે, સમાનદૃષ્ટિ થાય, ગુરુસ્વરૂપ મમળે, વગેરે સહુ ફળ છે

પ્રાચીનકાવ્યમાળા.

જૂદા જૂદા કવિઓના રચેલા ૫૨૬ કરી પ્રકટ કરેલા સગીક ગ્રંથો—
 ૩મી સાક રતની એક કામળો ઉપર સુંદર છાપથી છાપેલા તથા એમ્બોસ
 કરેલાં સોનાના ગિદ્દવાળાં પૂઠાંથી બાંધેલા છે. (કાચા પૂઠાંવાળાં દરેકની
 ડીગત ચાર આના ઝાછી લેવામાં આવે છે).

કીમત ગીલ્ટેડની પોસ્ટેજ.

* દ્રૌપદીહરણ—મહાકવિ પ્રેમાનંદકૃત વીરરસ છંદો-

બદ્ધ મહાકાવ્ય

રૂ ૧-૪-૦ ૦-૩-૦

* રસિકવલ્લભાદિ—ડમોઇના દયારામભાઈ કૃત

વૈષ્ણવમતપ્રેમક કવિતા

રૂ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

* રાજસૂયધર્મ—વડોદરાના કરિ ગિરિધરદાસ કૃત.

રૂ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

* દુઃશાસનરૂઢિરખાનાખ્યાન—મહાકવિપ્રેમાનંદ.

સુત વદનમકૃત વીરરસ છંદોબદ્ધ

કાવ્ય.

રૂ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

* ભોજસકતનીચાણી —કાઠિયાવાડના કવિ ભોજની

જ્ઞાનમકિતાની કવિતા.

રૂ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

* દીવાળીબાઈ તથા રાધાબાઈકૃત કવિતા—

રામજીભની ગરબીઓ વગેરે સ્ત્રી-

ઓની સાદી બાણીની કવિતા છે.

રૂ ૦-૧૨-૦ ૦-૨-૬

* બાપુસાહેબભાઈકવાડકૃતકવિતા—જ્ઞાન

વૈરાગ્ય આદિના ઉત્તમ પદો છે.

રૂ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

* કામાવતીની કથા વગેરે—પ્રેમાનંદશિષ્ય વીરજી-

કવિકૃત સરસ વાર્તા.

રૂ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

હરિદાસ તથા દ્વારકાદાસકૃત કવિતા—છૂટક

રૂ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

નિરાંતસકતકૃત કવિતા—અહમદજાન વિષે સાદી

બાણીના ઉત્તમ ઉપદેશ.

રૂ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

બાલણાદિ કવિકૃત કવિતા—બાલણ, નાકર, મુકુંદ,

દયારામ ને ગિરિધર એ કવિઓના

જૂદા જૂદા ગ્રંથો દાખલ કરેલા છે.

રૂ ૧-૮-૦ ૦-૪-૦

અષ્ટાવક્રાખ્યાન—મહાકવિ પ્રેમાનંદકૃત છંદોબદ્ધ

શ્રી (ને રસમયકાવ્ય	૩ ૧-૪-૦ ૦-૨-૬
દયારામકૃત કવિતા—કૃષ્ણકાવ્ય વગેરે ૫૭૭ ગટિક	
દાખલ છે ૧૧ છે	૩ ૧ ૪-૦ ૦-૨-૬
સુલદ્રાહરણ તથા રૂમિભણીહરણ—મહાભિ	
પ્રેમાનદકૃત	૩ ૦-૧૨-૦ ૦-૨-૬
રત્ને યેરકૃત કવિતા—એમા પ્રેમાનદશિષ્ય રત્નેશ્વરે	
કરેલુ ભાગવતભાષાન્તર વગેરે	
કવિતા છે	૩ ૧-૦-૦ ૦-૧-૬
મહાકવિપુરાણ—(ભાગ ૧ લાથી ૭૧ ૫ મા મુધી	
પાચ પુ તકમા , કર્તા મહાકવિ	
પ્રેમાનદ દરેખે	૩ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬
યક્ષમ પ્રોત્તર—મહાભિ પ્રેમાનદકૃત વતનભટ્ટ	
દ પ્રેમાનદ કરેલુરમ કાવ્ય	૩ ૧-૪-૦ ૦-૨-૬
નગ્નેશમકૃત કવિતા—એકાદશાનું ગર્ગ્ય વગેરે	૩ ૦ ૧૨ ૦ ૦-૨-૦
ધીરાભક્તકૃત સ્વરૂપ—એમા ગુરુ, ગાયા, મન,	
વગેરેના સ્વરૂપ એ જાણવાનારી	
મશીઓ છે	૩ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬
ધીરાભક્તકૃત કવિતા—જૂદા જૂદા વિષયના ૪૬,	
મશી ગરમી વગેરે	૩ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬
પ્રશ્નોત્તરમાલિકા—ધીરાભક્તકૃત અલગ નના	
પ્રશ્નોત્તર	૩ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬
રોપ-ગિરિકાસત્યભામાનાટક—મહાભિ પ્રેમાનદકૃત ૧૦૬૧ પદ્યોથી ન	
ગૂજરાતી ભાષામાં આ મનોહર નાટક છે ૧૬૧ પ્રસિદ્ધ થયે	
* કક્તગિરિકા પૂર્ણવાળા પુસ્તકો છે * કક્ત કાવ્ય પૂર્ણવાળા પુસ્તકો છે	
પુસ્તક મળવાનાં ઠેકાણાં.	
વડોદરા—વીરક્ષેત્રમુદ્રાલયમાં અથવા પ્રાચીનકાવ્ય એન્ડિયામાં	
અમદાવાદ—નજી દરવાજા આગળ દ્વારમંડપ મોતીના ન અમ્હેનર પાસેથી	
મુખાશ—પડિત જ્યેષ્ઠરામ મુન્દજી બૃક્ષેનર, ખાદારમોટ, કાળ્યાદેવી	
રોડ ગમદાસ કાચીતમ મોદી પુસ્તકપ્રસારકમડગીના મેનેજર,	
કાળ્યાદેવીરોડ	